

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andreja Vogrin

**KONCEPT ČLOVEKOVE VARNOSTI
V MEDNARODNIH ODNOSIH**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andreja Vogrin

Mentor: red. prof. dr. Bojko Bučar

Somentor: doc. dr. Iztok Prezelj

**KONCEPT ČLOVEKOVE VARNOSTI
V MEDNARODNIH ODNOSIH**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.
(Ovid/ G. Bruno)

KAZALO

SEZNAM KRATIC	6
UVOD	7
1. KONCEPT ČLOVEKOVE VARNOSTI IN NJEGOVE RAZLIČICE.....	10
1.1 RAZLIČICE KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI.....	12
1.1.1 Nekatere akademske definicije.....	12
1.1.2 Pristop Razvojnega programa OZN (UNDP pristop).....	14
1.1.3 Agenda človekove varnosti v okviru OZN	16
1.1.4 Pristop Kanade in Mreže za človekovo varnost.....	19
1.1.5 Pristop Japonske in Komisije za človekovo varnost.....	22
1.1.6 Tajski pristop k človekovi varnosti.....	24
1.2 PRIMERJAVA PRISTOPOV K ČLOVEKOVI VARNOSTI.....	25
1.2.1 Vprašanje referenčnega objekta	25
1.2.2 Vrednote človekove varnosti	26
1.2.3 Grožnje človekovi varnosti	27
1.2.4 Sredstva za zagotavljanje človekove varnosti.....	28
1.2.4.1 <i>Trajnostni človekov razvoj in drugi preprečevalni ukrepi za</i>	
<i>zagotavljanje človekove varnosti</i>	<i>30</i>
1.2.4.2 <i>Popravni ukrepi za zagotavljanje človekove varnosti</i>	<i>35</i>
1.2.5 »Ožji« in »širši« pristopi k človekovi varnosti.....	35
1.3 PRIMERJAVA KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI IN	
TRADICIONALNEGA KONCEPTA NACIONALNE VARNOSTI.....	36
1.4 NASTANEK KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI.....	42
1.4.1 Pojav koncepta človekove varnosti po koncu hladne vojne.....	41
1.4.2 Vprašanje novosti v konceptu človekove varnosti.....	48
1.5 VPLIV KONTEKSTA NA PRISTOPE K ČLOVEKOVI VARNOSTI IN	
DEFINICIJA KONCEPTA	55
1.5.1 Kontekst nastanka in problematičnost različice Razvojnega programa	
OZN	55
1.5.2 Kontekst nastanka kanadskega pristopa k človekovi varnosti	56
1.5.3 Azijski kontekst in človekova varnost	58
1.5.4 Kontekstualno specifična uporaba pojma človekova varnost.....	59
1.5.5 Definicija koncepta človekove varnosti	60
1.6 NOVA PARADIGMA ČLOVEKOVE VARNOSTI.....	61

2. UVELJAVLJANJE ČLOVEKOVE VARNOSTI V POLITIČNI PRAKSI.....	67
2.1 POJAV ČLOVEKOVE VARNOSTI V REGIONALNIH OKVIRJIH	66
2.1.1 Človekova varnost v okviru Organizacije ameriških držav	66
2.1.2 Človekova varnost v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi	67
2.1.3 Človekova varnost v okviru Evropske unije	67
2.1.4 Skupina G7/G8 in človekova varnost	68
2.1.5 Vloga Nata po letu 1990 in človekova varnost	68
2.2 KANADSKA ZUNANJA POLITIKA ZA ČLOVEKOVO VARNOST.....	69
2.2.1 Kanadski program za človekovo varnost	71
2.2.2 Kanadska diplomatska praksa in sodelovanje za človekovo varnost....	73
2.3 DELOVANJE MREŽE ZA ČLOVEKOVO VARNOST	75
2.4 JAPONSKA PRIZADEVANJA ZA ČLOVEKOVO VARNOST	79
2.5 KOMISIJA ZA ČLOVEKOVO VARNOST	81
2.6 ČLOVEKOVA VARNOST V OKVIRU OZN	82
2.6.1 Sklad OZN za človekovo varnost	82
2.6.2 Posvetovalni odbor za človekovo varnost.....	84
2.6.3 Enota za človekovo varnost	85
3. VREDNOTENJE KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI	86
3.1 KRITIKA ŠIRJENJA KONCEPTA VARNOSTI IN ČLOVEKOVE VARNOSTI.....	86
3.2 ARGUMENTI ZA ŠIRJENJE KONCEPTA VARNOSTI TER ZA ČLOVEKOVO VARNOST	87
ZAKLJUČEK	89
SEZNAM VIROV.....	95

SEZNAM KRATIC

ASEAN	Association of South East Asian Nations (Združenje nacij jugovzhodne Azije)
BDP	Bruto domači proizvod
BNP	Bruto nacionalni proizvod
DVR	Države v razvoju
CSBM	Confidence and security building measures (ukrepi za krepitev zaupanja in varnosti)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Splošni sporazum o carinah in trgovini)
G7/G8	Group of Seven/Eight (skupina sedmih gospodarsko najbolj razvitih držav + Ruska federacija)
GS (OZN)	Generalna skupščina (Organizacije združenih narodov)
HDR	Human Development Report (Poročilo o človekovem razvoju)
LDC	Least Developed Countries (najmanj razvite države)
MDS	Mednarodni denarni sklad
MKS	Mednarodno kazensko sodišče
MNP	Multinacionalno podjetje
NATO/Nato	North Atlantic Treaty Organisation (Organizacija Severnoatlantskega sporazuma)
NVO	Nevladna organizacija
OAS	Organization of American States (Organizacija ameriških držav)
ODA	Official Development Assistance (uradna razvojna pomoč)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov (UNO, United Nations Organisation)
SZ	Sovjetska zveza
UNDP	United Nations Development Programme (Program združenih narodov za razvoj)
VS (OZN)	Varnostni svet (Organizacije združenih narodov)
ZDA	Združene države Amerike

UVOD

Osnovni namen po koncu prve svetovne vojne nastale discipline mednarodnih odnosov je bil reševanje oz. preprečevanje vojn. Vprašanje varnosti je primarno oblikovalo bistvo preučevanja mednarodnih odnosov. Vendar ogroženost zaradi vojaškega spopada ni edina grožnja varnosti. Ob upoštevanju dejstva, da stoodstotne varnosti ne moremo doseči, varnost lahko definiramo kot »majhno verjetnost, da bodo pridobljene vrednote ogrožene« (Baldwin, 1997: 13). Definicija daje objektivni okvir, znotraj njega pa družbeni kontekst oz. praksa določa varnostne grožnje in koncepte. V procesu »sekuritizacije«, ko se neko dogajanje »sekuritizira«, nastajajo varnostni koncepti in vprašanja. Proces poteka v obliki govornega dejanja (*speech act*), v katerem akterji, ki sekuritizirajo (npr. politični voditelji, vlade, skupine pritiska), skupaj z občinstvom, razglasijo, da je nekdo ali nekaj dejansko ogrožen/o in zahtevajo izredne ukrepe, delovanje izven običajnih meja političnih postopkov. S »sekuritizacijo« je nek problem prikazan kot dejanska grožnja komu (Buzan, Wæver, Wilde, 1998: 23-25, 31-40).

Na »sekuritizacijo« in oblikovanje varnostnih konceptov pomembno vplivata časovni in prostorski okvir. Pomemben časovni trenutek je predstavljal konec hladne vojne. Z novo zgodovinsko konstelacijo, ko se je končala vojaška, ekonomska in ideološka konfrontacija, pa tudi možnost jedrskega spopada, se je odkril novi konceptualni in politični prostor za dojemanje varnosti (Bajpai, 2000: 21-22; Dergoukassian, 2001: 2). Revščina, kršitve človekovih pravic in onesnaženje okolja so ogrožali vse več ljudi. V takšnih okoliščinah je bilo potrebno ponovno definirati, kaj predstavlja varnostno grožnjo in za čigavo varnost gre (Nef, 1999).

Pojavil se je koncept človekove varnosti. Glavni cilj mojega diplomskega dela je, opredeliti in predstaviti njegove splošne značilnosti, načine izvajanja oz. uveljavljanja v praksi, okoliščine za nastanek, razlike glede na prevladujoče pojmovanje varnosti med hladno vojno. Prikazati pa želim tudi pomen človekove varnosti v vlogi paradigme v mednarodnih odnosih in koncepta, ki poveže vprašanja varnosti, razvoja in človekovih pravic.

Dokazati želim naslednje štiri hipoteze:

- a) *Koncept človekove varnosti je prinesel številne novosti v odnosu do tradicionalnega koncepta (nacionalne) varnosti.*
- b) *S konceptom človekove varnosti se je varnost tesno povezala s konceptom trajnostnega človekovega razvoja.*
- c) *Na pristope k človekovi varnosti, med katerimi najdemo skupne točke in razlike, je vplival kontekst njihovega nastanka.*
- d) *Človekova varnost se vse bolj utrjuje kot paradigma v mednarodnih odnosih.*

Diplomsko delo je razdeljeno na tri poglavja. Najobsežnejše je prvo poglavje, ki ga sestavlja šest podpoglavij. V njem so opisane glavne značilnosti koncepta in paradigme človekove varnosti ter trajnostnega človekovega razvoja, kot tudi razmerje med obema pojavoma. Prav tako so predstavljene okoliščine za nastanek koncepta človekove varnosti in izpeljana je njegova definicija. Drugo poglavje prikazuje izvajanje človekove varnosti v politični praksi. Predstavljeno je uveljavljanje človekove varnosti na dnevnem redu izbranih regionalnih organizacij, kot del zunanje politike držav, kot cilj teles, ki so bila ustanovljena z namenom, da pospešujejo uveljavljanje koncepta. V tretjem poglavju seznanjam s kritiko o konceptu človekove varnosti in z ustreznimi protiargumenti.

Kot sama naloga je raznovrstna tudi metodologija. Cilj diplomskega dela je opis oz. predstavitev koncepta človekove varnosti, zato je, v najširšem smislu, uporabljena 'opisna metoda' raziskovanja. V prvem poglavju prevladujeta primerjalna analiza, v kombinaciji s študijo primera, in zgodovinskorazvojna analiza. Primerjalno raziskovanje na osnovi študije primera sem uporabila za prikaz razlik in podobnosti med pristopi (različicami) k človekovi varnosti. Na podlagi induktivnega sklepanja sem nato določila temeljne značilnosti koncepta človekove varnosti. Primerjalno analizo sem uporabila tudi za iskanje razlik med človekovo varnostjo in tradicionalnim konceptom nacionalne varnosti. Primerjava pristopov k človekovi varnosti in koncepta človekove ter nacionalne varnosti je bila izvedena na podlagi štirih postavk za analizo koncepta varnosti, ki jih je predlagal D. A. Baldwin (1997).¹ Zgodovinsko analizo sem uporabila

¹ D. A. Baldwin trdi, da so za analizo kateregakoli varnostnega koncepta bistvene vsaj štiri postavke oz. vprašanja. Potrebno je vedeti za čigavo varnost gre, torej določiti *referenčni objekt varnosti*. Referenčni objekti so tisti objekti, ki se jih obravnava kot bistveno ogrožene in imajo legitimno pravico, da terjajo preživetje. Po določitvi referenčnega objekta je potrebno določiti *vrednote referenčnega objekta*, ki so ogrožene in jih je potrebno zaščititi. Sledi določitev *groženj*, ki ogrožajo vrednote izbranega referenčnega

za opis nastanka pristopov in koncepta človekove varnosti. V drugem poglavju, ko opisujem uveljavljanje človekove varnosti v politični praksi, se pojavlja študija primera, združena z 'opisno metodo'. Slednja metoda je značilna tudi za tretje poglavje. Vse navedene raziskovalne metode pa temeljijo na analizi primarnih in sekundarnih virov. Analiza sekundarnih virov je bistveno pomagala pri izbiri primerov, ki se pojavljajo v delu.

objekta. Končno je potrebno določiti še *sredstva* (strategije, politike) za zagotavljanje varnosti (Baldwin, 1997; Møller, 2000).

1. KONCEPT ČLOVEKOVE VARNOSTI IN NJEGOVE RAZLIČICE

Med hladno vojno je meddržavno nasilje predstavljalo ključni problem. Veljalo je klasično, vojaško razumevanje varnosti. Nacionalne in mednarodne zadeve so bile podrejene blokovski konfrontaciji (Lodgaard, 2000: 2). Ko je konec spopada med Vzhodom in Zahodom prinesel spremembe v varnostnem okolju, so se pojavile tudi spremembe v varnostni agendi (Renner, 1999: 163-64). Vprašanja neenakosti in revščine so bila vključena v pojmovanje nacionalnih, regionalnih in globalnih varnostnih groženj. Že ob koncu 1980-ih je namreč v razvojnih krogih dozorelo razmišljanje, da pravičen razvoj izkorenini številne družbenopolitične pogoje, ki ogrožajo mir in da je mir potrebna osnova za razvoj (Ball, 2001; Wikipedia – human security, 2006). Raslo je soglasje o tem, da so grožnje zaradi revščine in pomanjkanja razvoja, kršenja človekovih pravic, bolezni ter okoljskih katastrof pomembnejše od tradicionalnih groženj miru in varnosti ter vprašanj o zadrževanju sovražnika (Nef, 1999; Wikipedia – human security, 2006). Obstajala je podlaga za združevanje razvojne in varnostne paradigme,² klasična definicija varnosti pa ni več zadostovala (Lodgaard, 2000: 2; Ball, 2001). V razvojne in varnostne politike se je vključila človeška dimenzija (Ball, 2001). Fokus varnosti se je preusmeril na zaščito ljudi in skupin ljudi pred grožnjami njihovemu preživetju (Wikipedia – human security, 2006).

Pojavil se je koncept človekove varnosti. Pomemben pristop k človekovi varnosti je ustvaril in oblikoval Mahbub ul Haq in sodelavci v HDR (*Human Development Report* – Poročilo o človekovem razvoju) iz leta 1994 (Oberleitner, 2002: 1). Definicija človekove varnosti v skladu s pristopom HDR 1994 je danes najbolj

² Izraz paradigma je bil v mednarodne odnose prenešen iz filozofije znanosti, predvsem od Kuhna (1962) (Evans in Newnham, 1998: 416). Za Kuhna se znanstvena paradigma nanaša na naslednje trditve: *tisto*, kar se naj opazuje in raziskuje; *katera vprašanja* se naj postavijo; *kako* naj bodo ta vprašanja strukturirana; *kako* naj bodo interpretirani rezultati znanstvenih raziskav (Wikipedia – paradigm, 2006).

Paradigma predstavlja teoretični okvir, niz praks, model, vzorec, ki se uporablja kot glavno ureditveno načelo in vodilo za raziskovanje v znanstveni disciplini, v določenem časovnem obdobju (Evans in Newnham, 1998: 416; Wikipedia – paradigm, 2006).

V družbenih vedah paradigma predstavlja svetovni nazor (nem. Weltanschauung), torej niz izkušenj, prepričanj in vrednot, ki vplivajo na način, kako posameznik zaznava realnost in reagira na to zaznavo (Wikipedia – paradigm, 2006). Zamenjava paradigme (*paradigm shift*) pomeni spremembo v organiziranju in razumevanju realnosti (M.L. Handa, 1986 v Wikipedia – paradigm, 2006). «Dominanta paradigma» se nanaša na vrednote, sistem mišljenja v družbi, ki je splošno veljaven in sprejet v določenem obdobju. Oblikujeta jo kulturno ozadje skupnosti in kontekst zgodovinskega trenutka (Wikipedia – paradigm, 2006).

citirana in predstavlja »najbolj avtoritativno« oblikovanje tega strokovnega pojma (Cockell v Paris, 2001: 90). Drugo pomembno perspektivo človekove varnosti so razvili kanadska vlada in nekateri kanadski akademiki. Vlada je na ideji zgradila svojo zunanjepolitično prioriteto, dala pa je tudi pobudo za Mrežo za človekovo varnost (Bajpai, 2000: 7-8; Oberleitner, 2002: 1). Raziskovalno agendo človekove varnosti so spodbudile tudi številne okrogle mize in seminarji, ki sta jih organizirali Mreža za človekovo varnost in Komisija za človekovo varnost (Hampson in Hay, 2002: 2-3).

Vprašanja človekove varnosti so se pojavila na dnevnem redu Organizacije združenih narodov (OZN) (Hampson in Hay, 2002: 2-3), prav tako pa tudi na dnevnih redih in v političnih debatah drugih medvladnih in regionalnih organizacij, npr. G7/G8 (*Group of Seven/Eight*), Afriške unije, ASEAN (*Association of South East Asian Nations* - Združenje nacij jugovzhodne Azije) in Evropske unije. Vedno več vlad in nevladnih organizacij je človekovo varnost vključilo v programe in politične prioritete (OCHA, 2006a). Človekova varnost je prišla v ospredje tudi po zaslugi zanimanja mnogih analitikov mednarodnih organizacij, mednarodnega razvoja in študij konfliktov. Številni akademiki so vključili koncept v svojo raziskovalno dejavnost (Hampson in Hay, 2002: 2-3; OCHA, 2006a).

1.1 RAZLIČICE KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI

1.1.1 Nekatere akademske definicije

Lincoln Chen, ki je oblikoval izraz človekova varnost (*human security*) (Bajpai, 2000: 7-8), trdi, da »strokovni izraz človekova varnost usmerja koncept varnosti k preživetju, dobrobiti in svobodi ljudi. Človekova varnost je cilj, končni smisel vseh varnostnih prizadevanj. Druge oblike varnosti, npr. vojaška, niso končni cilji, temveč so lahko le sredstva za končni cilj, ki ga predstavlja človekova varnost« (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2001). Kot ključne tri strategije za zagotavljanje človekove varnosti navaja zaščito (*protection*), podporo (*promotion*) in preprečevanje (*prevention*). Ob skrajni ogroženosti so potrebni ukrepi pomoči, vzpostavitev varnostnih mrež, posredovanje mirovniških sil. Ob dolgotrajni ogroženosti je nujna odprava revščine in pospeševanje razvoja. Za zaščito vzpostavljene človekove varnosti pa je treba vzpostaviti režimi in opozarjati na bodoče grožnje. Preventivni ukrepi obsegajo posredovanje informacij, diplomatske ukrepe in sankcije (Chen v Acharya in Acharya, 2001: 6).

Za Kantija Bajpaija (2000: 40, 48) se človekova varnost »nanaša na zaščito osebne varnosti (*personal safety*) in svobode (*individual freedom*) pred neposrednim in posrednim nasiljem. Kot sredstva za zaščito varnosti navaja pospeševanje človekovega razvoja in dobro vladanje, norme na različnih področjih človekove varnosti, po potrebi pa tudi uporabo kolektivnih sankcij ali sile. Za zaščito je potrebno (so)delovanje držav, mednarodnih in nevladnih organizacij in drugih skupin civilne družbe. Ustanove morajo biti demokratične in predstavniške«. K neposrednemu nasilju oz. grožnjam šteje nasilje, suženjstvo, trgovino z ljudmi, droge, diskriminacijo, mednarodne spore, različno orožje idr. Posredne grožnje pa so npr. pomanjkanje, nerazvitost, bolezni, degradacija okolja, preseljenost prebivalcev.

Astri Suhrke (1999: 271-273) kot glavno značilnost človekove ogroženosti (*human insecurity*) navaja skrajno ranljivost, v ekonomskem ali fizičnem smislu. Zato so potrebne zaščitne politike za najbolj ranljive dele prebivalstva. Navaja tri kategorije skrajno ranljivega prebivalstva: žrtve vojne ali znotrajdržavnih spopadov; tisti, ki živijo blizu ravni obstanka in se nahajajo na robu družbeno-ekonomske katastrofe in žrtve naravnih nesreč. Kot ukrep za zmanjšanje ranljivosti predlaga politike, združene v režim

človekove varnosti. Deli tega sistema že obstajajo, npr. mednarodni begunski režim. Dodatno je potrebno okrepiti mednarodni humanitarni režim in razviti norme na področju človekove varnosti.

Caroline Thomas (Thomas in Wilkin, 1999) pravi, da človekova varnost predstavlja »pogoj bivanja, v katerem so zadovoljene temeljne materialne potrebe in v katerem se realizira človekovo dostojanstvo, vključno s pomembnim sodelovanjem v življenju skupnosti. Za človekovo varnost je značilna nedeljivost, neka skupina si ne more prizadevati zanjo na račun druge skupine« (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2001).

B. Møller (v skladu z delitvijo nasilja po J. Galtungu) razlikuje neposredno in strukturno nasilje kot grožnjo človekovi varnosti. Strukturne grožnje deli v 4 podkategorije: nenasilne grožnje človekovi varnosti s strani države, kot so kršitve človekovih pravic, strukturno nasilje ene družbene skupine proti drugi (npr. med Židi in Palestinci, splošno zatiranje žensk), strukturno nasilje globalnega reda v obliki »imperializma« in »odnosov center-periferija«, ki proizvajata relativno prikrajšanje držav v razvoju. Četrta oblika nasilja so grožnje od »narave« (Møller, 2000: 29-30).

Jorge Nef je združil razsežnosti človekove varnosti in predlagal klasifikacijo na osnovi analize elementov svetovnega sistema, ki so: ekologija/okolje, ekonomija, družba, vlada (*polity*) in kultura (King in Murray, 2001/02: 591). V klasifikaciji je prva razsežnost okoljska, osebna in fizična varnost, ki je pravica posameznikov in skupnosti do ohranjanja njihovega življenja, zdravja in bivanja v trajnostno varnem okolju. Okoljske grožnje so krčenje gozdov, tanjšanje ozonske plasti, onesnaževanje ozračja in pojav kislega deža, onesnaženje in izčrpanje voda, degradacija tal, ogroženost hrane, uničevanje oceanov, nalezljive bolezni, grožnje genetski raznovrstnosti, grožnje tehnologij zelene revolucije,³ nevarni odpadki. Druga razsežnost je ekonomska varnost, ki pomeni dostop do zaposlitve in virov za vzdrževanje lastnega obstoja, zmanjšanje pomanjkanja, izboljšanje materialne kakovosti življenja v skupnosti; grožnje so širjenje revščine, kriza gospodarske rasti, dolžniška kriza, slabšanje pogojev menjave, slabe strani globalne konkurence. Socialna varnost pomeni osvobojenost od diskriminacije zaradi let, spola, narodnosti, socialnega statusa. To pomeni dostop do »varnostnih mrež«, informacij, znanja, možnost združevanja. Med socialne/družbene grožnje spadajo: rast prebivalstva, migracije, tokovi beguncev, hiperurbanizacija, manjšanje

³ To je uporaba pesticidov, umetnih gnojil, hibridnih semen, dragih namakalnih projektov ipd., da se poveča količina pridelka in dobička.

pomena skupnosti. Četrta dimenzija je politična varnost, ki jo predstavlja pravica do predstavnosti, neodvisnost (svoboda), možnost sodelovanja, različnost mnenj, usposobljenost za izbiranje in možnost učinkovanja na spremembe. Obsega tudi sodno zaščito pravic. Pri tem so grožnje čezmejni vplivi sporov, predvsem znotrajdržavnih, terorizem in protiteroristični ukrepi, kriminal in ukrepi proti njemu, neofašizem ipd. Kulturna varnost obsega niz psiholoških orientacij družbe za ohranjanje in izboljšanje sposobnosti za nadziranje negotovosti in strahu. Med grožnje šteje predvsem globalizacijo zahodne kulture (Nef, 1999).

G. A. Moussa (2000: 87) ugotavlja, da pomeni človekova varnost priznanje pravice ljudem in nacijam do enakega deleža svetovnega ekonomskega, socialnega, političnega razvoja in do zaščite pred grožnjami, ki izhajajo od lastnih in drugih držav. Grožnje človekovi varnosti so stare (npr. orožje za množično uničevanje) in nove (npr. zdravstvene) ter se razlikujejo med državami, čeprav obstajajo tudi skupne/podobne grožnje.

1.1.2 Pristop Razvojnega programa OZN (UNDP pristop)

OZN spada med najpomembnejše institucionalne kontekste, v katerih se pojavljata koncept in praksa človekove varnosti. Koncept je bil prvič obravnavan leta 1994 v HDR, ki ga objavlja Razvojni program OZN (UNDP) (Derghoukassian, 2001: 3).

HDR 1994 navaja, da je človekova varnost usmerjena k ljudem, pomeni »osvobojenost od strahu« in »osvobojenost od potreb«, torej odsotnost nasilja in vojne, pa tudi groženj, kot so lakota in bolezni. Glavne vrednote, ki jih ščiti človekova varnost, so varnost (*safety*), dobrobit (*well-being*) in dostojanstvo posameznikov v vsakdanjem življenju (Bajpai, 2000: 13; UNDP, 1994: 22-24). Človekova varnost ima dva vidika. Prvi vidik je preživetje (*human survival*), kar pomeni zaščito (*safety*) pred grožnjami kot so lakota, bolezen, zatiranje. Ljudje si morajo sami zagotoviti osnovno preživljanje (*livelihood*) in s tem tudi varnost. Drugi vidik je trajnost (*sustainability*), kar pomeni zaščito (*protection*) pred nepredvidljivimi in škodljivimi spremembami v vzorcih vsakdanjega življenja, v domovih, na delovnem mestu in v skupnosti (Kaul, 1995: 315; Kirdar, 1998/99). Človekova varnost je univerzalna, sestavine človekove varnosti pa so medsebojno odvisne (Bilgin, 2003: 214; Daudelin in Hampson, 1999: 10-11).

HDR 1994 deli grožnje človekovi varnosti v dve kategoriji. Nekatere grožnje so več ali manj lokalne in se razlikujejo med regijami sveta, glede na geografsko lokacijo in ekonomski razvoj. Druge grožnje so globalne in se iz posameznih držav hitro širijo čez meje. Lokalne grožnje so grožnje ekonomski varnosti (revščina, pomanjkanje zaposlitve, odsotnost javno financiranih mrež socialne varnosti), kot sestavina človekove varnosti je to ekonomska varnost (uživanje osnovnega dohodka, pridobljenega skozi donosno zaposlitev ali mrežo socialne varnosti), ob tem grožnje prehranjevalni varnosti (pomanjkanje dostopa do premoženja, zaposlitve, dohodkov) oz. prehranjevalna varnost (dostop do hrane na podlagi lastnih dohodkov, zaposlitve), grožnje zdravstveni varnosti (bolezni, pomanjkanje čiste pitne vode, onesnaženje ozračja, pomanjkanje dostopa do zdravstvene nege) oz. zdravstvena varnost (osvobojenost od bolezni in dostop do zdravstvene nege), grožnje okoljski varnosti (zmanjšana razpoložljivost vode, onesnaženje voda, krčenje obdelovalnih površin in gozdov, širjenje puščav, onesnaženje zraka, naravne nesreče) oz. okoljska varnost (neokrnjenost zemlje, zraka, vode), grožnje osebni varnosti (kriminal, trgovina z drogami, nasilje ter zloraba žensk in otrok) oz. osebna varnost (odsotnost vpliva nasilja in kriminala na posameznika, predvsem bolj ranljivih žensk in otrok), grožnje za varnost skupnosti (pretrganje družinskih vezi, grožnje tradicionalnim jezikom in kulturam, etnična diskriminacija in spori, genocid in etnično čiščenje) oz. varnost skupnosti (povezana s kulturnim dostojanstvom in mirom med skupnostmi), grožnje politični varnosti (zatiranje s strani vlade, sistematične kršitve človekovih pravic, militarizacija) oz. politična varnost (zaščita pred kršitvami človekovih pravic). Med globalne oz. transnacionalne grožnje spadajo rast prebivalstva (povezana z globalno revščino, degradacijo okolja in migracijami), rastoče globalne dohodkovne neenakosti, porast mednarodne migracije (povezane z rastjo prebivalstva, revščino in politikami industrijskih držav), različne oblike propadanja okolja (manjšanje biotske raznovrstnosti, uničenje gozdov, itn.), trgovina z drogami, mednarodni terorizem (Bajpai, 2000: 13-15; UNDP, 1994: 22-24).

Nova varnostna agenda ponuja široko paleto sredstev za zagotavljanje varnosti. Poudarja sodelovanje med različnimi akterji, tudi regionalno in globalno, malo prostora pa pušča za uporabo sile in oboroževanje. Kot ugotavlja HDR 1994, je bilo pričakovanje kolektivnega samomora zaradi uporabe jedrskega orožja vedno pretirano, grožnja globalne revščine, ki ogroža bogate in revne, pa je realna in trajna (UNDP, 1994 v Daudelin in Hampson, 1999: 10-11). Za človekovo varnost so potrebne spremembe

nacionalnih in mednarodnih politik, da bodo temeljile na osnovnih potrebah ljudi. Na podlagi kazalcev za zgodnje opozarjanje se je potrebno odločiti za preventivno delovanje oz. »preventivni razvoj«. Primarno odgovornost za to nosijo države in ljudje. Države morajo postaviti človekovo varnost na politično agendo. Treba je okrepiti ljudi, kar zahteva ustrezno zdravstveno oskrbo in delujoč sistem izobraževanja ter socialno integracijo. Hkrati je potrebna ustvarjalna in donosna zaposlitev, zaščita temeljnih človekovih pravic in demokratična vlada. To vse so sestavine »preventivnega razvoja«, ki pripomore k izkoreninjenju temeljnih vzrokov za spore, med katere spadajo revščina, družbene krivice in degradacija okolja. Trajnostni človekov razvoj je tako predpogoj človekove varnosti (UNDP, 1994: 38-40; Bajpai, 2000: 16-17; Kaul, 1995: 315). Za človekovo varnost so potrebni tudi ukrepi na globalni ravni, med njimi tudi reforma globalnih institucij. HDR je ukrepe združil v dve veliki skupini konkretnih priporočil: priporočila za razoroževanje in priporočila za izboljšanje razvojnega sodelovanja (UNDP, 1994: 47, 61).

1.1.3 Agenda človekove varnosti v okviru OZN

Čeprav koncept človekove varnosti izhaja iz Razvojnega programa Organizacije, se agenda človekove varnosti dejansko pojavlja v različnih dokumentih in aktivnostih OZN. Pri tem se vedno eksplicitno ne uporablja izraz človekova varnost. Generalni sekretar OZN, Kofi Annan, je leta 1998 poudaril, da je v »najširšem smislu zagotavljanje človekove varnosti kardinalna naloga OZN« (Oberleitner, 2002: 25). UNDP pristop »osvobojenosti od strahu« in »osvobojenosti od potreb« sprejema tudi celotna Organizacija.

Poročilo generalnega sekretarja o izvajanju Milenijske deklaracije iz leta 2001 (Annan, 2001) izpostavlja predvsem prvi vidik, »osvobojenost od strahu«. Govori o k človeku usmerjenem konceptu varnosti in o potrebi po zaščiti posameznikov in skupnosti (Annan, 2001: 8). Vendar K. Annan tudi ugotavlja, da »človekova varnost združuje glavne točke miru, varnosti in razvoja, sestavlja jo osvobojenost od potreb in od strahu ter pravica prihodnjih generacij do zdravega okolja. Hkrati posameznikom ponuja možnosti in izbiro za izpolnitev njihovega potenciala. S tem je omogočeno zmanjšanje revščine, gospodarska rast in preprečevanje sporov« (Commission on human security, 2003: 4).

V Milenijskem poročilu (2000) kot tudi v Milenijski deklaraciji (*Millenium Declaration*) so navedeni ukrepi za uresničitev ciljev »osvobojenosti od strahu« in »osvobojenosti od potreb«. Na področju miru, varnosti in razoroževanja je treba spoštovati vladavino prava in človekove pravice, demokracijo, preprečevati spore in mirno reševati spore, okrepiti mirovne operacije in boj proti terorizmu in drogam ter razoroževanje in nadzor nad oboroževanjem. Na področju razvoja in za izkoreninjenje revščine je potrebno dobro vladanje in »vključitev Afrike«, tudi z zmanjšanjem dolgov in večjo razvojno pomočjo. Doseženi morajo biti razvojni cilji tisočletja, enakost med spoloma, trajnostna gospodarska rast, možnosti za mlade, izboljšanje zdravja in boj proti aidsu, odprava revnih četrti (t.i. slumov), izgraditev digitalnih mostov. Za zaščito skupnega okolja je nujen trajnostni razvoj, izpolnitev Agende 21 ter sodelovanje. Potrebna je tudi zaščita ranljivega prebivalstva, uveljavitev usmerjenih sankcij,⁴ dosledno upoštevanje mednarodnega humanitarnega prava. V Milenijskem poročilu je bilo izpostavljeno, da je vsak ukrep za zmanjšanje revščine in večjo gospodarsko rast hkrati tudi ukrep za preprečevanje sporov (United Nations, 2000: 2-7; Annan, 2000: 19-39 in 43-53). Poročilo »A more secure world: *Our shared responsibility*«, iz leta 2004, in poročilo generalnega sekretarja »In larger freedom: towards development, security and human rights for all«, iz leta 2005, pa sta poudarili pomen človekove varnosti za mednarodni mir in varnost (Hampson in Hay, 2002: 2-3; OCHA, 2006a). Koncept je bil v okviru OZN ponovno izpostavljen na svetovnem vrhu (*World Summit*) oz. letnem zasedanju Generalne skupščine (GS) leta 2005. Na Vrhu so poudarili pravico ljudi, da živijo svobodno in z dostojanstvom, osvobojeni revščine in obupa. Vsem ljudem, predvsem pa najbolj ranljivim, se prizna osvobojenost od strahu in od potreb (World Summit Outcome, 2005: 31).

Kot najbolj ekstremna oblika podpore človekove varnosti pa je bila navedena humanitarna intervencija (Oberleitner, 2002: 13).⁵ Do posredovanja OZN v humanitarne namene je pripeljalo etnično čiščenje, genocid in trpljenje prebivalstva po koncu hladne

⁴ Usmerjene sankcije (ang. targeted sanctions ali smart sanctions) so manj surove kot obširne sankcije, saj minimizirajo humanitarno škodo in ščitijo civilno prebivalstvo. Zmanjšajo možnost prekinitve trgovine z nevojaškim blagom, pojava črnega trga in negativnega učinka na socialno infrastrukturo. K usmerjenim sankcijam se prištevajo: zamrznitev finančnega premoženja za člane vlade ali elit, ukinitvev kreditov in podpore zanje, prepoved ali omejitev dostopa do prekomorskih finančnih trgov, prepoved zapustitve države, trgovinski embargi na orožje in luksuzne dobrine, diplomatska izolacija, onemogočanje potovanja, izdaje viz in šolanja v prekomorskih državah za člane vlade ter njihovih družin (Annan, 1999: 16).

⁵ Humanitarna intervencija pomeni uporabo zunanje vojaške sile proti suvereni državi, da se ustavi zloraba državljanov s strani lastne vlade. Vključuje tudi uporabo sile za ustavitev kršenja človekovih pravic (Mattox, 2001).

vojne (Sens, 1999/2000). Varnostni svet (VS) je razširil pomen in interpretacijo »grožnje mednarodnemu miru in varnosti«, ki se je izvorno nanašala na konflikte med državami. Mnoge resolucije po 7. poglavju UL so odobrile intervencijo ob hudem trpljenju prebivalstva ali kršitvah mednarodnih norm, ko sta bila mednarodni mir in varnost zelo malo ali pa sploh nista bila ogrožena. Državljske vojne, pregone, genocid in druge kršitve človekovih pravic je VS razglasil za grožnje mednarodnemu miru in varnosti. Mirovne sile so posredovale v podporo čisto humanitarnim ciljem, ne za zagotavljanje varnosti držav, temveč za vzpostavitev stabilnosti in odpravo ogroženosti ljudi (Faulenbach et al., 2002: 10; Lodgaard, 2000: 1-3; Axworthy, 1999c; Mathews, 1997: 59). V resoluciji 688 (1991) o Iraku je VS označil, da zatiranje civilnega prebivalstva predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Aktivnosti v Iraku leta 1991 so potekale v podporo Kurdiv na severu in Šiitov na jugu države, proti sami vladi (Lodgaard, 2000: 1; Annan, 1999: 7). V Somaliji in na Haitiju je leta 1992 VS avtoriziral uporabo sile »v imenu civilnega prebivalstva«, brez privolitve države (Mathews, 1997: 59). V Somaliji je med leti 1992/93 potekala humanitarna akcija v odsotnosti delujoče vlade, leta 1994 je resolucija VS avtorizirala uporabo vojaške sile za zamenjavo vlade na Haitiju (Roberts, 1996; Lodgaard, 2000: 1). Z resolucijo 941 (1994) o Bosni in Hercegovini je VS označil etnično čiščenje kot teptanje mednarodnega humanitarnega prava in grožnjo miru. V resoluciji 955 (1994) o Ruandi je VS štel genocid in sistematično kršenje mednarodnega humanitarnega prava za grožnjo mednarodnemu miru in varnosti (Annan, 1999: 7).

Komisija za globalno vladanje (*Commission on Global Governance*) je potrdila, da obstaja konsenz o tem, da OZN ukrepa na humanitarni podlagi ob grobih kršitvah varnosti ljudi (Commission on Global Governance, 1995). Milenijsko poročilo (*Millenium Report*) ponavlja, da OZN priznava načeli nevmešavanja in suverenosti, vendar ima VS moralno dolžnost, da deluje v imenu mednarodne skupnosti, kjer je skrajna možnost tudi oborožena intervencija (Annan, 2000: 48). Utrjuje se prepričanje, da je suverenost tudi odgovornost - da ima vsaka suverena država »odgovornost do zaščite« (*responsibility to protect*) svojih državljanov, vendar pa tudi širšo odgovornost do mednarodne skupnosti (*shared responsibility*). Države morajo »vzdržavati nacionalni mir in varnost, skrbeti za blaginjo prebivalcev, jih zaščititi in jim pomagati, če pa tega ne uspejo, potem morajo sprejeti tujo pomoč ali pa se pripraviti na ustrezno reakcijo mednarodne skupnosti.« (Stedman, 1999: 24-25; United Nations, 2004: 22, 56-57; Annan, 2005: 35). V poročilu »A more secure world: *Our shared responsibility*« je

zapisano, da »lahko VS v skladu z nastajajočo normo kolektivne mednarodne odgovornosti do zaščite (*collective international responsibility to protect*) vedno odobri vojaško akcijo, če ugotovi, da situacija predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti«. V Poročilu se predlaga, da VS upošteva pri odobritvi vojaške sile tudi kriterij resnosti grožnje človekovi ali državni varnosti.⁶ Med grožnje spadajo genocid, množični poboji, etnično čiščenje in kršenje mednarodnega humanitarnega prava (United Nations, 2004: 56-58).

1.1.4 Pristop Kanade in Mreže za človekovo varnost

Kanada je izpostavila koncept človekove varnosti za UNDP. Kanadski zunanji minister, Lloyd Axworthy, je v prispevku iz leta 1997 kot glavne vrednote človekove varnosti izpostavil »sprejemljivo kakovost življenja«, vključno s temeljnimi potrebami, in »zaščito temeljnih človekovih pravic« (Bajpai, 2000: 17-18). Maja 1998 sta Kanada in Norveška podpisali t.i. »Lysøensko deklaracijo« in tako oblikovali novo partnerstvo za človekovo varnost (Daudelin in Hampson, 1999: 12). V tej deklaraciji so kot temeljne vrednote človekove varnosti navedene »osvobojenost od strahu in potreb ter enakost možnosti« (Bajpai, 2000: 18). V prispevku iz leta 1999 (Axworthy, 1999e: 3) za Kanado človekova varnost pomeni »osvobojenost pred razširjenimi (*pervasive*) grožnjami pravicam, varnosti (*safety*) in samemu življenju ljudi«, to pomeni osvobojenost od strahu. Tako pojmovanje se je obdržalo do danes, Kanada pa se usmerja na zaščito ljudi pred nasilnimi grožnjami (DFAIT, 2003: 3).

Leta 1997 je pristop Kanade poudaril grožnje, kot so: dohodkovne vrzeli med bogatimi in revnimi, znotrajdržavni spori in propadle države (*failed states*),⁷ državno zatiranje, transnacionalni organiziran kriminal, širjenje orožja za množično uničevanje, protipehotnih min, osebne orožja, verske in etnične napetosti, degradacija okolja, rast prebivalstva, spolno nasilje in zloraba otrok, ekonomska nerazvitost, migracije,

⁶ Ostali kriteriji so pravi namen (namen predlagane vojaške akcije mora biti zaustavitev grožnje); zadnja možnost (predhodno izčrpanje nevojaških možnosti za odpravo grožnje); sorazmerna sredstva (potrebnost obsega, trajanja in intenzivnosti predlagane vojaške akcije za odpravo grožnje); ravnotežje posledic (možnost, da bo vojaška akcija odpravila grožnjo).

⁷ Propadle države so države v stanju državljanske vojne, v katerih vlada več ne obstaja. Red, vladavina prava ter osnovne javne službe niso več prisotne. Takšne države ne morejo skrbeti za svoje državljane brez trajne zunanje podpore. Pojavile so se po koncu hladne vojne, med njih sodijo multietnične države, predvsem v podsaharski Afriki (Baylis in Smith, 2005: 561, 772; Evans in Newnham, 1998: 167).

nestabilen in protekcionistični mednarodni trgovinski sistem (Bajpai, 2000: 18). Iz Lysøenske deklaracije lahko razberemo ožji seznam groženj. Vsebinsko Deklaracije sestavljajo: protipehotne mine, Mednarodno kazensko sodišče (MKS), človekove pravice, mednarodno humanitarno pravo, delo otrok, ženske in otroci v oboroženih spopadih in širjenje osebnega orožja (Daudelin in Hampson, 1999: 13-14). V prispevku iz leta 1999 (Axworthy, 1999e) pa so izpostavljene grožnje zaradi državljskih vojn, krutosti in genocida, terorizma, kriminala (vključno s trgovino z drogami), nalezljivih bolezni in degradacije okolja ter naravnih nesreč. Grožnje izhajajo tudi iz erozije državnega nadzora in s tem povezanega porasta števila razbojniških tolpe, zasebnih oboroženih sil in milic. Številne grožnje so transnacionalne ter jih pospešuje globalizacija.

Ožji pristop se odraža tudi v kategorijah ljudi, ki se jih naj zaščiti. Kanadski pristop poudarja zaščito in varnost ljudi, posameznikov in skupnosti, predvsem najbolj ranljivih delov prebivalstva (Heinbecker, 2000: 13). Centralni cilj agende človekove varnosti je pomoč ogroženim ljudem, predvsem v oboroženih sporih. Najbolj so ogroženi begunci, notranje premeščeno prebivalstvo in demobilizirani borci (Axworthy, 1999e).

V prispevku kanadskega zunanjega ministra iz leta 1997 (Bajpai, 2000: 17-18) so navedena sredstva za zagotavljanje človekove varnosti: mirovne operacije, vključno z operacijami graditve miru (*peacebuilding*), nadzor nad oboroževanjem in razoroževanje (predvsem uničenje protipehotnih min), družbena pravičnost, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, trajnostni gospodarski razvoj, vladavina prava, dobro vladanje ter na pravih temelječ trgovinski sistem. Leta 1999 je Kanada v okviru preventivne strategije za zagotavljanje človekove varnosti obravnavala krepitev mednarodnih norm in omogočanje okolja za uveljavljanje teh norm. To obsega demokratično vladanje znotraj držav, na nacionalni, pa tudi na mednarodni ravni, vključujejo pa tudi demokratizacijo in krepitev strukture OZN, reformo mednarodnih in regionalnih organizacij, da bi odsevale človeško dimenzijo (Axworthy, 1999a; Axworthy, 1999e).

Kanada je predvidela človekovo varnost kot sestavni del nacionalnih varnostnih politik. Na eni strani so zato potrebne norme, predvsem za uveljavljanje človekovih pravic, humanitarnega prava in prava beguncev, ki postavijo standarde ravnanja, na drugi strani pa razvojne strategije, ki vzpostavijo pogoje, da bodo države in nedržavni akterji lažje spoštovali te norme (Bajpai, 2000: 2). Kanada namreč priznava tudi

ekonomsko podlago človekove varnosti oz. ogroženosti (Axworthy, 1999e). Neuspeh pri človekovem razvoju je pogosto vir za človekovo ogroženost, predvsem za obrobne skupine v družbi. Za njih številne grožnje izhajajo iz pomanjkanja razvoja. Pri najrevnejših in najbolj ranljivih delih družbe sta revščina in ogroženost povezani. Zato so potrebni ukrepi za človekov razvoj, dostop do zanesljive zaposlitve, izobraževanja in socialne storitve (Axworthy, 1999e; Hamel, 2001: 15-16; Human Security Network, 1999). Za zagotavljanje človekove varnosti je kratkoročno potrebna humanitarna akcija, dolgoročno pa strategije za izgradnjo miru in trajnostni razvoj. Sestavni del aktivnosti za izgradnjo miru je tudi uveljavljanje človekovih pravic, demokracije in razvoja, ki prispeva tudi k preprečevanju sporov (Axworthy, 1999b; Axworthy, 1999c). Če preventivni ukrepi ne uspejo, ogroženost ljudi v oboroženih sporih zahteva tudi popravne ukrepe. Mednarodna skupnost mora biti po potrebi pripravljena uporabiti tudi sankcije in silo (Axworthy, 1999e).

Vseskozi pa Kanada za udejanjanje človekove varnosti poudarja večstransko sodelovanje, sočasno pa vlogo nedržavnih akterjev kot pomembnih dejavnikov v mednarodnem sistemu (Heinbecker, 2000: 13). Za razvoj in uveljavljanje norm so potrebna inovativna partnerstva, koalicije in mreže med državami, mednarodnimi, nevladnimi in regionalnimi organizacijami, zasebnim sektorjem, akademskim svetom in državljani (Axworthy, 1999a; Bajpai, 2000: 19). Agenda človekove varnosti zahteva tudi nove diplomatske pristope. Poudarjen je koncept »mehke moči« (»*soft power*«), za katerega sta značilna prepričevanje in pogajanje namesto prisile ter uporaba javne diplomacije in novih komunikacijskih sredstev (Axworthy v Bajpai, 2000: 19).

Iz kanadsko-norveške pobude za človekovo varnost je nastala Mreža za človekovo varnost, ki dejansko uporablja kanadsko definicijo človekove varnosti, kjer so referenčni objekti posamezniki, človekova varnost pa pomeni osvobojenost od razširjenih (*pervasive*) groženj varnosti (*safety*), pravicam in življenju ljudi, torej osvobojenost od strahu (Human Security Network, 1999). Tudi Mreža kot temelj človekove varnosti obravnava človekove pravice in humanitarno pravo. Osnovo za varnost predstavlja vladavina prava, demokratično vladanje in strukture, kultura miru in mirno reševanje sporov. Hkrati pa zagovarja pospeševanje trajnostnega človekovega razvoja kot sredstva za izgradnjo človekove varnosti. Zanje je potrebno predvsem izkoreniniti absolutno revščino⁸ in zagotoviti osnovne socialne storitve. Poudarja pa tudi

⁸ Absolutna oz. skrajna revščina (ang. absolute poverty) temelji na minimalnem standardu za preživetje (Centre for Public Policy and Management, 2006) in pomeni »stanje, ki ga označuje hudo pomanjkanje

sodelovanje med vladnimi in zasebni ustanovami ter civilno družbo, kot tudi mednarodno sodelovanje med enako mislečimi državami, znotraj regij in v OZN (Human Security Network, 1999).

1.1.5 Pristop Japonske in Komisije za človekovo varnost

Japonski pristop k človekovi varnosti je po letu 2003 tesno povezan s pristopom k človekovi varnosti, kot ga je v poročilu *HS now*, izdanem istega leta, razvila Komisija za človekovo varnost (Commission on human security, CHS). Japonska pa je že pred letom 2003, sicer ne tako obsežno, z različnimi prispevki vladnih predstavnikov, razvila svoj pristop k človekovi varnosti (Diplomatic Bluebook, 2003: 185).

Referenčni objekt japonskega pristopa k človekovi varnosti je posameznik, ki mu je potrebno zagotoviti osvobojenost od strahu in od potreb (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2001). Potrebna je zaščita življenja v konfliktih in tudi zaščita pred pomanjkanjem (Acharya in Acharya, 2001: 15). Človekova varnost je vsestranski in vključujoč koncept (Paris, 2001: 90), definira se kot »zaščita ljudi v vsakdanjem življenju, natančneje zaščita njihovega preživetja, preživljanja ter dostojanstva. Hkrati mora pripomoči k polni izpolnitvi potenciala vsakega posameznika« (Takasu, 2000b; Takemi, 1999). V japonskem pristopu se ob grožnjah v oboroženih sporih pojavljajo številne nevojaške grožnje posameznikovi varnosti, npr. degradacija okolja, kršitve človekovih pravic, transnacionalni organizirani kriminal, droge, grožnje zaradi beguncev, revščine in nalezljive bolezni (Paris, 2001: 90).

V pripravljanih srečanjih in Poročilu je CHS širše razvila koncept človekove varnosti. Ugotovila je, da je pozornost potrebno usmeriti k posameznikom, pa tudi skupinam in skupnostim (Commission on human security, 2001a; Ogata, 2001). Vendar človekova varnost ni usmerjena na vse ljudi ali skupnosti. Pogled se zoži na razširjene in najhujše grožnje življenju ljudi. V spekter referenčnih objektov so umeščene žrtve konfliktov, begunci in notranje premeščeno prebivalstvo, ljudje v skrajni revščini, ki jim grozi lakota in bolezen, ter socialno izkjučeni (Commission on human security, 2002). Pristop CHS k človekovi varnosti tako poveže mir in razvoj, vsebuje pristop

po zadovoljevanju temeljnih človekovih potreb, ki vključujejo hrano, pitno vodo, sanitarije, zdravstvene storitve, zavetje, izobrazbo in dostop do informacij." (World Summit for Social Development, 1995: 41).

»osvobojenosti od strahu« in »osvobojenosti od potreb« ter poudarja tudi medsebojno povezanost groženj (Commission on Human Security, 2003: 6-10, 12). CHS je obravnavala dve široki raziskovalni področji. Prvo je področje ogroženosti zaradi nasilja in oboroženih spopadov, v okviru drugega pa so razvojni vidike človekove varnosti, tudi povezava med revščino in spori. Upoštevanje obeh področij omogoča učinkovito zaščito in usposabljanje ljudi, da v kritičnih okoliščinah poskrbijo zase (Commission on Human Security, 2005).

CHS je ugotovila, da se grožnje posameznikom pojavljajo v oboroženih sporih, hkrati pa jih povzročata revščina in pomanjkanje, ki sta tudi temeljna vzroka oboroženih sporov. Ljudje so prikrajšani zaradi revščine, onesnaženja, slabega zdravja, nepismenosti, pomanjkljive izobrazbe idr. Tako obstaja (obojestranska) povezava med revščino oz. pomanjkanjem in konfliktom. Ekonomske krivice polarizirajo skupnosti, vojna uniči mnoge možnosti za preživetje in ekonomski razvoj. Dolgotrajna neenakopravnost med skupinami v družbi je bila identificirana kot glavni faktor, ki vodi v nasilje, pa tudi v humanitarne in politične krize (Commission on Human Security, 2003: 6-10). Za preprečevanje sporov so potrebne metode zgodnjega opozarjanja, diplomatske misije, usmerjene sankcije, preventivna razmestitev sil (*preventive deployment*), mirovne operacije. Predvsem pa je potrebna svoboda in participacija, močnejša civilna družba, spoštovanje političnih in državljanskih pravic ter ekonomska varnost oz. zmanjšanje revščine (Commission on human security, 2003: 131-133). Na eni strani so potrebne zaščitne strategije (*protection strategies*), na drugi pa strategije za usposabljanje ljudi (*empowerment strategies*). Zaščitne strategije so utemeljene z zaščito temeljnih človekovih pravic in svoboščin preko nacionalnih in mednarodnih norm ter različnih sodnih in institucionalnih struktur. Strategija usposabljanja pa omogoča, da ljudje razvijejo lastni potencial in zahtevajo spoštovanje lastnega dostojanstva, če je to ogroženo. Usposabljanje vsebuje temeljna prizadevanja za vzpostavitev skupnosti, izobraževanje in širjenje informacij, da lahko ljudje javno razpravljajo in delujejo ter se kolektivno angažirajo na vseh ravneh. Za sodelovanje ljudi pa je predpogoj demokratičen sistem in razvoj (Commission on Human Security, 2003: 10-11). Za usposabljanje je torej potrebno ustvariti politične, socialne, okoljske, ekonomske, vojaške in kulturne sisteme, ki omogočajo ljudem preživljanje, preživetje in ohranitev dostojanstva (Commission on human security, 2001a; Commission on Human Security, 2001b; Ogata, 2001).

V poročilu CHS se je pojavilo 8 skupin priporočil (vsebin) za človekovo varnost: zaščita ljudi v oboroženih spopadih in pred širjenjem orožja, zaščita pri selitvah (predvsem beguncev in notranje razseljenega prebivalstva), ustanovitev skladov za človekovo varnost po sporih, spodbujanje tržišč in pravične trgovine, zagotavljanje minimalnih življenjskih standardov, zagotavljanje univerzalnega dostopa do temeljnih zdravstvenih storitev, razvijanje učinkovitega in pravičnega sistema za pravice patentov in usposabljanje ljudi s pomočjo univerzalnega osnovnega izobraževanja, ki spoštuje različnost (Commission on human security, 2003: 131-133).

Ker se v obdobju globalizacije in medsebojne povezanosti sveta nobena vlada ne more sama spopasti z vsemi grožnjami in zagotavljati človekove varnosti, Japonska in CHS zagovarjata multilateralne rešitve. Potrebno je sodelovanje med različnimi akterji v mednarodni skupnosti, vključno z vladami, mednarodnimi organizacijami in civilno družbo. Nasprotujeta unilateralni akciji in tudi uporabi človekove varnosti kot argumenta za humanitarno intervencijo (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2001; Ogata, 2001; Commission on human security, 2001a; Commission on human security, 2003: 12).

CHS zahteva dinamično definicijo za koncept človekove varnosti, četudi so v njenem poročilu v sklopu človekove varnosti obravnavane določene teme. Teme v Poročilu se ne smejo obravnavati kot seznam vsebin, ki sestavljajo človekovo varnost. Za Komisijo človekova varnost namreč pomeni »varovati nujno potrebno jedro vseh človeških življenj na načine, ki povečajo človekove svoboščine in človekovo izpolnitev«. Pomeni zaščito temeljnih človekovih svoboščin, zaščito ljudi pred kritičnimi (*critical*) in razširjenimi (*pervasive*) grožnjami in situacijami. Nujno jedro življenj predstavlja niz temeljnih pravic in svoboščin, ki jih uživajo ljudje. Vprašanje, kaj je »življenjsko nujno«, »bistvo življenja« oz. »odločilno pomembno«, pa se razlikuje med posamezniki in družbami (Commission on human security, 2003: 4).

1.1.6 Tajski pristop k človekovi varnosti

Tajska je bila pod vlado C. Leekpaia (predsednik vlade do januarja 2001) aktivni zagovornik človekove varnosti. Kot vrednote tajskega pristopa k človekovi varnosti so bile opredeljene preživetje, dobrobit, svoboda, dostojanstvo oz. pravice. Človekovo varnost je usmerila k človekovim potrebam in zaščiti pravic. Zagovarjala je širši

koncept razvoja, to je trajnostni razvoj, katerega osnova je kakovostna, učinkovita in pravična gospodarska rast, kar zmanjšuje revščino. Trajnostna gospodarska rast omogoča izboljšanje kakovosti življenja, zaščito naravnih virov in zagotavljanje možnosti naslednjim generacijam. Ob rasti je za človekovo varnost potrebna tudi zaščita političnih pravic na podlagi sodelovanja in demokracije. Tajska je s takim pristopom po ekonomski krizi uspela stabilizirati ekonomski sistem, človekovo varnost je udejanjila na podlagi politične in ekonomske stabilnosti. Iz ekonomske krize je Tajska izšla kot ena najbolj odprtih in demokratičnih družb, s podporo politikam, usmerjenim k ljudem in za krepitev človeških virov. K takim ukrepom spada izboljšanje izobraževalnega sistema, zdravstvene nege in socialne blaginje, pravic skupnosti in participacija. Okrepila je tudi mreže socialne varnosti, s čimer je omogočila socialni razvoj. Zmanjšala je vlogo vojske in razširila svobodno delovanje nevladnih organizacij. Tako je pridobila tudi zaupanje investitorjev (Acharya in Acharya, 2001: 15-17).

1.2 PRIMERJAVA PRISTOPOV K ČLOVEKOVI VARNOSTI

1.2.1 Vprašanje referenčnega objekta

Ob primerjavi akademskih definicij in političnih pristopov k človekovi varnosti lahko opazimo, da so si najbolj enotni glede vprašanja referenčnega objekta človekove varnosti. Definicije oz. pristopi govorijo o varnosti in zaščiti posameznika/ov, skupin in skupnosti. S primerjavo definicij človekove varnosti, ki so jo izvedli v okviru programa Harvardske univerze (*Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research*), lahko ugotovimo, da se kot referenčni objekt človekove varnosti obravnava posameznika oz. posameznike, manjši del definicij pa prišteva k referenčnim objektom tudi skupnosti (*communities*) (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2001). Pristop Kanade, Japonske, OZN in akademski prispevek A. Suhrke pa dodatno omejujejo izbiro referenčnega objekta. Kriterij za izbiro je ranljivost. Medtem ko Kanada izpostavlja ranljivost ljudi v oboroženih sporih, pa A. Suhrke in pristop Japonske (vključno s pristopom CHS) ob ranljivosti v oboroženih sporih poudarjata tudi ranljivost zaradi socialnih in ekonomskih okoliščin, predvsem revščine. Vsi zagovorniki so torej bolj ali manj enotni v tem, da je glavni cilj človekove varnosti varnost in zaščita

posameznikov, ki predstavljajo referenčni objekt človekove varnosti (McDonald, 2002: 279).

1.2.2 Vrednote človekove varnosti

Pri vprašanju vrednot, ki jih ščiti človekova varnost, prihaja do večjih razhajanj. Vsi pristopi poudarjajo varnost ljudi in zaščito pred ogroženostjo. Postavlja pa se vprašanje, kaj je tisto, kar je pri ljudeh ogroženo. Vrednote človekove varnosti, ki se, v raznih izpeljavah, pogosteje pojavljajo v akademskih in političnih pristopih k človekovi varnosti, so preživetje (*survival*), varnost (*safety*), preživljanje (*livelihood*), svoboda (*freedom*), dobrobit (*well-being*) in dostojanstvo (*dignity*). Izpolnitev teh vrednot bi naj omogočila stanje »osvobojenosti od strahu« in »osvobojenosti od potreb«.

Kanadski pristop k človekovi varnosti sicer res izpostavlja »zaščito pravic, varnosti (*safety*) in življenja«, vendar je v zgodnjem obdobju obsegal tudi »zaščito temeljnih človekovih pravic in sprejemljive kakovosti življenja«, torej tudi »osvobojenost od potreb«. Kasneje se je pristop zožil na »osvobojenost od strahu«.

Kanti Bajpai (2000: 38-39) je s primerjavo pristopa Kanade in UNDP ugotovil, da sta temeljni vrednoti, ki jih obsega človekova varnost, fizična varnost in dobrobit (*safety and well-being in physical terms*) ter osebna svoboda (*individual/personal freedom*). Fizična varnost in dobrobit tvorita osebno varnost (*personal safety*), ki pomeni zaščito telesa pred bolečino in uničenjem in najmanjšo stopnjo fizične dobrobiti, ki se nanaša na izpolnitev temeljnih telesnih potreb. Osebna svoboda pa se nanaša na svobodno izbiro posameznika v življenju in svobodo združevanja ali povezovanja za kulturne, politične, socialne ali ekonomske namene. Ogroženost preživetja in svobode namreč ne dopušča doseganja drugih, višjih vrednot, med njimi tudi dostojanstva. Pravo dostojanstvo izhaja iz zmožnosti posameznika, da se spodade z izzivi v življenju. Grožnje življenju, pomanjkanje ipd. pa tega ne omogočajo (Suu Kyi v UNDP, 2002: 52). Dostojanstvo tako ni mogoče brez »osvobojenosti od strahu« in »osvobojenosti od potreb«, saj vključuje vrednote kot so preživetje, dobrobit, idr. Osebna varnost in svoboda sta nujna pogoja za dostojanstvo, vendar ne zadostna. Sestavine dostojanstva so namreč dinamične, se razlikujejo med posamezniki in družbami, prav tako vrednote človekove varnosti. To izpostavlja tudi pristop CHS oz. Japonske.

Pristopi k človekovi varnosti obravnavajo človekove pravice in temeljne svoboščine kot vrednote človekove varnosti. Dejansko pa človekove pravice temeljijo

na vrednotah »osvobojenosti od strahu« in »osvobojenosti od potreb«. V človekovi varnosti so dejansko zajete temeljne potrebe ljudi, ki so se skozi desetletja preoblikovale v človekove pravice (Oberleitner, 2002: 19). Osvobojenost od strahu danes pomeni državljanske in politične pravice, osvobojenost od potreb pa ekonomske, socialne in kulturne pravice (Benedek, 2002: 5-6). Kot je razvidno iz preambule Splošne deklaracije človekovih pravic (1948), je temeljni namen človekovih pravic zaščita človekovega dostojanstva.

1.2.3 Grožnje človekovi varnosti

V obravnavanih akademskih in političnih/vladnih prispevkih o človekovi varnosti se pojavlja več vrst groženj človekovi varnosti. Razdeljene so v različne kategorije, npr. v stare in nove grožnje, posredno/strukturno in neposredno nasilje. Dejansko pa vsi avtorji obravnavajo tradicionalne in netradicionalne varnostne grožnje, značilne za varnostno okolje po koncu hladne vojne.⁹ Priznavajoč medsebojno povezanost in čezmejno naravo groženj, prispevki poudarjajo tudi globalne grožnje.¹⁰ Pristopi se razlikujejo po tem, katere grožnje vključujejo in katero skupino groženj poudarjajo, tradicionalno ali netradicionalno. Med netradicionalnimi se zelo pogosto omenjajo ekonomske grožnje.

Kanadski pristop, utemeljen na »osvobojenosti od strahu«, se posveča predvsem grožnjam zaradi oboroženega spora, organiziranega znotrajdržavnega nasilja, pa tudi tradicionalnim grožnjam nacionalni varnosti (Bajpai, 2000: 29). Vendar ob vojaških obravnava tudi nevojaške grožnje človekovi varnosti (Heinbecker, 1999), v zgodnejših prispevkih se namreč omenjajo številne nevojaške grožnje, povezane z ekonomsko stisko (Canada World View, 1999; Bajpai, 2000: 18).

⁹ Tradicionalne grožnje so vojaške grožnje ene države drugi državi, npr. grožnja meddržavnega spopada. Kot netradicionalne se pojmujejo grožnje, ki niso vojaške grožnje ene države drugi državi. K njim sodijo različne vojaške in nevojaške grožnje. Seznam groženj je dolg, med drugim obsega grožnje nacionalnim in verskim identitetam, nacionalno dezintegracijo, okoljske grožnje, organiziran kriminal (npr. nezakonito trgovino z drogami), etnične spore in državljanske vojne, politične grožnje kot so politična nestabilnost, slabitev in propad državnih ustanov, hitro rast prebivalstva, revščino, ekonomske in finančne grožnje (npr. nestabilnost globalnih trgovinskih sistemov), kulturne grožnje, komunikacijske in tehnološke grožnje, grožnje zaradi migracij in beguncev, kršitev človekovih pravic, terorizem (Nef, 1999; Dandeker, 1993: 87; Rotfeld for SIPRI, 2002; Buzan, 1999: 7; Mathews, 1997: 52).

¹⁰ Med čezmejne in globalne grožnje spada globalno onesnaževanje okolja, čezmejni organiziran kriminal, širjenje virusa HIV/aidsa, mednarodni terorizem, mednarodni migracijski pritiski, širjenje orožja za množično uničevanje in konvencionalnega orožja (Rosenau, 1995: 197; Sens, 1999/2000; Haq, 1995: 193-94).

Tudi ostali pristopi upoštevajo tradicionalne in vojaške grožnje človekovi varnosti (npr. terorizem), vendar prevladujejo netradicionalne, predvsem nevojaške grožnje. Izpostavljajo, da grožnje ljudem ne izhajajo le iz oboroženega spopada, temveč tudi iz pomanjkanja ekonomskega, socialnega, političnega in okoljskega razvoja. Tako usmeritev pokažejo tudi primerjava varnostnih groženj po regijah in slovenske zaznave varnostnih groženj.¹¹ Številni prispevki o človekovi varnosti poudarjajo tudi ogroženost prebivalcev zaradi delovanja lastne države ali njene nezmožnosti za zaščito.

V prispevkih so vojaške in nevojaške grožnje človekovi varnosti obsežne in raznolike. Ob primerjavi akademskih in vladnih prispevkov na temo človekove varnosti G. Oberleitner (2002: 13) ugotavlja, da obstaja neskončen niz groženj človekovi varnosti. Bolj za ilustracijo kot za izčrpno navajanje naj navedem le nekaj »neobičajnejših« groženj, ob tistih, ki sem jih že večkrat navedla pri predhodnih avtorjih. Oberleitner v svoj dolg seznam groženj vključuje npr. prometne nesreče, nasilno predajo oblasti v državi, ignoranco itd. M. Tehranian in L. Reed (Reed in Tehranian v Paris, 2001: 91) med deset sestavin človekove varnosti štejeta tudi psihološko varnost, ki »temelji na podpiranju spoštljivih, ljubečih in človekoljubnih medosebnih odnosov« in komunikacijsko varnost, kamor uvrščata »svobodo in uravnoteženost informacijskih tokov«.

Osrednja razprava o človekovi varnosti poteka prav glede groženj in njihove vključenosti in izključevanja iz agende, njihovega položaja na agendi ter vrstnega reda (Oberleitner, 2002: 13).

1.2.4 Sredstva za zagotavljanje človekove varnosti

Razprava poteka tudi glede sredstev za zagotavljanje človekove varnosti, saj je sredstvo neposredno povezano z določitvijo referenčnega objekta in grožnje. Predvsem Kanada poudarja, da človekova varnost ni enostavno prevedljiva v politične vsebine, saj je praksa pri ukrepih pred teorijo (Axworthy v Bajpai, 2000: 32). Zavedati se je treba,

¹¹ O varnostnih grožnjah na območju Organizacije ameriških držav glej npr. Declaration on Security in the Americas (2003); o varnostnih grožnjah v Evropi npr. European Security Strategy (2003), Sørensen (1996), Buzan, Wæver, Wilde (1998); o varnostnih grožnjah v Aziji npr. Abad, Jr. (2000), Shaw (2001) Ahsan (2001), Muni (2002); o varnostnih grožnjah v Afriki npr. Siakeu (2001), Cilliers (2001). Slovenska raziskava stališč o nacionalni in mednarodni varnosti je potrdila, da Slovenci kot največji dejavnik ogrožanja zaznavajo nevojaške grožnje, predvsem socialne in ekonomske (npr. brezposelnost). Prav na dnu pa so kot dejavnike ogrožanja uvrstili terorizem in vojaške grožnje drugih držav (Večer, 2005: 3).

da grožnje kažejo na možnost negativnega političnega razvoja, z namernim pretiravanjem (*worst-case-scenarios*). Zato morajo biti države in vlade na njih pripravljene in preventivno ukrepati, da se tak scenarij ne uresniči (Faulenbach et al., 2002: 5).

Iz številnih ukrepov je razvidno, nekateri pristopi (npr. pristop Kanade in UNDP) pa tudi izrecno poudarjajo, da mora človekovo varnost, če je to mogoče, s pomočjo različnih politik, zagotavljati država. Pristopa Kanade in UNDP govorita o potrebnem dolgoročnem, multilateralnem sodelovanju za človekovo varnost med državami, mednarodnimi organizacijami, nevladnimi organizacijami oz. civilno družbo (Bajpai, 2000: 30). L. Chen (Chen v Acharya in Acharya, 2001) in A. Suhrke (Suhrke, 1999) izpostavljata režime, ki tudi zahtevajo sodelovanje. Nekateri pristopi bolj implicitno, drugi eksplicitno, izražajo vlogo nedržavnih akterjev za zagotavljanje človekove varnosti. V kanadskem pristopu (Heinbecker, 1999) so navedeni tudi novi diplomatski prijemi, ki vsebujejo netradicionalne povezave med vladami, nevladnimi in medvladnimi organizacijami ter uporabo novih komunikacijskih možnosti.

Pristopi in definicije človekove varnosti upoštevajo, da so ljudje lahko ranljivi oz. ogroženi v oboroženih sporih, vendar se grožnje človekovi varnosti ne pojavljajo le v oboroženih sporih. Vse ukrepe oz. sredstva za zagotavljanje človekove varnosti, ki so navedeni v pristopih, lahko razvrstimo v dve skupini. V prvo skupino sodijo preprečevalni ukrepi, za zmanjšanje ranljivosti ljudi (Bruderlein, 2000: 2). To skupino tvorijo številni neprisilni ukrepi, s katerimi se odpravljajo globlje vzroke človekove ogroženosti, ki so hkrati temeljni vzroki nasilja in sporov (Lodgaard, 2000: 13). Sila, ravnotežje moči in odvračanje (*deterrence*) niso primarna sredstva za zagotavljanje človekove varnosti, enotno ugotavljata pristopa Kanade in UNDP (Bajpai, 2000: 29-35). OZN izpostavlja razoroževanje in nadzor oboroževanja, Tajska pa zmanjšano vlogo vojske. Četudi v ostalih pristopih ne najdemo take ali podobne trditve, lahko iz navedenih ukrepov sklepamo, da sila ni primarno sredstvo zagotavljanja človekove varnosti. Pojavi se kot sekundarno sredstvo za zagotavljanje človekove varnosti, v drugi skupini ukrepov, kamor sodijo popravni ukrepi za zagotavljanje človekove varnosti, če preprečevanje ni bilo uspešno (Bruderlein, 2000: 2).

1.2.4.1 Trajnostni človekov razvoj in drugi preprečevalni ukrepi za zagotavljanje človekove varnosti

Kot najpomembnejši preprečevalni ukrep za zagotavljanje človekove varnosti se pojavlja trajnostni človekov razvoj. Koncept trajnostnega človekovega razvoja je nastal konec 1980-ih in v začetku 1990-ih let, ko sta se pojavila dva, medsebojno povezana, razvojna modela. To sta trajnostni razvoj in človekov razvoj, ki skupaj predstavljata koncept trajnostnega človekovega razvoja.

Model trajnostnega razvoja je postal odmevna tema predvsem po letu 1987, ko je bilo objavljeno poročilo Brundtlandine komisije, »Naša skupna prihodnost« (*Our Common Future*).¹² To poročilo trajnostni razvoj definira kot razvoj, ki zadovolji temeljne potrebe (preživetje, hrana, energija, bivalni prostori, zaloge vode, zdravstvena oskrba) sedanjim generacijam, hkrati pa omogoča prihodnjim generacijam zadovoljitev njihovih. Taka oblika razvoja zahteva oživitve gospodarske rasti, ohranitev baze surovinskih virov oz. zaščito okolja, zadovoljitev temeljnih potreb in trajnostno raven prebivalstva (World Commission on Environment and Development, 2005; Brundtland report, 2005). Potreben je socialni sistem, ki zagotavlja socialno pravičnost in rešuje napetosti zaradi neskladnega razvoja. Ob njem je nujen proizvodni sistem, ki ohranja ekološko bazo za razvoj. Problem rasti prebivalstva je mogoče rešiti predvsem z zmanjševanjem revščine in z izboljšano izobrazbo ljudi. Na nacionalni in mednarodni ravni je potrebno zagotoviti tak politični sistem, ki omogoča sodelovanje državljanov. Poročilo v razvojnem procesu izpostavlja vlogo in sodelovanje nevladnih organizacij (NVO), pravice ljudi do odločanja o razvoju ter okoljevarstvu in decentralizacijo odločanja. Zahteva pa tudi boljše razvojno sodelovanje med razvitimi državami¹³ in državami v razvoju (DVR).¹⁴ Zagovarja trajnejši pristop k razvojni pomoči, ki ob

¹² Brundtlandina komisija je krajše ime za Svetovno komisijo za okolje in razvoj (World Commission on Environment and Development, WCED).

¹³ Razvite države (ang. developed countries) so države, katerih ekonomski sistemi temeljijo na vzdržni gospodarski rasti, imajo visok življenjski standard, ki temelji na raznovrstni gospodarski dejavnosti. Države imajo tudi visoke vrednosti indeksa človekovega razvoja. Zanje se uporablja tudi izraz industrijske države, med hladno vojno pa sta bila v uporabi, danes manj odobravana izraza, »prvi svet« in »sever«. V praksi OZN se k skupini razvitih držav ob evropskih državah prištevajo Japonska, Kanada, ZDA, Avstralija in Nova Zelandija (United Nations Statistics Division, 2006; Wikipedia – developed countries, 2006).

¹⁴ Države v razvoju (ang. developing countries) so države z relativno nizkim življenjskim standardom, nerazvito industrijsko bazo in srednjo do nizko vrednostjo indeksa človekovega razvoja. Med hladno vojno je nastala delitev na razvite in nerazvite države, kasneje pa se izraz »nerazviti« zamenja z manj pejorativnim izrazom »v razvoju«, torej DVR. Pojem DVR je zamenjal tudi drugi neodobravan, vendar med hladno vojno pogosto uporabljen izraz »tretji svet« (oz. države tretjega sveta), ki je poimenoval

pomoči razvitih držav DVR predvideva krepitev le-teh od znotraj (tehnološki transferji, dostop na mednarodno tržišče), torej krepitev njihovega prebivalstva (Reid, 1995: 58-61, 187-188). Trajnostni razvoj tako povezuje prizadevanja za ekonomsko-socialni razvoj in zaščito okolja, zahteva zadovoljitev temeljnih človekovih potreb, socialno pravičnost in družbeno samoodločbo (Reid, 1995: 40-41, 53-54).

Koncept človekovega razvoja, to je k ljudem usmerjenega razvoja, pa je od sredine 1980-ih podprl in začel pospeševati UNDP (*United Nations Development Programme* - Program združenih narodov za razvoj). Tako je ob sodelovanju razvojnega ekonomista Mahbuba Ul Haqa in UNDP leta 1990 nastalo prvo Poročilo o človekovem razvoju (HDR) (King in Murray, 2001/02: 587), ki je analiziralo človekov razvoj v smislu vpliva na ljudi. Njegov temelj je univerzalno priznanje pravice do življenja, kar pomeni enake možnosti za življenje, ne enakega dohodka (UNDP, 1994: 13). Glavni vzrok za preobrat v razvojnem mišljenju je prinesla ugotovitev, da je cilj razvoja univerzalna zadovoljitev temeljnih človekovih potreb in povečanje človekove izbire oz. širitev možnosti. Možnosti segajo dlje od ekonomske blaginje; med tri bistvene izbire za vse ljudi štejejo: dolgo in zdravo življenje, pridobivanje znanja in dostop do virov za spodobno življenjsko raven, ob njih pa so tudi čisto okolje in politična svoboda. Razvojni cilj je torej, ustvariti primerno okolje za ljudi, da uživajo dolgo, zdravo in ustvarjalno življenje. Pomembna je kakovost človekovega življenja, spoštovanje človekovega dostojanstva (Haq, 1995: 14-16) in ustvarjanje pogojev, v katerih lahko posamezniki razvijejo samospoštovanje, svoj potencial in varnost, da so se sposobni odzvati na različne situacije (UNDP, 2002: 52).

Temelji pravega razvoja so pismeni, izobraženi, zdravi in motivirani prebivalci. Tako ima človekov razvoj dve strani; pomeni izoblikovanje človekovih sposobnosti, pa tudi rabo le-teh sposobnosti, v prostem času, za produktivne dejavnosti in udejstvovanje v kulturnem, socialnem in političnem življenju. Pri konceptu človekovega razvoja je drugačno razmerje med sredstvi in cilji kot je bilo pri ekonomskem konceptu razvoja. Cilj so ljudje oz. povečanje njihovih izbir na vseh področjih (političnem, socialnem, kulturnem) in večja kakovost življenja. Sredstva so povečanje nacionalnega bogastva,

države, ki niso pripadale Zahodu (»prvi svet«) ali sovjetskemu bloku (»drugi svet«). Delitev na prvi, drugi in tretji svet je po koncu hladne vojne nesmiselna, ker je drugi svet izginil, tako da več ne moremo govoriti o prvem in tretjem svetu. Med hladno vojno pogosto uporabljen izraz za DVR je bil tudi »jug« (oz. države juga), kar je izhajalo iz dejstva, da je večina DVR ležala južno od razvitih držav, ki so predstavljale »sever«. OZN upošteva razdelitev držav na DVR in razvite države (Buzan, 1991: 432; United Nations Statistics Division, 2006; Wikipedia – developing countries, 2006).

hkrati pa pravične politike, torej kvaliteta in porazdelitev nacionalnega bogastva. Sredstva so tudi ljudje, vendar ne v smislu »človeškega kapitala« za proizvodnjo, temveč v smislu usposabljanja (Haq, 1995: 16). V konceptu človekovega razvoja pa igrata svojo vlogo tudi povečevanje dohodka in bogastva. Tako gospodarska rast kot izkoreninjenje revščine sta pomembni, vendar gospodarska rast še ni rešitev, saj rast dohodka samodejno ne zmanjšuje revščine (Nef, 1999).

Človekov razvoj se meri z indeksom človekovega razvoja (*Human development index*, HDI) (King in Murray, 2001/02: 586-87).¹⁵ Glavne sestavine človekovega razvoja so: pravičnost, produktivnost, usposabljanje (*empowerment*) in trajnost. Pravičnost pomeni pravični dostop do možnosti in enake možnosti. Produktivnost se doseže z vlaganjem v človeške vire in ugodno makroekonomsko okolje za doseganje maksimalnega potenciala posameznika. Usposabljanje pomeni razvoj ljudi, da bodo sodelovali pri odločitvah, ki določajo njihovo življenje. Trajnost predstavlja ohranitev možnosti za preživetje in razvoj možnosti naslednjih generacij preko ohranjanja fizičnih, človeških, finančnih in okoljskih virov (Haq, 1995: 16-19).

Trajnost oz. trajnostni razvoj je torej sestavina človekovega razvoja. Trajnostnega razvoja v bistvu ni mogoče doseči brez k ljudem usmerjenega razvoja (*people-centred development*), ki zahteva dobrobit vseh delov prebivalstva in spodbuja prizadevanja ter kreativnost ljudi (Reid, 1995: 40-41). »Usposabljanje ljudi, da poskrbijo za lasten razvoj, je glavna sestavina razvoja, seveda, če se zavedajo osrednjih okoljskih omejitev in svojih temeljnih potreb.« (Holmberg in Sandbrook, 1992 v Reid, 1995: 233).

Koncept trajnostnega človekovega razvoja vključuje zadovoljevanje potreb vsake generacije, brez da zapusti okoljske, finančne, socialne, demografske idr. dolgove, ki jih ne more poplačati. Prihodnjim generacijam se morajo ohraniti razvojne priložnosti, dostop do naravnih virov, človekova izbira, možnosti za izpolnitev njihovih

¹⁵ HDI je večdimenzionalen, meri tudi izobrazbo in zdravstveno stanje, lahko se prilagodi spolu, etničnim skupinam in geografskim regijam ter primerja politične odločitve. Indeks človekovega razvoja ima tri sestavine: trajanje življenja (meri se s pričakovano življenjsko dobo), znanje oz. dosežena stopnja izobrazbe (meri se s pismenostjo odraslih in povprečnimi leti šolanja) ter dohodek na prebivalca (globalni povprečni realni BDP na prebivalca). Tako HDI razkriva nacionalne prioritete, potencialno gospodarsko rast, neenakosti med ljudmi v družbi, spremembe skozi čas, deluje kot sistem zgodnjega opozarjanja na nasilje in napetosti (Haq, 1995: 46-56). Pogosto imajo države z visokimi vrednostmi BNP na prebivalca nizke vrednosti indikatorjev človekovega razvoja in obratno (UNDP, 1994: 15). Analiza držav po HDI pripelje do naslednjih političnih sklepov: ni samodejne povezave med dohodkom na prebivalca in človekovim razvojem. Mnoge države so na lestvici HDI dosti višje kot po dohodku na prebivalca. Slaba porazdelitev dohodka zelo vpliva na človekov razvoj, saj se HDI zelo spremeni, če ga prilagodimo s porazdelitvijo dohodka (UNDP, 1993: 11, 17).

potreb in doseganje podobne stopnje blaginje kot jo imajo sedanje generacije. Cilj trajnostnega človekovega razvoja je ustvariti okolje, v katerem lahko vsi ljudje razvijejo svoje sposobnosti in se ohranijo razvojne možnosti za prihodnje generacije (UNDP, 1994: 16-19; Haq, 1995: 78-79).

Agenda za razvoj (*Agenda for development*, 1994) je ugotovila, da so sestavine razvoja mir ter ekonomski, okoljski, socialni in politični razvoj. Vsaka ta dimenzija razvoja je pomembna za uspeh ostalih, končni cilj vseh oblik oz. dimenzij razvoja pa je trajnostni človekov razvoj (*human-centred progress*). Gonilna sila za vse dimenzije razvoja, tudi za trajnostni človekov, pa je usposabljanje oz. izobraževanje. Za mir, kot temelj razvoja, je potrebno razoroževanje in razvojno prizadevanje (Boutros-Ghali, 1994). Osnova za ekonomski razvoj je zmanjšanje revščine, predvsem s pomočjo pospeševanja trajnostne gospodarske rasti. Potrebne so tudi: nediskriminacija, odprava nasilja oz. prekinitve oboroženih spopadov, investicije v človeški kapital ter raziskave, ustrezne zdravstvene storitve in boj proti virusu HIV/aidsu, izobraževanje, druge socialne politike in zaščita okolja (Annan, 2000: 21-23; United Nations, 2000: 4-6; Boutros-Ghali, 1994; UNDP, 2003: 1). Izboljšan šolski ter zdravstveni sistem in stanovanjske možnosti bodo zmanjšale revščino, hkrati pa proizvajale delovno silo in ponovno gospodarsko rast (Boutros-Ghali, 1994). Nenazadnje je za izkoreninjenje revščine potrebno tudi dobro vladanje (*good governance*)¹⁶ in okrepitev demokracije na nacionalni in mednarodni ravni (United Nations, 2000: 4). Za okoljski razvoj je nujno udejaniti strategije upravljanja z viri in ohranjanje okolja (Boutros-Ghali, 1994). Te strategije vključujejo ukrepe za zaščito ozračja, oceanov in biotske raznovrstnosti, preprečevanje krčenja gozdov, pospeševanje trajnostnega kmetijstva. Bistvena pa je nova etika in izobraževanje javnosti, da se zave pomena varstva okolja in deluje v skladu s takšno okoljsko etiko (Annan, 2000: 56-66; World Summit on Sustainable Development, 2002: 1-6). Za socialni razvoj je potrebna socialna integracija, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin (vključno z enakostjo pred zakonom in zagotavljanjem manjšinskih pravic), izobraževanju, solidarnosti in socialni pravičnosti. Potrebno je ustvariti ustrezno, demokratično politično okolje, ki ga tvori živahna civilna družba. Za socialno integracijo in izkoreninjenje revščine pa je nujna

¹⁶ Dobro vladanje sestavljajo sodelovanje ljudi pri odločanju, vladavina prava, transparentnost odločitev, odzivnost ustanov, usmerjenost h konsenzu, pravičnost, vključenost vseh skupin v družbo, učinkovitost in zmogljivost, tudi v smislu trajnostne rabe naravnih virov, odgovornost vlade, zasebnega sektorja ter civilne družbe (UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2005).

produktivna zaposlenost (Boutros-Ghali, 1994; UNDP, 1994: 21). Peta dimenzija trajnostnega človekovega razvoja je politični razvoj. Demokracija je edino dolgoročno sredstvo za odpravljanje političnih, socialnih, ekonomskih in etničnih napetosti ter za razvoj, hkrati pa za zmanjšanje groženj zaradi nasilnih sporov. Dobro vladanje (*good governance*) je pomemben pogoj za uspeh katerekoli nacionalne strategije za razvoj. Politična svoboda okrepi vlogo ljudi, sodelovanje ljudstva pa omogoča, da nacionalni razvojni cilji odsevajo družbene težnje in želje (Boutros-Ghali, 1994; UNDP, 2002: 53 ff.).

Za trajnostni človekov razvoj, ki vključuje okoljski, ekonomski, socialni in politični razvoj, je potrebna predvsem pravičnost v dostopu do zdravstvene nege, izobrazbe, znanja ter zaposlovanja, hkrati pa zaščita in ohranitev narave ter zagotavljanje varnosti posameznika. Spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, demokratični sistem ter dobro vladanje omogočajo politično in kulturno svobodo ter sodelovanje v skupnosti in so prav tako osnova trajnostnega človekovega razvoja (Kirdar, 1998/1999; World Summit for Social Development, 1995: 5).

Če primerjamo ukrepe/sredstva za zagotavljanje človekove varnosti v okviru pristopov in definicij človekove varnosti, ugotovimo, da izpostavljajo različne vidike trajnostnega človekovega razvoja. K politično-pravnemu razvoju lahko uvrstimo ukrepe kot so uveljavitev norm in režimov, spoštovanje človekovih pravic, vladavino prava, dobro vladanje, potrebo po sodelovanju ljudi. Ukrepi za odpravo revščine in trajnostno gospodarsko rast so del ekonomskega razvoja, ukrepi za socialno pravičnost in socialno integracijo del socialnega razvoja, ukrepi za varstvo okolja pa del okoljskega razvoja. Pristopi se razlikujejo po tem, kateri vidik bolj izpostavljajo ali poudarjajo. Pristop Kanade in UNDP se razlikujeta po tem, da prvi bolj poudarja politični razvoj, drugi pa ekonomski razvoj (Bajpai, 2000: 35).

Vsi pristopi, razen tajskega, ki je v osnovi notranjepolitični, izpostavljajo povezavo med trajnostnim človekovim razvojem oz. njegovimi oblikami in preprečevanjem sporov. Usklajeni so tudi pri trditvi, da sta za človekovo varnost potrebna izobraževanje in usposabljanje ljudi, ki sta hkrati predpogoja za katerokoli obliko razvoja, tudi za trajnostni človekov razvoj. Z izobraževanjem in usposabljanjem ljudi se tudi najbolje prepreči spore, saj se na ta način odstrani največji kamen spotike za spremembo - to je človeški um. Kot je zapisano v ustanovni listini UNESCO-a: »*Dokler se vojne začnejo v človekovih mislih, se mora tam ustvariti tudi obramba za mir*« (Ahsan, 2001: 105; Renner, 1999: 158).

K preprečevalnim ukrepom lahko štejemo tudi določene oblike preventivne diplomacije in gradnje miru (*peacebuilding*). Skozi zgodnje obveščanje (*early-warning*) in misije za ugotavljanje dejstev (*fact-finding mission*) se ugotavljajo negativni ekonomski, socialni in politični trendi kot viri človekove ogroženosti. Preventivna razmestitev sil (*preventive deployment*) pa je dejansko edini preprečevalni ukrep, ki vključuje uporabo sile. Preprečevalni namen imajo tudi aktivnosti gradnje miru (*peacebuilding*), katerih cilj je predvsem uveljavitev pravičnega in dolgoročnega razvoja (Evans, 1994), kot osnove za trajen mir.

1.2.4.2 Popravni ukrepi za zagotavljanje človekove varnosti

Če je učinek preprečevalnih ukrepov izostal, je potrebno za zaščito človekove varnosti izvesti tudi popravne ukrepe. Med popravne ukrepe za zagotavljanje človekove varnosti lahko štejemo sredstva mirnega reševanja sporov, humanitarno pomoč, usmerjene sankcije in kolektivno uporabo sile, v obliki humanitarne intervencije ter različnih oblik mirovnih operacij. Vojaška sila, v smislu zunanje vojaške pomoči, ima pomembno vlogo predvsem pri zaščiti ranljivega prebivalstva in pri vsiljevanju upoštevanja mednarodnih sporazumov in norm (Plougshares Monitor, 1999). Kanadski pristop zagovarja kolektivno uporabo sile kot skrajno sredstvo, ki ni preveč učinkovito (Bajpai, 2000: 30). Japonski pristop in pristop OZN si nasprotujeta pri vprašanju, ali se zagotavljanje človekove varnosti sme uporabiti kot kriterij za humanitarno intervencijo.

1.2.5 »Ožji« in »širši« pristopi k človekovi varnosti

Vsi pristopi k človekovi varnosti se strinjajo o primarnosti posameznika kot referenčnega objekta varnosti, razlikujejo pa se glede obsega zaščite (oz. obsega groženj posamezniku) in primernih mehanizmov za zaščito posameznika. Predstavniki »ožjih« pristopov se usmerjajo na nasilne grožnje posameznikom, čeprav priznavajo povezanost teh groženj z revščino, šibkimi vladam in raznimi oblikami socialno-ekonomskih in političnih krivic. Med takšne pristope bi lahko šteli pristop kanadske vlade, pa tudi Mreže za človekovo varnost, ki dejansko prevzema kanadski pristop in zastopa bolj omejeno agendo človekove varnosti. Ti pristopi, v okviru sredstev, izpostavljajo nujno pomoč, preprečevanje in reševanje sporov ter gradnjo miru. Predstavniki »širših«

pristopov pa zagovarjajo stališče, da se mora varnostna agenda razširiti proti grožnjam lakote, bolezni, naravnih nesreč, ki ubijejo več ljudi kot vojna, genocid in terorizem, in so tudi temelji človekove ogroženosti. Bolj kot nasilje poudarjajo razvojne probleme. K takim pristopom spadajo UNDP pristop, pristop tajske in japonske vlade ter CHS. Pristopa CHS in Japonske sta podobna UNDP pristopu, ki podpira vsestranski in vključujoč koncept človekove varnosti, z dvema vidikoma – osvobojenost od strahu in od potreb, nasprotuje pa kanadskemu in drugim pristopom, ki poudarjajo le prvi aspekt. Tudi iz Milenijskega poročila je razvidno, da generalni sekretar in OZN sprejemata širši koncept človekove varnosti (Acharya in Acharya, 2001: 15, 17-18; Takasu, 2000a; Ogata, 2001; Ogata, 2002; Human Security Centre, 2006).

Čeprav obstaja živahna debata med znanstveniki in izvajalci politike glede širine in ustreznih ukrepov za pospeševanje človekove varnosti, sta oba pristopa vsekakor bolj komplementarna kot kontradiktorna (Hampson in Hay, 2002: 4-6; Ogata, 2001).

1.3 PRIMERJAVA KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI IN TRADICIONALNEGA KONCEPTA NACIONALNE VARNOSTI

Na osnovi primerjave pristopov k človekovi varnosti se pokažejo glavne značilnosti koncepta človekove varnosti, posledično pa tudi razlike do tradicionalnega koncepta nacionalne varnosti.

Kot referenčni objekt človekove varnosti pristopi štejejo primarno posameznika, glavni cilj varnosti je namreč njegova varnost, zaščita in blaginja (McDonald, 2002: 279). Vrednoti, ki ju ščiti človekova varnost in ju izpostavljajo vsi pristopi, sta osebna varnost in svoboda (Bajpai, 2000: 38-39). Grožnje človekovi varnosti so tradicionalne in netradicionalne, prevladujejo pa netradicionalne, nevojaške grožnje. Človekova varnost se zagotavlja predvsem s preventivnim delovanjem, neprisilnimi ukrepi za zmanjšanje človekovih ranljivosti, pa tudi s popravnimi ukrepi, če preprečevanje ne uspe (Bruderlein, 2000: 2). Med preprečevalne ukrepe sodijo različni ukrepi za zagotavljanje trajnostnega človekovega razvoja, ki so hkrati ukrepi za preprečevanje sporov. Ukrepi niso le zaščitni, temveč hkrati usposabljujejo ljudi in skupnosti. Pristopi poudarjajo vlogo različnih akterjev (npr. regionalnih, mednarodnih, nevladnih organizacij) za zagotavljanje človekove varnosti in multilateralnih pristopov v korist prebivalcev, ki so najbolj ogroženi. Varnostna analiza se odmakne od tradicionalnega

pojmovanja varnosti, torej je tudi kritika realističnega pojmovanja varnosti (McDonald, 2002: 279).

Koncept človekove varnosti se v vseh dimenzijah analize bistveno razlikuje od tradicionalnega (realističnega) koncepta nacionalne varnosti, ki je v mednarodnih odnosih vladal od konca druge svetovne vojne do zgodnjih 1980-ih let (Haftendorn, 1991: 8). Ta koncept se je navezoval na pojav bipolarne konfrontacije in jedrskega orožja, kasneje pa na napetosti med novo nastalimi državami v Aziji in Afriki, ko je meddržavno nasilje postalo velik, celo osrednji problem (Bajpai, 2000: 21). Tako razvite države kot tudi DVR so zasledovale koncept varnosti s poudarkom na obrambi ozemlja, suverenosti in vlade (Muni, 2002: 4-5).

Realistični koncept varnosti priznava anarhično naravo mednarodnega sistema, v katerem so ključni akterji nacionalne države, nad katerimi ni višje pravne oblasti. V ospredju so interesi in moč države, odnosi med njimi temeljijo na moči (Grizold, 2001: 109-110). Mednarodna skupnost ne obstaja, institucije, norme in mednarodno pravo delujejo le, če odražajo interese najmočnejših držav (Waever, 1997: 52). Referenčni objekt pri tradicionalnem konceptu varnosti je država. Za zagotavljanje nacionalne varnosti in preživetja države, zaščito njene ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti, je pomembno odvrčanje (*deterrence*) groženj iz mednarodnega okolja, zunanjih sovražnikov, torej neposredno organiziranega nasilja sovražnih in agresivnih držav. Zato so potrebna vojaška sredstva, razvijanje in uporaba oboroženih sil (Bajpai, 2000: 36-37; Grizold, 2001: 86, 110). Omejena kooperacija je možna le s formacijo strateških, vojaških zavezništav (Bajpai, 2000: 36-37). Varnost med državami se zagotavlja na osnovi sistema ravnotežja moči (sil), ki pomaga državam ohraniti nacionalno samostojnost z omejevanjem moči drugih držav. Namen ravnotežja moči ni zagotavljanje miru, temveč stabilnost (Grizold, 2001: 107, 131).¹⁷

Za vzdrževanje ravnotežja moči in stabilnosti med hladno vojno so se oblikovale ustrezne politike, metode in tehnike. Združene države Amerike (ZDA) so razvile politiko za zadrževanje komunizma (*containment*), katere namen je bila zaščita demokracije in zahodnega načina življenja (Faulenbach et al., 2000: 14). V tandemu s politiko zadrževanja se je razvila strategija jedrskega odvrčanja (*nuclear deterrence*), ki je temeljila na teoriji vzajemno zagotovljenega uničenja (*mutual assured destruction*,

¹⁷ Stabilnost pomeni stanje t.i. ne-vojne (*non-war*), ko dejansko ni ne vojne ne miru. Temelji na spoznanju, da je odsotnost oboroženega spopada potreben, pa vendar ne zadosten pogoj za mir (Evans in Newnham, 1998: 423).

MAD)¹⁸ (Haftendorn, 1991: 8; Evans in Newnham, 1998: 312). Taka politika in strategija za vzdrževanje ravnotežja moči se je navzven kazala v oblikovanju strateških zavezništev, interesnih sfer in oboroževalne tekme (Grizold, 2001: 107). Na teoretski ravni pa je spodbudila razvoj strateških študij. Te so se ukvarjale s teorijo odvracanja, z alternativnimi strategijami, vzroki stabilnosti in nadzorom oboroževanja. Osnovno pa je bilo vprašanje organizacije jedrskih zmogljivosti obeh velesil, pridobitev politične prednosti, na podlagi jedrskega orožja brez tveganja jedrskega spopada (Betts, 1997: 9; Freedman, 1998: 49).

Iz tradicionalnega koncepta nacionalne varnosti med hladno vojno sta izhajala (vsaj) dva problema. Prvi je enačenje varnosti države z varnostjo njenih prebivalcev. Veljalo je, če je varna država (vladne ustanove, ozemlje, suverenost, nacija, vrednote), so varni tudi njeni prebivalci. Interesom nacije so bili podrejeni interesi posameznikov, tudi skupin. Iz varnosti države (nacije) je izhajala tudi varnost ljudi v njej. Potrebe in pravice ljudi so bile deloma ali v celoti zanemarjene. Varnost prebivalcev se je zdela samoumevna, pojmovana kot del varnosti države (Bajpai, 2000: 36; Ogata, 2002; Muni, 2002: 4; MacFarlane in Weiss, 1994; Wikipedia – human security, 2006). Drugi problem je vezan na referenčni objekt in načine za zagotavljanje varnosti tega referenčnega objekta. Država je postala referenčni objekt varnosti, za njeno varnost so postale pomembne vojaške zmogljivosti. Varnost se je naenkrat začela opredeljevati preko sredstev (v tem primeru vojaških) za zagotavljanje varnosti, varnostna analiza pa je postala analiza načinov oz. sredstev za zagotavljanje varnosti države. Preučevanje varnosti se je zožilo na preučevanje načinov in sredstev za njeno zagotavljanje. Ta poteza izhaja iz značilnosti hladne vojne, ko je bila osnovna politična konstelacija fiksna in se je natančno vedelo, kdo smo »mi« in kdo so »oni«. V taki situaciji se pojmovanje varnosti osredotoči na instrumente, strategije in sredstva za zagotavljanje varnosti (Wæver, 1997: 44-45). Kot varnostni problem se je označilo nekaj, za kar je bila relevantna vojaška sila. Varnost se je uporabljala kot »nalepka« ali »etiketa«, ne pa kot koncept (MacFarlane in Weiss, 1994; Baldwin, 1997: 9).

¹⁸ MAD opisuje stanje, ki bi nastopilo po jedrskem napadu obeh strani. MAD izhaja iz predpostavke, da imata obe velesili v hladni vojni takšne jedrske kapacitete, da sta ob napadu ene in odgovoru druge uničeni obe strani.

Shematska primerjava med hladno vojno prevladujočega koncepta varnosti in človekove varnosti pokaže bistvene razlike med obema.

Tabela 1.1: Primerjava tradicionalnega pojmovanja nacionalne varnosti in človekove varnosti

	nacionalna varnost	človekova varnost
varnost za koga	primarno države	primarno posameznik
zaščita katerih vrednot	ozemeljska celovitost in nacionalna neodvisnost	osebna varnost in svoboda
varnost pred katerimi grožnjami	tradicionalne grožnje (vojaške grožnje, nasilje drugih držav)	tradicionalne in netradicionalne grožnje, prevladujejo netradicionalne, nevojaške grožnje
varnost s katerimi sredstvi	<ul style="list-style-type: none"> • sila je primarno sredstvo za zagotavljanje varnosti, uporablja se enostransko, za varnost države; ravnotežje sil je pomembno; • moč se enači z vojaškimi zmogljivostmi, ki so pomembne za zaščito • redko sodelovanje med državami, le zavezništva; • norme in institucije le omejeno koristne, predvsem na varnostnem/vojaškem območju 	<ul style="list-style-type: none"> • preprečevalni ukrepi, predvsem trajnostni človekov razvoj, primarno sredstvo zagotavljanja varnosti; • popravni ukrepi, tudi kolektivna uporaba sile, sekundarno sredstvo zagotavljanja varnosti; • ne le zaščita, tudi usposabljanje ljudi; • sodelovanje med državami in nedržavnimi akterji učinkovito in trajno; • norme in institucije so pomembne

Vir: prirejeno po Bajpai (2000: 48) in Wikipedia – human security (2006)

Koncept človekove varnosti pa vendarle ne izrinja in nadomešča tradicionalnega koncepta nacionalne varnosti (Axworthy, 1999e). Komisija za globalno vladanje poudarja v okviru ciljev globalne varnostne politike pravico države do varnosti, hkrati pa zaščito in varnost ljudi (Bilgin, 2003: 214). Potrebno je zaščititi države pred grožnjo vojne, hkrati pa zaščititi ljudi pred notranjimi grožnjami ter pomanjkanjem (Daudelin in Hampson, 1999: 12). Varnost ljudi je namreč prav tako pomembna kot varnost držav (Abad, 2000: 2). V preteklih 60-ih letih je bilo malo meddržavnih vojn, vendar grožnja meddržavne vojne kljub temu ni izginila. Nerešeni regionalni spori v južni in

severovzhodni Aziji ter na Bližnjem vzhodu ogrožajo mednarodni mir in varnost (United Nations, 2004: 319). Vendar je, zaradi situacije po koncu hladne vojne, varnost posameznika sedaj osrednja varnostna skrb, tradicionalna (državna) varnost pa sekundarna (Bajpai, 2000: 21-22). Človekova varnost tako ne nadomešča nacionalne varnosti. Država je še vedno temelj mednarodnega pravnega reda, človekova varnost pa omeji tradicionalni koncept varnosti, ki postane le en možen koncept varnosti (Oberleitner, 2002: 10).

Nacionalna in človekova varnost izražata dve različni ideji o tem, kako odgovoriti na problem ogroženosti. Izražata velike moralne ideje, ki opredeljujejo vrste odnosov med ljudmi. Takšne ideje odkrivajo verovanja, interese, motive, vrednote. Nacionalna in človekova varnost v praktičnem svetu sobivata; gre za pravice držav naproti pravicam ljudi. Problem je v osnovi moralen – vsebuje vprašanja o tem, kaj je v upravljanju človeških odnosov prav in kaj narobe. Moralna osnova človekove varnosti se v številnih pomembnih vidikih loči od doktrine nacionalne varnosti. Medtem ko nacionalna varnost zahteva, da so države moralne skupnosti, ki jih je potrebno obdržati, človekova varnost moralno prioriteto prenese na posamezne ljudi. Komisija za globalno vladanje ugotavlja, da je potrebno »pretehtati pravico države do avtonomije proti pravicam ljudi do varnosti« (Bain, 2001: 282, 284-85).

Obstaja vzporednica med vrednotami nacionalne in človekove varnosti. V osrčju tradicionalnega koncepta državne varnosti je suverenost države, v osrčju koncepta človekove varnosti pa suverenost posameznika. Če je nacionalna varnost namenjena zaščiti teritorialne celovitosti in političnega telesa države, človekova varnost pomeni zaščito fizične celovitosti oz. človekovega telesa pred škodo (*harm*) (Bajpai, 2000: 23-24).

1.4 NASTANEK KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI

1.4.1 Pojav koncepta človekove varnosti po koncu hladne vojne

Koncept človekove varnosti se je po koncu konflikta med Vzhodom in Zahodom na mednarodni ravni pojavil zaradi iskanja nove varnostne paradigme, primerne za novonastalo varnostno okolje (Acharya in Acharya, 2001: 12).

Precejšen vpliv je na to imela demokratizacija in krepitev norm človekovih pravic, tudi preganjanje vojnih zločinov in pojav humanitarne intervencije (Acharya in Acharya, 2001: 12). Človekove pravice so postale del v procesu odločanja glede varnosti. Pokazala se je potreba po konceptu in paradigmi varnosti, ki bi poudarjala varnost ljudi, obrambo mednarodnih pravil, norm in standardov in spremljala (tradicionalni koncept) nacionalne varnosti in obrambo državnih meja (Lodgaard, 2000: 2). Z globalizacijo, komunikacijsko revolucijo in porastom števila držav z demokratično ureditvijo so nastale normativne spremembe, ki so spremenile naravo politične skupnosti. Pomembnejše so postale transnacionalne norme, internacionalizirali so se etični standardi. Oblike vladanja, človekove pravice in enakopravnost med spoloma so postale mednarodna vprašanja. Vse to je prispevalo k univerzalnosti vrednot in načel, zapisanih v Splošni deklaraciji človekovih pravic (Rojas-Aravena, 2001: 69; Newman, 2001: 241). Kazati se je začela jasna tendenca po omejevanju suverenosti držav in stopnjevanju vpliva mednarodnih norm ter pravic posameznika. Zahtevala se je odgovornost vlad do potreb prebivalcev, njihova uspešnost se je pričela meriti s sposobnostjo za zagotavljanje varnosti ljudi (Lodgaard, 2000: 2; Takasu, 2000a; Rojas-Aravena, 2002: 11; Newman, 2001: 241-242). Uveljavljanje mednarodne civilne družbe, NVO in skupin za človekove pravice, je pripomoglo k temu, da sta človeško trpljenje in posameznik postavljena visoko na politični agendi (Dergoukassian, 2001: 2; Acharya in Acharya, 2001: 5, 12).

Tudi globalizacija, ki je vplivala na diverzifikacijo in povezanost groženj, večjo neenakost in ranljivost, je v ospredje postavila številne nevojaške grožnje človekovemu dostojanstvu, kar je pripejalo do razvoja koncepta človekove varnosti (Takemi, 1999; Muni, 2002: 8). Globalizacija je povečala dohodkovne neenakosti med najbogatejšimi in najrevnejšimi prebivalci in regijami, mnoge ljudi je naredila bolj ranljive. Najbolj ogroža najrevnejše in ranljive dele prebivalstva, ki doživljajo krivice zaradi revščine in neenakosti, hkrati pa stopnjuje revščino, brezposelnost in socialno dezintegracijo

(Newman, 2001: 242; Rojas-Aravena, 2002: 11; World Summit for Social Development, 1995: 6). Zaradi globalizacije razne krize (npr. okoljske, finančne, konflikti) ne dopuščajo lokalne ali regionalne zaježitve, kar ima številne negativne posledice. »Temno stran globalizacije« predstavljajo terorizem (Boemeke, 1999), širjenje transnacionalnega kriminala, drog, bolezni, beguncev in migrantov, korupcije ter onesnaževanje in degradacija okolja (Canada World View, 1999; Ogata, 2002; Annan, 2000: 10; Faulenbach et al., 2002: 4-5).

Tradicionalne grožnje zaradi meddržavnih vojn (npr. med Indijo in Pakistanom) ostajajo relevantne (Sens, 1999/2000), vendar prevladujejo netradicionalne, nevojaške grožnje, ki ne ogrožajo le držav, temveč predvsem njihove prebivalce. Dve obsežni skupini tvorijo grožnje zaradi socialno-ekonomskih neenakosti in degradacije okolja. Probleme ustvarjajo poglobljen prepad med revnimi in bogatimi, socialna razslojenost, netrajnostni vzorci potrošnje in proizvodnje in s tem povezano uničevanje okolja, rast svetovnega prebivalstva in s tem povezana revščina, brezposelnost, begunci, notranje razseljeno prebivalstvo (World Summit for Social Development, 1995: 6). Površine obdelovalne zemlje in gozdov se zmanjšujejo, tudi ulovi rib, raste pa izguba vrst, prav tako količina emisij ogljikovega dioksida v ozračje (Reid, 1995: 199).

V svetu živi 1,2 milijarde ljudi v skrajni revščini, torej približno petina svetovnega prebivalstva (Evans, 1994; Faulenbach et al., 2002: 37). Število ljudi, ki živijo v skrajni revščini, se je v nekaterih regijah povečalo za več kot 100 milijonov ljudi. V podsaharski Afriki je v 1990-ih to število zraslo z 242 na 300 milijonov. Leta 2002 je bilo v tej regiji 20 držav revnejših kot leta 1990 in 23 revnejših kot leta 1975 (UNDP, 2002: 10). Naraščajočo revščino spremlja povečana globalna neenakost in neenakost dohodkov v revnih državah. Najbogatejših 5 % ljudi na svetu ima še vedno 114 krat večje dohodke kot najrevnejših 5 % (UNDP, 2002: 10). V preteklih 30 letih je najrevnejšim 20 % svetovne populacije delež svetovnega dohodka padel z 2.3 % na 1.4 %, najbogatejšim 20 % je v istem časovnem obdobju narasel s 70 % na 80 % (Sens, 1999/2000). Še več kot milijarda prebivalcev nima dostopa do čiste pitne vode, več kot dve milijardi nimata zagotovljenih higienskih naprav, več kot 3 milijoni vsako leto umrejo zaradi bolezni, povezanih z vodo. Vsako leto zaradi lakote umre 14 milijonov ljudi, vključno s 6 milijoni otrok. Več kot 30.000 otrok po svetu vsak dan umre zaradi bolezni, ki bi jih bilo mogoče preprečiti. V Afriki je skoraj 30 milijonov prebivalcev okuženih z virusom HIV/aidsom. Približno 113 milijonov otrok v letih, primernih za šolanje, ni vpisanih v šolo, 97 % jih živi v DVR (UNDP, 2002: 11; United Nations,

2004: 16-17, 26). Socialne, ekonomske in okoljske grožnje bolj kot države ogrožajo ljudi. Grožnje so povezane s pomanjkanjem razvoja, ne z grožnjo nasilja.

Pristop človekove varnosti je usklajen tudi s splošnim pristopom za zagotavljanje varnosti, ki se je pojavil po koncu hladne vojne. Sama država se ne more upreti vsem soodvisnim in globalnim grožnjam, seznami groženj pa ne predstavljajo napovedi bodočih konfliktov, temveč le možen negativni politični razvoj z namernim pretiravanjem (*worst-case-scenarios*). Države in vlade morajo biti na to pripravljene, da lahko preprečijo uresničitev takega scenarija (Faulenbach et al., 2002: 5). Tako se je za zmanjšanje ogroženosti in zagotavljanje varnosti konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let 20. stoletja uveljavil pristop preprečevanja in sodelovanja (Boutros-Ghali, 1992; Faulenbach et al. 2002: 7; Evans, 1994). Prepričanje, da je preprečevanje sporov bolj praktično in ekonomično kot kasnejše ukrepanje, se razlikuje od norme odvracanja in ravnotežja sil (Newman, 2001: 249). Definicija varnosti se veže na »zmanjšanje nevarnosti« (*risk reduction*), poudarja preprečevanje vzrokov za ogroženost. Glavna skrb je namenjena tistim delom populacije, ki so bolj ranljivi in izpostavljeni (Nef, 1999). V takšnem kontekstu imata tudi vojska in vojaška sila omejen vpliv (Grizold, 2001: 131-132). Temelj za preprečevanje predstavlja kooperativna varnost, ki se kaže v sodelovanju med skupnostjo držav in številnimi nedržavnimi akterji (Boutros-Ghali, 1992; Faulenbach et al. 2002: 7; Evans, 1994). Kooperacija je prispevala tudi k razvoju in uveljavitvi režimov. Skupine držav koordinirajo svoje ravnanje v prizadevanju za skupne cilje z vzpostavitvijo režimov, ki temeljijo na kooperaciji, multilateralnem okvirju, hkrati pa imajo preprečevalno (proaktivno) vlogo (Rojas-Aravena, 2001: 70).

Koncept človekove varnosti je zajel tudi splošni trend razoroževanja po koncu hladne vojne, ko so (predvsem razvite) države ugotovile, da dodatno oboroževanje ne zagotavlja varnosti ljudi v novem varnostnem okolju. Vojaški izdatki so po vrhuncu v 1980-ih letih padli za okoli 40 %, svetovna vojaška poraba je med leti 1990 in 1998 padla za 30 %. Zmanjšala se je tudi vrednost trgovine s konvencionalnim orožjem (Renner, 1999: 159-60; Annan, 2000: 50-51). Pomembna strateška posledica konca hladne vojne je pozornost, ki so jo ZDA, zaveznice v zvezi Nato (*North Atlantic Treaty Organisation* – Organizacija Severnoatlantskega sporazuma) in Ruska federacija posvečale grožnji širjenja orožja za množično uničevanje. Denuklearizacija Ukrajine, Belorusije in Kazahstana ter Južnoafriške republike po letu 1991 je med prvimi znaki teh novih prioritet (Roper, 1999: 114; Renner, 1999: 159-60). Leta 1993 je bila sprejeta

Konvencija o prepovedi kemičnega orožja (*Chemical Weapons Convention, CWC*) (Renner, 1999: 165-66), ki prepoveduje razvoj, izdelavo, trgovino, posest in uporabo kemičnega orožja, hkrati pa nalaga uničenje obstoječih zalog in proizvodnih obratov (Renner, 1999: 159-60). Leta 1997 je bila podpisana Konvencija o prepovedi protipehotnih min (Ottawska konvencija), ki prepoveduje uporabo, kopičenje zalog, proizvodnjo in prenos protipehotnih min ter zahteva njihovo uničenje (Renner, 1999: 165-66; Annan, 2000: 50-51).

Najbolj se je vojaška poraba zmanjšala v industrijskih deželah (Renner, 1999: 165). Med leti 1987 in 1994 je padla vojaška poraba za okoli 4 % letno v ZDA in bivši Sovjetski zvezi (SZ), v DVR pa le za okoli 2 % letno (Haq, 1995: 126-127). Leta 1993 je vrednost sporazumov o transferju orožja z DVR predstavljala okoli 65 % vseh takih sporazumov (Commission on Global Governance, 1995). V podsaharski Afriki je razmerje vojaške porabe glede na BNP poraslo z 0.7 % leta 1960 na 3.5 % leta 1990 (Haq, 1995: 119). Vendar to ni povečalo varnosti državljanov teh držav. V DVR je 33x večja možnost, da oseba umre zaradi socialne zanemarjenosti, npr. bolezni, ki bi se jo lahko preprečilo, ali nedohranjenosti (UNDP, 1994: 47-49).

Pojav številnih etničnih in verskih sporov v DVR ter nasilja med rasnimi skupinami v industrijskih državah je v obdobju po koncu bipolarne konfrontacije v ospredje postavil ogroženost posameznika in skupin, ne države (UNDP, 1993: 10). Prevladujoča oblika sporov so postali znotrajdržavni spori, v katerih je potrebno ščititi posameznike, ki sestavljajo državo (Owada, 1999: 22; Goldberg, 2000). Med 1990 in 2002 je umrlo okoli 220.000 ljudi v meddržavnih, okoli 3.6 milijonov v znotrajdržavnih sporih (UNDP, 2002: 16). Civilisti so glavne žrtve, tarče in instrumenti takšnih modernih vojn, niso stranski proizvodi (kolateralna škoda) vojne. Pred 20. stoletjem je bilo 90 % vojnih žrtev borcev, v 1980-ih letih je bilo 90 % vojnih žrtev civilistov (Dorn, 1999/2000; Sens, 1999/2000; Stedman, 1999: 5). V takšnih vojnah prihaja do kompleksnih humanitarnih katastrof (Sens, 1999/2000), ki vsestransko ogrožajo varnost ljudi (civilistov).¹⁹ Ob neposrednem nasilju so civilisti ogroženi še zaradi lakote, bolezni, pa tudi organiziranega kriminala. Vojne povzročajo begunske tokove in notranjo razseljenost prebivalstva. Največji delež civilnega prebivalstva, beguncev in notranje razseljenega prebivalstva predstavljajo ženske in otroci. Deklice in ženske so

¹⁹ Kompleksna humanitarna katastrofa (ang. complex humanitarian emergency, CHE) je s strani človeka ustvarjena kriza, v kateri zaradi vojne, fizičnega nasilja (pogosto s strani države) ali preselitve trpi ali umre veliko ljudi. Krizo spremlja tudi širjenje bolezni in lakote (Auvinen in Nafziger, 1999).

izpostavljene še spolnemu nasilju, vključno s prisilno prostitucijo (United Nations, 2004: 62; Annan, 1999: 3-6; Bruderlein, 2000: 6).

Dodatno grožnjo varnosti ljudi in človekovemu razvoju predstavlja tudi glavno orožje v znotrajdržavnih sporih, to je lahko (*light weapons*) in osebno orožje (*small arms*)²⁰ ter protipehotne mine (*anti-personnel landmines*) (UNDP, 2002: 97). Razpoložljivost lahkega in osebnega orožja ter protipehotnih min vpliva na dostavo humanitarne pomoči in razvojne podpore na prizadeta območja. Mine vsako leto ubijejo na tisoče civilistov. Zaradi njih je nemogoče uporabljati zemljo za kmetijstvo, saj odžirajo rodovitna območja (uničujejo zemljo in vodo). Prekinjajo tudi dobavo hrane in povzročajo lakoto in revščino (Ahsan, 2001: 103; Acharya in Acharya, 2001: 14). Širjenje osebnega orožja tudi ovira projekte, uničuje infrastrukturo in ogroža delavce (Dorn, 1999/2000). K pojavu koncepta človekove varnosti je torej pripeljalo tudi spoznanje o velikih človeških žrtvah v oboroženih spopadih, trpljenje civilistov zaradi protipehotnih min, lahkega orožja in pojav otrok-vojakov (Acharya in Acharya, 2001: 12).

Preusmeritev fokusa varnosti k ljudem je tudi posledica dejstva, da varnost posameznikov pogosto več ne izhaja iz varnosti države. Država kot glavni zagotavljalec varnosti pogosto svoje dolžnosti ne more opraviti (Commission on human security, 2003: 2). Države postajajo vse bolj ranljive, prihaja do spodkopavanja »tradicionalne« sposobnosti, avtoritete in suverenosti države (Rosenau, 1995; Rosso, 1995; Dandeker, 1993: 87; Mathews, 1997: 65-66). Države so geografsko definirane, problemi in rešitve pa so vse bolj neteritorialne narave. Sama država ne more odpraviti številnih transnacionalnih groženj varnosti posameznikom in internih groženj varnosti, ki slabijo tudi njo samo. Države so izgubile monopol na številnih področjih, npr. na področju zbiranja in upravljanja z informacijami, komunikacij, tehnološkega razvoja, finančnih transakcij, investicij, mednarodne migracije, trgovine (Rojas-Aravena, 2002: 7; Roberts, 1996; Rosso, 1995; Lodgaard, 2000: 3; Rosenau, 1995: 198-200; Bajpai, 2000: 37; Mathews, 1997: 51, 65-66). Vlogo držav izpodrivajo predvsem številni nedržavni akterji, okrepile so se NVO in multinacionalna podjetja (MNP), pa tudi negativne sile, npr. mednarodne kriminalne skupine (Faulenbach et al., 2002: 4-5). Ob pojavu novih

²⁰ Med lahko orožje spadajo mitraljezna orožja, ročni lanserji, prenosno protitankovsko in protiletalsko orožje, nekatere vrste pušk, prenosni lanserji protitankovskih in protiletalskih raket, minometi kalibra, manjšega od 100 mm. Med osebno orožje sodijo revolverji in avtomatske pištole, karabinke, avtomatske in polavtomatske puške, protipehotne mine (Small Arms Net, 2006).

groženj nedržavni akterji igrajo vse pomembnejšo vlogo pri reševanju številnih problemov, pri podpiranju in zaščiti človekovih pravic, trajnostnega človekovega razvoja in varnosti ljudi (Kirdar, 1998/99; Mathews, 1997: 61-65; Bilgin, 2003: 216-17; Takemi, 1999).

Obstajajo pa tudi države, ki so glavni vir groženj za varnost ljudi. Da bi zavarovale sebe, izrabljajo svoj monopol nad uporabo sile, ogrožajo svobodo in varnost (*safety*) prebivalcev ali se ne odzivajo na njihove potrebe in ne ščitijo njihovih pravic (Bilgin, 2003: 208, 213; Bajpai, 2000: 36-38). Pri takih šibkih (*weak states*) (Buzan v Sørensen, 1996: 375) oz. propadlih državah (*failed states*) (Lodgaard, 2000: 2) vlade ne zagotavljajo družbenega reda in zaščite, celo zatirajo ali zlorablajo državljane. Šibke države so nezmožne ali pa nočejo zagotavljati varnosti svojim državljanom in predstavljajo grožnjo vsem svojim državljanom. Ideja o nacionalni varnosti je pri takih državah nesmiselna, vladajo skoraj anarhični odnosi. Stalnice so konflikti z visoko stopnjo notranjega nasilja, oboroženi spopadi »v smislu Hobbesa« (*»bellum omnium contra omnes«*), nelegitimne vlade, pogosto brez avtoritete, in stalni boji za oblast. Državni nadzor dodatno izpodbijata organiziran kriminal in nezakonita trgovina z drogami (Møller, 2000: 28-29; Sørensen, 1996: 372-379; Axworthy, 1999d).

Tudi OZN je kot odziv na novo varnostno okolje, z značilnimi znotrajdržavnimi spori in številnimi nevojaškimi grožnjami, ko je bilo potrebno zaščititi predvsem prebivalce držav, temu prilagodila mehanizme za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti. VS je razširil pomen in interpretacijo grožnje »mednarodnemu miru in varnosti« in vanjo vključil tudi zaščito varnosti ljudi. V okviru humanitarne intervencije so mirovne sile posredovale v podporo čisto humanitarnim ciljem, ne za zagotavljanje varnosti držav, temveč za vzpostavitev stabilnosti in odpravo ogroženosti ljudi (Faulenbach et al., 2002: 10; Lodgaard, 2000: 1-3; Axworthy, 1999c; Mathews, 1997: 59). Povečan javni interes za humanitarne intervencije (Bilgin, 2003: 207) je hkrati pripomogel k uveljavljanju koncepta varnosti ljudi in načela »odgovornosti do zaščite«.

Mandati različnih novejših oblik mirovnih operacij vsebujejo aktivnosti za zaščito ljudi. Dele mandata sestavljajo civilne (nevojaške) naloge, zaščita civilnega prebivalstva in dobava humanitarne pomoči (Kühne, 2001). Mirovne operacije obsegajo preventivno diplomacijo, pa tudi aktivnosti za gradnjo (*peacebuilding*) in vsiljevanje miru (*peace-enforcement*) (Boutros-Ghali, 1999: 13-14). Vključujejo tudi nadzorovanje volitev (*election monitoring*) in dolgoročno nadzorovanje spoštovanja človekovih pravic (Evans in Newnham, 1998: 200).

Prioriteta varnostnih groženj ljudem, ne državam, se kaže tudi pri širjenju koncepta kolektivne varnosti proti nevojaškim grožnjam (Oberleitner, 2002: 8). V Agendi za mir (1992) se kot grožnje globalni varnosti pojavljajo širjenje orožja za množično uničevanje in konvencionalnega orožja, rasizem in uničevanje okolja, nekontrolirana rast prebivalstva, povečani dolgovi, trgovinske ovire, droge in rastoči prepad med bogatimi in revnimi, revščina, širjenje bolezni, itd. OZN se je usmerila k vzdrževanju pravega, pozitivnega miru, ki zahteva tudi spoštovanje temeljnih standardov človekovega dostojanstva (Boutros-Ghali, 1992; Faulenbach et al., 2002: 9; Roberts, 1996; Behringer, 2003). Takšno usmeritev lahko opazimo tudi pri delovanju VS in GS OZN. VS je v resoluciji 1296 (2000) ugotovil, da obsežne prisilne selitve prebivalstva ogrožajo mednarodni mir in varnost. Leta 2000 je v VS potekala razprava o aidsu v Afriki. Resolucija VS 1566 (2004) vsebuje številne ukrepe za okrepitev vloge OZN v boju proti terorizmu (Commission on human security, 2003: 25; United Nations, 2004: 26, 63).

Koncept človekove varnosti predstavlja tudi zadnjo fazo redefinicije tradicionalnega koncepta varnosti,²¹ odraža pogled širjenja in poglobljanja varnostnih študij, značilen za obdobje po padcu železne zaves (Behringer, 2003: 3; Daudelin in Hampson, 1999: 4). Do redefinicije koncepta je prišlo, ko je po koncu hladne vojne postalo vprašljivo tradicionalno, strateško razmišljanje o varnosti. Vprašljive so postale tradicionalna realistična (neorealistična) teorija in strateške študije, koncept ravnotežja moči in fokus na vojaški moči ter logiki odvračanja (*deterrence*). Varnostna analiza se je prilagodila, zgodil se je prehod od strateških študij k varnostnim študijam (Buzan, 1999) oz. od tradicionalnih (državocentričnih) varnostnih študij k netradicionalnim (poglobljenim in razširjenim) varnostnim študijam (Smith, 1999: 77-80; Buzan, 1999: 2-4). Netradicionalne varnostne študije²² obravnavajo razširjen (*broaden*) in poglobljen (*deepen*) koncept varnosti (Tarry, 1999). Konstruktivizem, ki trdi, da imajo vrednote in

²¹ Redefinicija realističnega koncepta varnosti pomeni spreminjanje ozkega, realističnega koncepta varnosti oz. tradicionalnega pojmovanja varnosti. Širjenje tradicionalnega koncepta pomeni odmik od politično-vojaških proti nevojaškim (npr. okoljskim, ekonomskim, itd.) grožnjam, poglobljanje (*deepening*) pa spreminjanje referenčnega objekta oz. ravni analize. Prihaja do premika od državocentričnosti po osi navzdol, proti posamezniku, ali pa navzgor, proti mednarodni in globalni varnosti (Krause in Williams, 1996: 229-230).

²² K netradicionalnim varnostnim študijam se šteje t.i. varnostna šola tretjega sveta (*Third world security school*), katere najbolj prepoznavna predstavnik sta Mohammed Ayoob in Caroline Thomas. Ob njej tudi Kopenhagenska šola (Barry Buzan, Ole Waever, J. de Wilde), konstruktivistične varnostne študije (Emanuel Adler), kritične varnostne študije (Ken Booth, Richard Wyn Jones), feministične varnostne študije (Spike Peterson, Ann Tickner), poststrukturalne varnostne študije (Bradley Klein, David Campbell) (Tarry, 1999; Smith, 1999: 81-94).

ideje vpliv na mednarodne odnose in da se norme, sistemi in odnosi lahko spreminjajo, si deli temeljne predpostavke s pristopi človekove varnosti - da so grožnje konstruirane, se lahko spreminjajo (Hampson in Hay, 2002: 28). V okviru konstruktivizma je za koncept človekove varnosti pomembna tudi »praksa sekuritizacije«, ki jo obravnavajo zadnja dela Kopenhagenske šole, najdemo pa jo tudi v izjavi M. Ayooba, da postanejo grožnje vprašanja nacionalne varnosti le, če jih tisti, ki imajo nadzor v državi, obravnavajo kot take (Tarry, 1999).

1.4.2 Vprašanje novosti v konceptu človekove varnosti

Z izjemo nove besedne zveze niso nove niti sestavine niti razprava o človekovi varnosti. Tudi ogroženost posameznika ni nov problem. Pojav žrtev in nekaznovanosti je tako star kot človeštvo, nalezljive bolezni izhajajo že (vsaj) od epidemije kuge dalje. Tudi pojav kriminala, drog in terorizma ni nov (Heinbecker, 1999). Kot ugotavlja E. H. Carr, so bile že med obema vojnama v Evropi notranje grožnje posamezniku prav tako pogoste kot danes. Španci so bili ogroženi med špansko državljansko vojno in znane so tudi grožnje nacistične države proti judovskemu prebivalstvu (Nicholson, 1993: 109).

Nova tudi ni liberalistična perspektiva, ki je stopila v ospredje po letu 1990. Iz obdobja razsvetljenstva znane ideje o varnosti kot osvobojenosti od strahu in »podpore« (danes potreb), pojmovanje države in lokalne skupnosti kot vira varnosti ali pa ogrožanja varnosti, se ponovno pojavijo približno dve stoletji kasneje, v okviru koncepta človekove varnosti. Pojmovanje varnosti kot cilja in dobrine posameznikov je značilno za politično misel liberalizma v 18. stoletju. Osrednja ideja liberalizma je namreč bila, da posamezniki sprejemajo odločitve »brez strahu ali podpore oz. zaščite (*favor*)«. Varnost je stanje in cilj posameznikov, je nekaj, kar posamezniki prejmejo zase, uresničuje pa se kolektivno. Država (skupaj z manjšimi skupnostmi – npr. cehi, lokalnimi skupnostmi) lahko ščiti ali ogroža varnost posameznikov. Pri Adamu Smithu (1723-1790) se pojavlja pojmovanje varnosti v smislu osvobojenosti od grožnje pred nenadnim ali silovitim napadom na osebo ali njeno lastnino. Thomas Paine (1737-1809) je označil varnost (*sûreté*) kot stanje posameznika, ki je njegova osebna pravica. Varnost je A. C. Condorcet (1743-1794) razumel kot osvobojenost od strahu pred osebnim nasiljem (blizu anglosaški ideji *habeas corpus*) in kot zaščito osebe, njene lastnine in pravic. G. W. Leibniz (1646-1716), kasneje pa tudi Condorcet, sta koncept

varnosti od zaščite pred nasiljem razširila v smeri zaščite pred zmanjšanjem življenjskega standarda posameznika (Rothschild, 1995: 60-63).

Sam koncept nacionalne varnosti je nastal na ideji zaščite varnosti nacije oz. državljanov države. Država je predstavljala sredstvo za zaščito varnosti posameznikov, šele kasneje se je preoblikovala v sam referenčni objekt nacionalne varnosti. Thomas Hobbes (1588-1679), ki velja za predhodnika realistične šole varnosti,²³ je z vzpostavitvijo suverene države videl rešitev za zagotovitev individualne varnosti in izhod iz naravnega stanja, kjer velja »vojna vseh proti vsem« (Grizold, 2001: 84). Država po Hobbsu ni sama sebi namen, temveč je ustanovljena za zagotovitev individualne varnosti, torej varnosti posameznika. Ta ideja je postala pomembna v obdobju nastajanja nacionalnih držav, v 17. stoletju, ko je nastala tudi paradigma nacionalne varnosti. Prebivalci so po koncu verskih in državljanskih vojn predali oblast suverenu, ki jim je po tem burnem obdobju zagotovil notranji mir, zavaroval življenje in lastnino pred tujo grožnjo (Haftendorn, 1991: 6). J. J. Rousseau (1712-1778) je trdil, da je državna varnost (varnost nacionalne države) ustrezen cilj le, če je državna oblast podprta z *volonté generale* (s splošno voljo). Če država ne predstavlja interesov posameznikov in ogroža njihovo varnost, ima varnost posameznikov prednost (Møller, 2000: 28). Varnost »Westfalske«, torej nacionalne države, je pomenila varnost vseh njenih komponent - ozemlja, prebivalcev, suverenosti in vlade. Obsegala je torej tudi varnost prebivalcev, ki jih lahko ogrožajo tudi naravne nesreče in degradacija okolja. Če je ogrožena varnost katerekoli komponente, je ogrožena tudi varnost celotne države (Muni, 2002: 4; Bain, 2001: 278; MacFarlane in Weiss, 1994).

V obdobju nastajanja nacionalnih držav, ko je postalo preživetje nacije pomembno, je država postala glavni zagotavljalec varnosti (Rosso, 1995). Varnost nacije se v sistemu nacionalnih držav počasi začela enačiti z varnostjo nacionalne države, država je postala subjekt (oz. referenčni objekt) varnosti (Bilgin, 2003: 203). Državocentričnost koncepta varnosti je še vedno izhajala iz dveh predpostavkah; prvič, da je država glavni akter, ki zagotavlja varnost, četudi je končni referenčni objekt ljudstvo/nacija. Drugič, da država spaja, ščiti in zagovarja interese posameznih državljanov (MacFarlane in Weiss, 1994; Wæver, 1997: 32-33).

Ne le izvor koncepta nacionalne varnosti, tudi sam etimološki pomen varnosti se nanaša na varnost posameznika, natančneje na njegovo notranje stanje. Varnost, v

²³ Ob Thomasu Hobbesu lahko štejejo za predhodnika realistične šole tudi Niccola Machiavellija (1469-1527).

angleščini security, prihaja iz latinske besede securitas, ki je oblika besede securas, kar pomeni »brez skrbi« (*without care*) (Rosso, 1995). Latinski samostalnik »securitas« se je v klasični rabi nanašal na notranje stanje posameznikov. Označeval je hladnokrvnost, umirjenost duha in osvobojenost od skrbi. Eden od glavnih sinonimov za »securitas«, v *Lexiconu Taciteumu*, je bil »*Sicherheitsgefühl*« (občutek varnosti) (Rothschild, 1995: 61).

Odstopanja od realističnega koncepta nacionalne varnosti in pozivi k zaščiti posameznika pred nasiljem in drugimi grožnjami njegovemu preživetju so se pojavljali tudi po 18. stoletju, celo med samo hladno vojno. V drugi polovici 19. stoletja se je začelo oblikovati mednarodno humanitarno pravo, katerega cilj je, prav tako kot cilj človekove varnosti, zaščititi posameznika (Lodgaard, 2000: 6).

Uresničevanje človekove varnosti so predvideli tudi sami snovalci OZN po drugi svetovni vojni, in sicer kot del varnostnega sistema OZN za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti. Kasneje je uresničevanje koncepta preprečila z jedrskim zastraševanjem »obsedena« hladna vojna in pogosta blokada VS OZN. Prvotno predvideni sestavini varnostnega sistema naj bi bili prepoved uporabe sile (politična varnost) in spoštovanje človekovih pravic, to pomeni zagotavljanje nacionalne oz. politične varnosti ter blaginje ljudi. Politično varnost bi zagotavljali preko sistema kolektivne varnosti, blaginjo ljudi z razvijanjem norm za posameznike in države (Kirdar, 1998/99; Haftendorn, 1991: 7-8). Ameriški predsednik Franklin D. Roosevelt je pred ameriškim kongresom, v t.i. »Govoru o štirih svoboščinah« (*Four freedoms speech*), 6. januarja 1941, poudaril, da predstavljajo temelj novega povojnega reda 4 svoboščine: svoboda govora in izražanja, svoboda veroizpovedi ter osvobojenost od strahu in od potreb (*freedom from fear and want*). V govoru se kot osnove za povojno ureditev pojavijo: kolektivna varnost, človekove pravice in ekonomsko sodelovanje (Kirdar, 1998/99; Benedek, 2002: 6). Tudi na ustanovni konferenci OZN so zahtevali k ljudem usmerjen pristop k varnosti. Po konferenci v San Franciscu je ameriški državni sekretar Hull, v sporočilu vladi Harryja Trumana, zapisal:

»Boj za mir se bo bojeval na dveh frontah. Prva je varnostna fronta, kjer zmaga pomeni osvobojenost od strahu. Druga fronta je ekonomska in socialna, kjer zmaga pomeni osvobojenost od potreb. Samo zmaga na obeh frontah zagotavlja svetu trajen mir. VS ne more zavarovati sveta pred vojno, če moški in ženske ne bodo varni doma in na delovnem mestu.« (Bilgin, 2003: 214; Kirdar, 1998/99)

V UL OZN so številna določila, ki povezujejo varnost, ekonomski razvoj in človekove pravice.²⁴ Izrecno je določeno, da je mednarodni mir odvisen od ekonomskega in »človekovega« razvoja ter spoštovanja človekovih pravic. Ob preučevanju drugih določil UL lahko ugotovimo, da se vprašanja varnosti ne nanašajo le na agresijo držav oz. zaščito ozemeljske celovitosti države. Vprašanje mednarodne varnosti namreč postane vprašanje, ki ga mednarodna skupnost, preko VS, prizna kot dovolj pomembno, da se obravnava kot varnostni problem. Po 99. členu UL sme generalni sekretar predlagati VS v obravnavo vsako zadevo, ki po njegovem mnenju ogroža mednarodni mir in varnost (Evans, 1994; Daudelin in Hampson, 1999: 5-6; United Nations, 1992: 1, 30; United Nations, 2004: 11).

Ob UL najdemo določila o varnosti oz. zaščiti posameznikov in o zagotavljanju »osvobojenosti od strahu in od potreb/pomanjkanja« tudi v Splošni deklaraciji človekovih pravic, Ženevskih konvencijah, Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in v Konvenciji o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida. O zaščiti posameznikov pa govori tudi t.i. Deklaracija sedmih načel²⁵ (Axworthy, Thakur, Weiss, 2001; Corell, 1999; Daudelin in Hampson, 1999: 5-6).

Med hladno vojno, predvsem po drugi berlinski krizi in kubanski krizi, po začetku vietnamske vojne (1965) in v obdobju detanta, s slabšanjem gospodarskega položaja ZDA, so tudi izven okvirov OZN prihajali pozivi k redefiniciji realističnega koncepta varnosti. Nekateri predlogi so se zelo približali konceptu človekove varnosti. Fokus analize se je od strategije preusmeril k drugim temam. Pojavila so se vprašanja o rasti prebivalstva in revščine v DVR, o okoljskih problemih ter ekonomski soodvisnosti (predvsem po naftnih šokih) (Baldwin, 1995: 124; Betts, 1997: 14; Freedman, 1998: 50). Ogroženo je postalo preživetje ljudi in planeta, ne le držav in sistema držav (Rosso,

²⁴ »... da znova potrdimo vero v temeljne človekove pravice... « in »... da pripomoremo k socialnemu napredku in k boljšim življenjskim pogojem v večji svobodi, ...« (Preambula UL)

»Da bi se ustvarili pogoji za stalnost in blaginjo, ki sta potrebni za mirne in prijateljske odnose med narodi, ... naj se Združeni narodi zavzamejo za:

- a) zvišanje življenjske ravni, polno zaposlitev ter pogoje za ekonomski in socialni napredek in razvoj,
- b) urejanje mednarodnih ekonomskih, socialnih, zdravstvenih in sorodnih problemov ter mednarodno sodelovanje na kulturnem in prosvetnem področju, in
- c) splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero (IX. Poglavje, Mednarodno ekonomsko in socialno sodelovanje, 55. člen).

²⁵ *Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations*; slov. Deklaracija o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami na temelju mednarodnega prava, sprejeta 24.10.1970, Resolucija GS 2625 (XXV).

1995). V 1970-ih in 1980-ih letih sta ekonomski razvoj in okoljsko ravnovesje postali mednarodni vprašanji. Okoljskim in ekonomskim dimenzijam varnosti so se kasneje pridružila še vprašanja človekovih pravic in demokratizacije, identitete in mednarodnega kriminala (Buzan, Wæver, Wilde, 1998: 2-3; MacFarlane in Weiss, 1994).

Države so ob pojavu medsebojne odvisnosti in vzajemne ranljivosti ugotovile, da morajo nujno vsaj delno sodelovati, če si hočejo zagotoviti preživetje v pogojih jedrskega odvrčanja. Pojavljati se je začel kooperativni model varnosti. Sodelovanje se je začelo v obliki režimov, ki so dejanski predhodniki globalnega vladanja (*global governance*).²⁶ Že po drugi svetovni vojni so nastali režimi na področju ekonomskih in družbenih odnosov, npr. Mednarodni denarni sklad (MDS), GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade* - Splošni sporazum o carinah in trgovini), OECD (*Organisation for Economic Cooperation and Development* - Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj), G7/G8. V obdobju detanta je sodelovanje potekalo v okviru varnostnih režimov na področju nadzora nad oboroževanjem, konec 1980-ih in v 1990-ih letih pa še na področju razoroževanja (Buzan, 1991: 438).²⁷

Predlogov za redefinicijo realističnega koncepta varnosti je bilo več. Leta 1983 je Richard H. Ullman, v vojaško usmerjeni akademski reviji *International Security*, objavil članek o redefiniciji varnosti (*Redefining Security*). V njem je problematiziral vojaški fokus varnosti (Rosso, 1995; Smith, 1999: 77). Grožnje nacionalni varnosti je definiral kot »dejanje ali zaporedje dogodkov, ki v kratkem časovnem obdobju izrazito zmanjšajo kakovost življenja državljanov neke države.« Med grožnje je prišteval motnje pri zagotavljanju nujno potrebnih virov ali pomanjkanje njihovih globalnih zalog, teroristične napade, degradacijo okolja, nasilje v DVR. Pomembne so predvsem posredne grožnje, posledice rasti prebivalstva v DVR in zmanjševanja zalog naravnih virov, ki se izražajo v migracijah in vplivajo na kakovost življenja prebivalcev v ZDA.

²⁶ Globalno vladanje (ang. *global governance*) je oblika vladanja, ki temelji na sodelovanju številnih akterjev in vzajemnem odločanju glede številnih skupnih problemov in področij. Pomeni premik od decentraliziranega vestfalskega sistema z značilno neintervencijo k bolj kooperativnemu sistemu upravljanja s spoštovanjem demokratičnih načel, svobodnega trga in skupne usode. Z idejo je povezana reforma OZN, humanitarna intervencija in širitev demokratičnih vrednot (Evans in Newnham, 1998: 199-200).

²⁷ Na področju nadzora nad oboroževanjem npr. Sporazum o neširjenju jedrskega orožja (Nuclear Non-Proliferation Treaty, NPT) iz leta 1968, sporazumi v okviru pogajanj o omejitvi količine strateškega jedrskega orožja - SALT I. (1972) in SALT II. (1979) (Faulenbach et al., 2000: 28, 33), na področju razoroževanja npr. Sporazum o odstranitvi jedrskega orožja srednjega dometa (INF Treaty) ter sporazumi v okviru pogajanj o zmanjšanju količine strateškega jedrskega orožja - START I. (1991) in START II. (1992) (Benko, 1997: 361).

Grožnje kažejo na medsebojno odvisnost in ranljivost ter na vplive mednarodnega okolja na nacionalno varnost (Ullman, 1983/1995: 19-20, 25-30, 38-39).

Neameriški avtor, ki je že leta 1983, v prvi izdaji knjige *People, States and Fear*, razširil vsebino koncepta varnosti, je bil Barry Buzan. Vojaškemu sektorju je dodal še politični, ekonomski, družbeni (*societal*) in ekološki sektor, skladno s spremembami v političnem okolju 1980-ih let (Smith, 1999: 83).²⁸ Šest let kasneje, v članku, ki je nosil enak naslov kot članek R. H. Ullmana, je Jessica Tuchman Mathews zapisala, da je potrebna širša definicija nacionalne varnosti, ki vsebuje tudi okoljske in demografske grožnje, kot so pomanjkanje naravnih virov, rast prebivalstva, onesnaževanje in degradacija okolja. Za odpravo takih groženj je potrebno premagati številne socialne, politične in institucionalne ovire in doseči trajnostno gospodarsko rast (Smith, 1999: 78; Mathews, 1989: 162-169, 172-177). Kritika pojmovanja varnosti med hladno vojno, usmerjenega na krize in vojaške aspekte, je prihajala tudi od t.i. varnostne šole tretjega sveta (*Third world security school*). Predstavnica šole, Caroline Thomas (1987) je zapisala, da DVR ne ogrožajo toliko vojaški dejavniki kot jih ogroža njihova šibkost, pomanjkanje avtonomije in ranljivost. Ob ekonomskih in okoljskih zunanjih grožnjah državi so glavne grožnje notranje, med drugim so posledica manjše socialne kohezije v teh državah (Bilgin, 2003: 205-206; Smith, 1999: 81-82).

Mirovne raziskave so s pristopom temeljnih potreb fokus preučevanja varnosti preusmerile k posamezniku in družbenim skupinam. Zahtevale so odpravo nasilja in reševanje sporov (*conflict resolution*), t.i. pozitivni mir. Za »pozitivni mir« (idejo je razvil Johan Galtung) je potrebna odsotnost direktnega (fizičnega) nasilja, pa tudi indirektnega (strukturnega in kulturnega) nasilja, npr. relativnega prikrajšanja velikih delov svetovne populacije. Indirektno nasilje zatira ljudi, onemogoča realizacijo njihovega potenciala in zadovoljitev temeljnih potreb (Bilgin, 2003: 204-205; Møller, 2000: 5-6; Haftendorn, 1991: 15; Thakur, 1999; Wæver, 1997: 27).

²⁸ Buzan v tej knjigi, kasneje pa skupaj z Wæverjem in Wildom, različne vidike varnosti razvrsti v sektorje. Družbena varnost (ang. *societal security*) je v tem kontekstu vezana na skupnosti in njihovo identiteto. Referenčni objekt je človeška skupnost (npr. pleme, klan, nacija), grožnje varnosti pa so grožnje identiteti skupnosti, npr. migracije, kulturni ali jezikovni vplivi. Lahko bi jo poimenovali »varnost identitet«. Socialna varnost (za katero se pogosto uporablja tudi izraz družbena varnost) pa se veže na posameznika in njegove odnose v družbi, ima predvsem ekonomske/materialne vidike. Empirične povezave med obema se pojavijo, če socialni pogoji življenja posameznika vplivajo na procese kolektivne identifikacije (Buzan, Wæver, Wilde, 1998).

Širši koncept varnosti so v svojih poročilih zahtevale tudi Palmejeva, Brandtova in Brundtlandina komisija.²⁹ Palmejeva komisija je v svojem poročilu iz leta 1982 zahtevala sodelovanje med nasprotniki, uporabo manj konfrontacijskih sredstev in skupno varnost (*common security*). S koordinacijo politik med nasprotniki je želela preseči varnostno dilemo in namesto vzajemnega uničenja (MAD) zagotoviti vzajemno varnost (*mutual security*), preko nadzora nad oboroževanjem in preko razoroževanja (Bilgin, 2003: 204; Haftendorn, 1991: 11; Møller, 2000: 15-16). Za Komisijo je varna tista država, ki ji ne grozi vojaški napad ali okupacija ter varuje zdravje in varnost (*safety*) državljanov, si prizadeva za njihovo blaginjo in je vodena demokratično (Independent Commission on Disarmament and Security Issues, 1982: 4). V poročilu Komisija navaja, da je vojaška varnost le eno izmed sredstev, medtem ko je socialna in ekonomska varnost posameznikov cilj, saj jim omogoča oblikovanje prihodnosti po lastni izbiri (Rothschild, 1995: 56). Države ne morejo doseči varnosti le z vojaškimi sredstvi. Vojaška potrošnja namreč ogroža ekonomski razvoj, ki je edini temelj za trajno varnost, predvsem v DVR, ki so ujete v revščino in pomanjkanje (Bajpai, 2000: 6-7; Independent Commission on Disarmament and Security Issues, 1982: 138-139, 172-173). V poročilu Brandtove komisije je poudarjeno, da preživetje ni odvisno le od vojaškega ravnotežja, temveč od globalnega sodelovanja za trajnost okolja in blagostanja, kar temelji na enakopravni delitvi virov. Ključ do mednarodne varnosti so revne države (»jug«), za katere je značilna lakota, revščina in mnogo slabši življenjski pogoji kot za razviti »sever«. Razvojna politika mora izboljšati stanje v teh državah, predvsem življenje ljudi (Daudelin in Hampson, 1999: 8; Bajpai, 2000: 6; Reid, 1995: 48). Razpravo o vlogi okoljskih vprašanj v sporih je pospešila objava poročila *Our Common future*, Brundtlandine komisije. Poročilo je primarno namenjeno konceptu trajnostnega razvoja, ugotavlja pa tudi njegove povezave z mirom in varnostjo ter sklepa, da so okoljske težave vzrok in posledica političnih napetosti in vojaškega spora (Daudelin in Hampson, 1999: 8-9).

Širši koncept varnosti, zelo podoben konceptu človekove varnosti, predstavlja tudi koncept vsestranske varnosti (*comprehensive security*), ki so ga razvijale Japonska in članice ASEAN, pa tudi SZ (Acharya in Acharya, 2001: 10). Japonska oz. ASEAN različica koncepta daje poudarek nevojaškim področjem varnosti, povezanim z

²⁹ Palmejeva komisija, krajše ime za Neodvisno komisijo za vprašanja razorožitve in varnosti, ki je izdala poročilo z naslovom Skupna varnost – program za razorožitev (*Common Security – A programme for disarmament*). Brandtova komisija je krajše ime za Neodvisno komisijo za mednarodna razvojna vprašanja (International Commission on International Development Issues).

ekonomskim razvojem, politično stabilnostjo in degradacijo okolja. Drugi azijski avtorji trdijo, da vsebuje tudi človekove pravice in poudarja varnost posameznika (Acharya in Acharya, 2001: 10-12). Različico vsestranske varnosti je v obdobju, ko je bil njen predsednik Mihail Gorbačov, razvila tudi SZ. Za to različico so značilne 4 sestavine: vojaška, politična, ekonomska in humanitarna. Vojaški del zahteva razorožitev, politični je vezan na pravico do samoodločbe, ekonomski na nov ekonomski red, humanitarni pa na človekove pravice. Koncept se nanaša na globalno, regionalno in nacionalno raven, poudarja pa tudi medsebojno odvisnost in okrepitev OZN (Waever, 1997: 98; Renner, 1999: 164-165; Bajpai, 2000: 3).

Zato se lahko, kot mnogi azijski znanstveniki, vprašamo, ali je človekova varnost nov koncept ali le »staro vino v novih steklenicah« (Acharya in Acharya, 2001: 10).

1.5 VPLIV KONTEKSTA NA PRISTOPE K ČLOVEKOVI VARNOSTI IN DEFINICIJA KONCEPTA

Različni pristopi oz. pojmovanja človekove varnosti se razlikujejo glede na vprašanja, ki so v okviru človekove varnosti in glede na institucije, akterje in politike za pospeševanje človekove varnosti. To je predvsem posledica socioloških, kulturnih in geostrateških usmeritev (Newman, 2001: 240, 246). Na različne pristope k človekovi varnosti in grožnje so vplivale tudi razlike v socialnem, geografskem in zgodovinskem kontekstu (Rojas-Aravena, 2001: 70-71). Kontekst določa tudi potek »sekuritizacije« in tako vpliva na razlike med pristopi.

1.5.1 Kontekst nastanka in problematičnost različice Razvojnega programa OZN

Ustanovitelji OZN so opredelili mir s pomočjo osvobojenosti od strahu (*freedom from fear*) in osvobojenosti od potreb/pomanjkanja (*freedom from want*), zaščito teritorija in ljudi pa so šteli za enakovredno. Med hladno vojno je prevladala prva komponenta, varnostni koncept je bil usmerjen k zaščiti teritorija. Nastanek različice Razvojnega programa OZN izhaja iz (pre)ozke definicije koncepta varnosti med hladno vojno, ki je obsegala varnost pred zunanjo agresijo, zaščito nacionalnih interesov držav, na globalni ravni pa zaščito pred jedrskim uničenjem. Pozabila pa je na skrbi ljudi v vsakdanjem življenju. Ozko pojmovanje je UNDP zopet razširil na obe komponenti – na

osvoboječnost od strahu in od potreb, to pa so tudi glavne vrednote OZN (UNDP, 1994: 22, 24; Bajpai, 2000: 13-17).

Pristop k človekovi varnosti UNDP iz leta 1994 je poskusil zajeti t.i. »razcepljen mir« (*peace dividend*) po koncu hladne vojne in preusmeriti vire v razvojno agendo. Definicija človekove varnosti je bila zelo ambiciozna, preusmerila je fokus na ljudi in netradicionalne grožnje, s tem pa je veliko prispevala k mišljenju o varnosti po koncu hladne vojne. Vendar pa pristop Razvojnega programa ni bil pripraven kot politični instrument. Definicija človekove varnosti po UNDP je bila predlagana kot glavni koncept na Vrhu OZN o socialnem razvoju, leta 1995, v Kopenhagenu, vendar so koncept zavrnili (Axworthy, 1999d). Čeprav Vrh o socialnem razvoju, leta 1995, ni v celoti potrdil agende o človekovi varnosti, pa je sprejel in potrdil idejo o t.i. »razcepljenem miru« (Daudelin in Hampson, 1999: 12-13).

Problem pristopa UNDP je bil v poudarjanju groženj v zvezi z nerazvitostjo in marginaliziranjem vojaških zadev ter groženj zaradi oboroženih sporov (Axworthy, 1999e). Cilji človekove varnosti in trajnostnega razvoja pa so po koncu hladne vojne hitro zbledeli, ko so se vrstili regionalni in znotrajdržavni spori. Komisija o globalnem vladanju je leta 1995 ob človekovi varnosti znova poudarila vojaško varnost. Zavrnitev agende o človekovi varnosti in številni spori v DVR so ogrožali koncept, ki je bil v skladu z definicijo UNDP ter utrlj pot k njegovemu ožjenju, v smeri vprašanj, povezanih s konfliktom in nasiljem (Daudelin in Hampson, 1999: 12-13). Po letu 1997, ko je pristop UNDP postal bolj ali manj preširok, je praksa pokazala novo smer za razvoj koncepta človekove varnosti, tokrat k žrtvam oboroženih spopadov. »Drugo rojstvo« agende za človekovo varnost je povezano s kampanjo za prepoved protipehotnih min, ki je poudarjala osebno varnost, v nasprotju z nacionalno varnostjo, ter s prizadevanji za ustanovitev MKS. Obe prizadevanji sta predstavljalj tudi del kanadske zunanjepolitične agende (Daudelin in Hampson, 1999: 12-13; Axworthy, 1999e).

1.5.2 Kontekst nastanka kanadskega pristopa k človekovi varnosti

Kanadski pristop k človekovi varnosti je neposredni odgovor na novo stvarnost po koncu hladne vojne, na vse pogostejše vojne znotraj držav, kjer so glavne žrtve civilisti, vzroki in posledice konfliktov pa imajo čezmejne učinke. Ob tem se pojavijo številne druge, globalne groženje varnosti ljudi zaradi sistematičnih kršitev človekovih pravic in svoboščin, izkoriščanja otrok in žensk, trgovine z drogami, korupcije,

čezmejnega terorizma idr. Kanada se je odzvala na to globalno okolje in se zavzela za človekovo varnost (Hamel, 2000: 15-16).

Za Kanadčane je človekova varnost pomembna, saj prej ali slej ogroženost drugih postane problem tudi za njih. Kanada je ena najbolj odprtih držav glede pretoka blaga, ljudi, idej, kapitala, blaginja države je odvisna od odprtosti meja, v obdobju globalizacije pa je odvisna od globalne stabilnosti. Ker je globalizacija povzročila ranljivost za vse države, je za Kanado pomembno, da se spopada z geografsko oddaljenimi grožnjami, ki vplivajo na stabilnost mednarodnega sistema in končno tudi ogrožajo tudi Kanado. Zato je Kanada zavezana multilateralizmu in mednarodnemu sistemu, ki temelji na pravilih. Zavzemanje za človekovo varnost pomeni zanjo »predhodno obrambo« (*forward defence*) (Heinbecker, 2000: 13). Hkrati pa se človekova varnost odraža v kanadskih vrednotah strpnosti, demokracije, spoštovanja človekovih pravic (Heinbecker, 1999). Pristop k človekovi varnosti je normativen in vrednotno utemeljen v kanadski tradiciji »globalno humane zunanje politike« (Axworthy v Goldberg, 2000).

Tradicionalno je kanadska vlada udeležena na multilateralni ravni in močno zavezana k mednarodni pomoči, zato je sprejemljiva za spremembe definicije varnosti, kot so jih predlagale razne neodvisne komisije v 1980-ih letih. Že leta 1990 je takratni kanadski zunanji minister, J. Clark, v govoru v OZN, opisal koncept kooperativne varnosti, usklajen s priporočili Brandtove in Palmejeve komisije – da so grožje večslojne in soodvisne, da varnost zahteva dialog, prekoračitev meja ideologij, in da ni varnosti brez pravičnosti med državami (Clark v Daudelin in Hampson, 1999: 17). Istočasno pa pristop k človekovi varnosti dopolnjuje kanadska prizadevanja za človekove pravice in razvoj. Cilj Kanade je zaščita ljudi v globalni skupnosti in vzpostavitev trajne osnove za mir, kjer univerzalni humanitarni standardi in vladavina prava ščitijo vse ljudi, kjer so kršitelji teh standardov odgovorni in so mednarodne institucije pripravljene braniti in uveljaviti te standarde (DFAIT, 2003: 1-3).

Agenda o človekovi varnosti je v Kanadi dobila zagon leta 1996, ko je postal kanadski minister za zunanje zadeve Lloyd Axworthy. V svojem govoru pred GS OZN, septembra 1996, je poudarjal pomen človekove varnosti (Behringer, 2003: 4). Kanada in Norveška sta bili tudi ključna akterja v kampanji za prepoved protipehotnih min, kanadsko-norveško partnerstvo pa je pospeševalo podpis Ottawske konvencije. Kmalu pa sta državi prevzeli vodstvo za širšo agendo o človekovi varnosti, maja 1998 sta podpisali t.i. »Lysøensko deklaracijo«, in s tem oblikovali novo partnerstvo za

človekovo varnost (Daudelin in Hampson, 1999: 12-13). Na tej osnovi je Kanada pristopala h konceptu človekove varnosti in ga udejanila tudi v zunanji politiki.

1.5.3 Azijski kontekst in človekova varnost

V Aziji je razpravo o človekovi varnosti pognala ekonomska kriza v 1990-ih letih, ki je sledila ekonomskemu vzponu v 1980-ih letih. Porasla je revščina, ki je spodkopala desetletja razvoja, povzročila politično nestabilnost, zaostрила konkurenčnost, meddržavne napetosti zaradi beguncev in nezakonite migracije, povečala potrebe po dobrem vladanju in okoljsko trajnem razvoju (Acharya in Acharya, 2001: 12). Kriza je ustvarila občutek ogroženosti, ki je imel politične, socialne in kulturne dimenzije. Sledile so socialne in politične krize, npr. na Vzhodnem Timorju, z zahtevo po samoodločbi, tudi konec Suhartovega vladanja v Indoneziji. Država ni zmogla odpraviti ogroženosti s tradicionalnim pristopom k varnosti. Azijska kriza je pokazala, da ogroženosti ne more rešiti mobilizacija vojaške sile, zato je nastala potreba po pristopih k varnosti, ki so usmerjeni k človekovim potrebam. V južni Aziji je dozorelo spoznanje, da trajnostna gospodarska rast ni mogoča brez političnih svoboščin. V regiji je postalo vprašanje svoboščin posameznika pomembna tema razprave o človekovi varnosti. Postalo je jasno, da so človekove pravice in demokratizacija, ob gospodarski rasti in politični stabilnosti, nujne sestavine za zagotavljanje človekove varnosti (Acharya in Acharya, 2001: 7-8, 17-18).

Tajski pristop, ob gospodarski rasti in politični stabilnosti, upošteva človekove pravice in demokratizacijo kot nujne sestavine za zagotavljanje človekove varnosti. Tako je tudi najprimernejši model za azijske države po ekonomski krizi. Model Tajske, ki je DVR z močnim elementom tradicionalne azijske kulture, namreč poudarja politične in ekonomske dimenzije človekove varnosti. Kanadski model je »zahodni model«, japonski model sicer poudarja ekonomsko varnost, vendar je Japonska razvita država, njen model pa manj paradigmatičen za Azijo (Acharya in Acharya, 2001: 17-18). Sami Japonski tak pristop ustreza, ker je v skladu z japonsko podporo ekonomskega razcveta in blaginje njenih državljanov po koncu druge svetovne vojne, na podlagi ekonomskega in človekovega razvoja (Takasu, 2000a). Na spremembo koncepta varnosti v japonski zunanjepolitični usmeritvi je na eni strani vplivalo okolje po koncu hladne vojne (interni konflikti, povečano število beguncev, revščina, transnacionalni kriminal, bolezni, terorizem, degradacija okolja), na drugi strani pa

azijska ekonomska kriza. Japonska si je od azijske ekonomske krize opomogla z ukrepi ekonomskih spodbud. Povečala je javne izdatke, zmanjšala davke, stabilizirala valuto, izvedla strukturno reformo, razvoj človeških virov, zgradila mreže socialne varnosti za ranljive dele prebivalstva itd. Na osnovi teh izkušenj je pristopila tudi h konceptu človekove varnosti (Diplomatic Bluebook, 2003: 183-84; Takemi, 1999).

1.5.4 Kontekstualno specifična uporaba pojma človekova varnost

Različni dejavniki so vplivali na specifične pristope k človekovi varnosti. Ne obstajajo pa le različni pristopi k človekovi varnosti, tudi sam pojem se uporablja v različnih kontekstih, kontekstualno specifični je tudi namen uporabe pojma. R. Paris (2001) ugotavlja, da človekova varnost opisuje različne stvari. Lahko je geslo oz. parola, ki združuje koalicije držav, mednarodnih agencij in NVO. Lahko je politična agenda ali kampanja, ki služi posebnim ciljem (npr. pogajanjem o Ottawski konvenciji). Obravnavajo jo tudi kot akademski problem, kot novo konceptualizacijo varnosti ali alternativno varnostno paradigma (Axworthy, 1999b; Paris, 2001: 102).

Kontekstualno specifične so tudi grožnje varnosti ljudi (Takasu, 2000b) in ukrepi za njihovo odpravo. Ne obstaja en seznam groženj, ampak več seznamov, saj so grožnje varnosti odvisne od številnih pogojev. Grožnje tudi ne učinkujejo enakomerno in enako močno, vse tudi niso enako pomembne (Bajpai, 2000: 41-42). Grožnje človekovi varnosti se razlikujejo med regijami in se spreminjajo skozi čas. Za mnoge najmanj razvite države (LDC - *least developed countries*)³⁰ je glavna grožnja revščina, za Japonsko npr. staranje prebivalstva in ogroženost delovnih mest, za južnopacifiška otoka Vanuatu in Palau pa globalno ogrevanje ozračja (Takasu, 2000a). V Afriki so glavne grožnje revščina, bolezni in konflikti. V številnih razvitih državah so to droge in organiziran kriminal, v Kambodži so tudi protipehotne mine (Obuchi, 1998: 8). V Latinski Ameriki predstavlja velik problem trgovina z drogami (Derghoukassian, 2001: 4).

Japonska in Komisija za človekovo varnost zaradi različnosti groženj med državami in posamezniki poudarjata, da se je potrebno usmeriti na ukrepe in konkretne

³⁰ Najmanj razvite države so države, imenovane tudi »države četrtega sveta«, ki imajo najnižje vrednosti indikatorjev socialno-ekonomskega razvoja, najnižje vrednosti indeksa človekovega razvoja med vsemi državami. Država spada v to skupino, če izpolnjuje tri kriterije: nizki dohodek na prebivalca, šibkost človeških virov, ekonomsko ranljivost (za vsak kriterij so določeni indikatorji) (Wikipedia – least developed countries, 2006).

aktivnosti, projekte za udejanjanje človekove varnosti, ne pa poudarjati groženj (Takasu, 2000b; Commission on human security, 2001a; Ogata, 2001). Kanada izpostavlja, da je to, ali neko vprašanje postane grožnja človekovi varnosti, odvisno od stopnje ogroženosti varnosti (*safety*) ljudi (Axworthy, 1999e). Če upoštevamo »sekuritizacijo«, potem nastane varnostna grožnja (posameznikom) v procesu, v katerem sodelujejo številni akterji. Tako ni enega recepta za odgovor na grožnje in ni primerno, da grožnje postanejo del definicije varnosti v kakršnikoli obliki. Prav tako je izbira sredstev za varnost empirično vprašanje, vprašanje politične izbire (Lodgaard, 2000: 9). Za uveljavitev paradigme človekove varnosti je potrebno skupno razumevanje pojma (Acharya in Acharya, 2001: 24-26). Univerzalna varnostna paradigma mora vsebovati skupne imenovalce, če želi ostati univerzalna, zato ni primerno vanjo vključevati določenih groženj in sredstev. Dopuščati mora, da se vsebinsko spreminjajo. Za učinkovito analizo mora biti koncept človekove varnosti jasen, za učinkovitost v politiki mora biti enostaven in lahko predstavljen. Zato je potrebna nedvoumna definicija in široki konsenz o njej (Lodgaard, 2000: 6-8).

1.5.5 Definicija koncepta človekove varnosti

Komisija za človekovo varnost je v zaključnem poročilu, *Human Security Now*, kot definicijo človekove varnosti v okviru svojega pristopa, uporabila delovno definicijo človekove varnosti, ki jo je oblikovala Sabina Alkire (2002) in jo predstavila tudi na zasedanju Komisije za človekovo varnost. Definicijo ponavljam in jo podrobneje razdelam prav zato, ker ima edina dinamično komponento in se izogne pastem, v katere so padali pristopi, ki so se osredotočali na grožnje, ki sodijo oz. ne sodijo k človekovi varnosti in ukrepe, ki jo zagotovijo oz. je ne zagotovijo. Delovna definicija se glasi: »Cilj človekove varnosti je, varovati nujno potrebno jedro vseh človeških življenj pred kritičnimi, razširjenimi grožnjami, pri tem pa omogočiti dolgoročno človekovo izpolnitev.«³¹ »Varovati« se nanaša na ugotavljanje in preprečevanje (da se grožnje ne pojavijo), blaženje (da se omeji škoda) ter reagiranje (da žrtve dostojanstveno preživijo) na kritične, razširjene grožnje in stranske učinke groženj. »Nujno potrebno jedro« se nanaša na osnovni, večdimenzionalni niz človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Obsega osvobojenost od strahu in od potreb, nanaša se na preživetje (*survival*),

³¹ V angleščini se definicija glasi: *The objective of human security is to safeguard the vital core of all human lives from critical, pervasive threats, without impeding long-term human fulfillment.*

preživljanje (*livelihood*) in dostojanstvo (*dignity*). Določanje prioritet in natančnejše določanje pravic in svoboščin je vrednotno vprašanje in ga določijo ustrezne ustanove in konteksti. »Vseh človeških življenj« pomeni, da je usmerjena k posameznikom in njihovim skupnostim, je univerzalna in nediskriminatorna. »Kritične grožnje« so tiste, ki posegajo v bistvene aktivnosti in funkcije, »razširjene« pa tiste, ki so zelo obsežne in ponavljajoče se. Grožnje so neposredne in posredne. »Omogočanje dolgoročne človekove izpolnitve« pomeni, da človekova varnost ni dovolj za človekovo izpolnitev (kar pomeni prizadevanje ljudi v skupinah in skupnostih za uresničevanje vrednot), vendar morajo biti procesi za zagotavljanje (zaščito) človekove varnosti skladni s človekovim razvojem in morajo podpirati sodelovanje, svobodo, primernost ustanov (*good governance*) in različnost (Alkire, 2002).

Taka definicija človekove varnosti je ustrezna, ker se ne razumeva kot »tekmujoča pojmovanja« človekove varnosti, je primerna za operacionalizacijo in iniciative v konkretnih situacijah. Dejansko »pušča prostor« za (politično in racionalno) realnost (Alkire, 2002). V skladu s to definicijo je mogoče sistematično spopadanje z različnimi grožnjami človekovi varnosti, v različnih regijah. Možno je razviti kontekstualno specifične pristope za človekovo varnost, ki upoštevajo različne (politične, ekonomske, socialne) vzroke sporov, razlike v primernosti in razpoložljivosti ustanov (nevladnih, vladnih, lokalnih, regionalnih, globalnih) ter v virih, ki so na razpolago (MacFarlane in Weiss, 1994).

1.6 NOVA PARADIGMA ČLOVEKOVE VARNOSTI

Varnost države in med državami je pomemben in nujen pogoj za človekovo varnost, vendar ni tudi zadosten pogoj. Varnost države ne zagotovi varnosti njenih prebivalcev (Axworthy, 1999e; Heinbecker, 2000: 13; Acharya in Acharya, 2001: 15-17). Tradicionalni koncepti nacionalne varnosti so potrebni, a vendar ne zadostni pogoji za človekovo varnost in blaginjo (Newman, 2001: 240; Hamel, 2001: 15; MacFarlane in Weiss, 1994).

V idealnih okoliščinah so države še vedno osrednji in najbolj učinkoviti zagotavljalci varnosti (*safety*) in svobode (*freedom*) posameznikov. Za odpravljanje groženj in za zaščito varnosti ljudi je primarno odgovorna suverena država (United Nations, 2004: 11). Odgovorne države si že dolgo prizadevajo za zaščito ozemlja,

preživetja in blaginje svojih prebivalcev, za varnost ljudi (Takasu, 2000a). H. Corell (Corell v Oberleitner, 2002: 12) trdi, da se človekovo varnost najbolje zaščiti v suvereni državi, v kateri obstaja vladavina prava, se spoštujejo človekove pravice in temeljne svoboščine prebivalcev. B. Buzan (Sørensen, 1996: 375) imenuje takšne države močne države (*strong states*). Za njih je značilno, da so zelo odprte in soodvisne, v njih delujejo številni transnacionalni akterji. Zavezane so političnim sredstvom za reševanje sporov, dobro so razviti mehanizmi za upravljanje sporov in varnostno sodelovanje. Osrednji etični načeli sta spoštovanje življenja in priznavanje človekovega dostojanstva (Buzan, 1999: 9-10; Buzan, Wæver, Wilde, 1998: 62; Buzan, 1991: 436; Sens, 1999/2000).

Mnoge države pa ogrožajo osebno varnost ljudi. Zunanje agresivne in notranje represivne države ter propadle države ogrožajo varnost prebivalcev. Ob pojavu netradicionalnih in globalnih groženj ter vplivih globalizacije na samo državo le-ta pogosto ni več edini zagotavljalec varnosti ljudi. Varnost države torej vedno ne vodi k človekovi varnosti, zato je potreben nov pristop k varnosti, alternativna varnostna paradigma, ki poudarja varnost posameznika in skupnosti (Ahsan, 2001: 101; Axworthy, 1999e; Heinbecker, 2000: 13; Axworthy, 1999b; Acharya in Acharya, 2001: 15-17).

Skozi paradigmo oz. perspektivo človekove varnosti varnost države ni sama sebi namen, ni cilj varnosti, temveč je sredstvo za zagotavljanje varnosti prebivalcev. Človekova varnost dopolnjuje nacionalno varnost tako, da bolje definira cilj te varnosti. Končni cilj državne varnosti je zaščita ljudi, ne neke abstraktne entitete (Oberleitner, 2002: 10; Axworthy, 1999e; Heinbecker, 2000: 13; Bajpai, 2000: 36-38). Nacionalna in človekova varnost sta v tem pogledu medsebojno odvisni, komplementarni, brez človekove varnosti ne moremo doseči državne varnosti in obratno. Na varnost nacije vplivajo številni notranji dejavniki (npr. nacionalni značaj, tradicija, predsodki). Za zagotovitev človekove varnosti je potrebna demokratična država, z močnimi in stabilnimi institucijami, ki ceni prebivalce in ščiti manjšine, hkrati pa zagotavljanje človekove varnosti prebivalcev daje legitimnost, stabilnost in varnost tudi državi (Commission on Human Security, 2003; Axworthy, 1999e; Heinbecker, 2000: 13). Nacionalna varnost se po koncu hladne vojne pojmuje kot politična in osebna dobrina, ki se v razvitih industrijskih državah uresničuje kot temeljna človekova pravica. Zanj skrbi država s sprejemanjem ustrezne zakonodaje, zagotavljanjem splošnih pogojev za družbenogospodarski razvoj ter za socialno in ekološko blagostanje svojih državljanov.

Varnost posameznikov, njihove kulture in narave je torej sestavni del nacionalne varnosti. To uresničuje država skupaj s civilno družbo, na temelju javnega, odgovornega in medsebojno nadziranega delovanja (Grizold, 2001: 85-86). Paradigma človekove varnosti zagotavlja uresničevanje individualne varnosti v okviru nacionalne varnosti, poveže načelo človekovih pravic in državne suverenosti, izpostavlja demokracijo in razvoj, poudarja odgovornost države do državljanov in povečanje sposobnosti držav, da zagotavljajo njihovo varnost (Axworthy, 1999b; Human Security Network, 1999; DFAIT, 2003: 2; Heinbecker, 1999). Komisija za globalno vladanje je ugotovila, da se varnost držav in posameznikov ne izključujeta, saj »države niso varne, dokler niso varni njihovi državljani« (Commission on Global governance, 1995).

Kot paradigma pa človekova varnost ne pomeni le merila za ugotavljanje uspeha ali neuspeha nacionalnih politik, temveč tudi za razumevanje globalnih ranljivosti in mednarodnih varnostnih politik. Z vidika paradigme je zagotavljanje človekove varnosti potrebno za doseganje nacionalne, regionalne, mednarodne in globalne stabilnosti. Mednarodni mir in varnost sta zagotovljena, če so varni prebivalci držav. Drugače rečeno; človekova varnost je končni smisel vseh drugih oblik varnosti oz. varnostnih politik. Komisija za globalno vladanje je menila, da mora globalna varnostna politika temeljiti na ideji človekovega dostojanstva. Pravice držav so upravičene le v toliko, kolikor prenašajo koristi na državljane in v kolikor imajo njihovo stalno privolitev ter demokratično predstavništvo (Commission on Human Security, 2003: 6; Axworthy, 1999b; Axworthy, 1999e; Heinbecker, 2000: 13; Human Security Network, 1999; DFAIT, 2003: 2; Acharya in Acharya, 2001: 15-17; Bain, 2001: 282).

Paradigma človekove varnosti je nastala zaradi potrebe po širšem pojmovanju varnosti, hkrati pa je vplivala na širjenje raziskovalne agende. Predstavlja multidisciplinaren pristop, ki je nastal s povezavo različnih raziskovalnih področij (razvojnih študij, mednarodnih odnosov, strateških študij, človekovih pravic). Preko pristopa so se vzpostavile korelacije med socialno-ekonomsko neenakostjo, državljanskimi spori/nasiljem, med aidsom, nerazvitostjo in oboroženim sporom, med kršenjem človekovih pravic, revščino in migracijo, mednarodno ekonomskimi težavami, domačimi ekonomskimi težavami in oboroženim sporom, med mednarodno trgovino z drogami, korupcijo, revščino idr. Varnostna vprašanja so se razširila na področja trgovine z orožjem, globalizacije, rasti prebivalstva, trgovine in človekovih pravic, vprašanja spolov, otrok v oboroženih sporih, vprašanj okolja, beguncev idr. (Newman, 2001: 249).

Paradigma človekove varnosti pomeni tudi spremenjeno merilo oz. pristop k razvojnim vprašanjem in h konceptu človekovih pravic. Paradigma človekove varnosti je pripomogla k uveljavitvi novega pojmovanja razvoja (človekov razvoj), ki namesto tradicionalnih vprašanj gospodarske rasti upošteva vprašanja glede zmanjšanja revščine, sodelovanja v razvoju, primerne vlada (Evans, 1994; Ball, 2001; Wikipedia – human security, 2006), vanj pa je vnesla tudi elemente trajnosti in usposabljanja ljudi (Seidensticker, 2002: 2). Človekovi varnosti in človekovemu razvoju je skupna usmerjenost k ljudem. Cilj obeh je dobrobit, materialna blaginja, kakovost življenja ljudi (Suhrke, 1999: 270-271; Estanislao, 1999: 30-31). Medsebojno se krepi tudi pristop k človekove varnosti in k človekovim pravicam. Človekova varnost z vidika človekovih pravic pridobi komponento dolžnosti. Fokus človekove varnosti pa pomaga okrepiti dolžnosti, ki izhajajo iz človekovih pravic, pravice ljudi okrepi v odnosu do državne varnosti, pripomore k zmanjšanju napetosti med različnimi človekovimi pravicami, med prvo ter drugo generacijo človekovih pravic (Seidensticker, 2002: 1-2).

Razliko med tradicionalnim varnostnim pristopom in pristopom k človekovi varnosti ilustrira primer zdravstvene politike ob širjenju nalezljivih bolezni. Zdravstvena politika z vidika tradicionalnega pristopa vključuje razvoj zakonodaje na področju zdravstva, upravljanje bolnišnic, uveljavljanje zakonodaje na področju zdravil, mehanizme za preprečevanje širjenja nalezljivih bolezni (npr. karantene), zdravstveno izobraževanje in propagando, zagotavljanje zdravstvenih storitev. Javnost predstavlja sprejemnika zdravstvene politike, ki se večinoma izvaja na državni ravni. Predvsem pri širjenju nalezljivih bolezni pa je bolj kot državocentrični pristop dolgoročno primeren pristop človekove varnosti. Tak pristop poudarja preprečevanje bolezni in usposabljanje posameznikov. Razširja odgovornost za zagotavljanje zdravstvene varnosti in storitev. Od nacionalne ravni jo usmerja k posameznikom, skupnostim, nevladnim organizacijam, mednarodnim organizacijam. Usmerja se tudi k modernizaciji mednarodnih zdravstvenih pravil in uredb, pospeševanju javno-zasebnih partnerstev na področju zdravstva, sodelovanju med državami za zdravstveno varnost (Wikipedia – human security, 2006).

Koncept človekove varnosti se vsekakor uveljavlja kot paradigma v mednarodnih odnosih. Pojavlja se kot osnovna usmeritev nacionalne, regionalne, mednarodne in globalne varnosti ter različnih vrst politik (npr. zdravstvene), je pa tudi temelj za novo pojmovanje razvoja. Izpolnjuje kriterije, da postane dominantna

paradigma v mednarodnih odnosih.³² Pomen človekove varnosti v smislu nove paradigme izpostavljajo UNDP pristop, kanadski pristop ter Mreža za človekovo varnost, japonski pristop in L. Chen. Dejansko ga upošteva OZN, tudi v okviru mirovnih operacij (predvsem operacij za izgradnjo miru) in humanitarne intervencije. Prav slednja predstavlja glavno potrditev (operacionalizacijo) človekove varnosti. Humanitarna intervencija potrjuje, da je zaščita blaginje in varnosti ljudi pomembnejša od blaginje in varnosti države (tradicionalni pristop). Tudi sam proces intervencije vključuje pristop človekove varnosti, saj upošteva, da je temeljni vzrok humanitarnih kriz in sporov pomanjkanje človekove varnosti. Zagotavljanje človekove varnosti pa je najboljša preventiva kriz. Odprava temeljnih vzrokov kriz zagotovi trajno varnost ljudi (Wikipedia – human security, 2006).

³² Da se nek koncept uveljavi kot dominantna paradigma, morajo obstajati naslednji pogoji: strokovne organizacije, ki podelijo paradigmi legitimnost; dinamični voditelji, ki uvedejo in podpirajo paradigmo; revije in uredniki, ki pišejo o sistemu mišljenja, podelijo paradigmi legitimnost; vladni uradi, ki upoštevajo paradigmo; učitelji/profesorji, ki o idejah paradigme poučujejo učence/štolente; konference, na katerih se razpravlja o osrednjih idejah paradigme; medijska pokritost; laične skupine, ki sprejemajo osrednje mišljenje o paradigmi; obstoj virov za financiranje raziskovanja o paradigmi (Wikipedia – paradigm, 2006)

2. UVELJAVLJANJE ČLOVEKOVE VARNOSTI V POLITIČNI PRAKSI

V politični praksi se kažejo široke možnosti za uveljavljanje koncepta človekove varnosti. V različnih regionalnih okvirjih, zunanjepolitičnih prizadevanjih se pojavljajo značilnosti človekove varnosti in številni ukrepi za zaščito posameznika. Grožnje človekovi varnosti in dejavnosti za zaščito ljudi so zelo različne in kontekstualno specifične, a politična praksa koncept človekove varnosti pretvori v čisto stvarne dejavnosti. Iz tega je razvidna njegova širina in prisotnost na dnevnem redu mednarodne skupnosti po koncu hladne vojne. Prisotnost in uveljavljanje koncepta človekove varnosti v politični praksi dodatno potrjuje utrjevanje človekove varnosti kot paradigme v mednarodnih odnosih.

2.1 POJAV ČLOVEKOVE VARNOSTI V REGIONALNIH OKVIRJIH

Za pospeševanje človekove varnosti in preprečevanje sporov morajo biti razviti regionalni pristopi, saj se s tem natančneje določi narava, obseg in vpliv groženj, ki kratkoročno in dolgoročno učinkujejo na prebivalstvo (Goucha, 2001: 114; Boemeke, 1999). V številnih regionalnih okvirjih se upoštevajo grožnje človekove varnosti, s tem pa se hkrati pospešuje uveljavljanje koncepta, pa tudi paradigme človekove varnosti.

2.1.1 Človekova varnost v okviru Organizacije ameriških držav

V Deklaraciji iz Bridgetowna (*Declaration of Bridgetown*), ki jo je sprejela OAS (*Organization of American States* - Organizacija ameriških držav), je zapisano, da so grožnje na območju OAS raznovrstne in večrazsežne, tradicionalni koncept in pristop k varnosti pa mora biti razširjen, da bo obsegal nove in netradicionalne grožnje, predvsem politične, ekonomske, socialne, zdravstvene in okoljske (OAS, 2003).

OAS poudarja, da je osnovni namen varnosti zaščititi ljudi. Pogoji za človekovo varnost se izboljšujejo s spoštovanjem človekovega dostojanstva, človekovih pravic in temeljnih svoboščin, s pospeševanjem socialnega in gospodarskega napredka, z družbeno integracijo in izobraževanjem, z bojem proti revščini, boleznim in lakoti. Za stabilnost in varnost je pomembno preprečevanje in mirno reševanje sporov, CSBM

(*Confidence and security building measures* - ukrepi za krepitev zaupanja in varnosti) ter omejevanje širjenja konvencionalnega orožja. K stabilnosti, varnosti in razvoju držav pripomore tudi demokracija (OAS, 2003).

2.1.2 Človekova varnost v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi

Z Listino za evropsko varnost (*Charter for European security*), ki jo je Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) sprejela na vrhu v Istanbulu leta 1999, se je zavezala okrepiti varnost in stabilnost v regiji, vključno s človekovo varnostjo (OSCE, 1999a). V Listini OVSE poudarja nevojaške grožnje varnosti (preprodaja drog, mednarodni terorizem, gospodarski problemi, degradacija okolja, idr.) in upošteva koncepta skupne (*common*) in vsestranske (*comprehensive*) varnosti. Izpostavlja tudi povezanost varnostnih vprašanj držav ter človekove, politično-vojaške in ekonomsko-okoljske dimenzije varnosti. Človekova dimenzija temelji na spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, demokraciji in vladavini prava, politično-vojaška dimenzija pa temelji na razoroževanju, nadzoru oboroževanja in CSBM. Gospodarska in okoljska dimenzija izhajata iz ugotovitve o tesni povezanosti med demokracijo, varnostjo in blaginjo ter varnostjo in degradacijo okolja ter črpanjem naravnih virov (OSCE, 1999b). V okviru OVSE se poudarja tudi preventivni pristop za zagotavljanje varnosti. Preventivno diplomacijo izvajajo številne misije OVSE in tudi Visoki predstavnik OVSE za narodnostne manjšine (Evans, 1994).

2.1.3 Človekova varnost v okviru Evropske unije

V svoji varnostni strategiji (*European security strategy*) EU podaja številne aspekte človekove varnosti. Navaja predvsem nevojaške grožnje varnosti, kot so revščina in bolezn, terorizem, organiziran kriminal, propadle države. Kot odgovore na te grožnje, ob vojaških, zahteva tudi politične, gospodarske, humanitarne in okoljske ukrepe. EU se zavzema za multilateralen odziv, sodelovanje mednarodnih, regionalnih in finančnih organizacij. Za spopad z grožnjami mednarodnemu miru in varnosti so nujni predvsem močni režimi, krepitev mednarodnega prava in dobrega vladanja, trgovinske in razvojne politike (European Security Strategy, 2003: 3-4, 7, 9).

2.1.4 Skupina G7/G8 in človekova varnost

Vrh G7/G8 je bil dejansko »gospodarski vrh«, danes pa se vse bolj ukvarja z vprašanji globalnega vladanja. Na vrhu G7 v Halifaxu, leta 1995, so mednarodni organiziran kriminal razglasili za varnostno grožnjo, leta 1997 pa se je Vrh posvetil nalezljivim boleznim (Nef, 1999; Sens, 1999-2000). Na srečanju zunanjih ministrov G8, v Kölnu leta 1999, so kot osrednji del agende postavili zaščito ljudi. G8 se je zavezala k boju proti temeljnim vzrokom različnih groženj človekovi varnosti. Ukrepi vsebujejo zaščito civilistov in varovanje pravic otrok v oboroženih sporih, boj proti nezakonitemu širjenju osebnega orožja, nadzor transferjev konvencionalnega orožja, izvajanje Ottawske konvencije in boj proti organiziranemu kriminalu, preprodaji drog in terorizmu (Canada World View, 1999). Na Vrhu zunanjih ministrov, leta 2000, so bile v ospredju teme kot so preprečevanje spora, nadzor oboroževanja in razoroževanje, terorizem, kriminal in okoljski problemi (Axworthy, Thakur, Weiss, 2001).

2.1.5 Vloga Nata po letu 1990 in človekova varnost

V teoriji in praksi je Nato integriral širši koncept varnosti kot odgovor na izzive novega mednarodnega okolja po koncu hladne vojne. Za Nato varnost obsega človekovo in nacionalno varnost (Axworthy, 1999b).

Že v ustanovni pogodbi Zveze je zapisano, da je za vstop v Nato potrebno tudi spoštovanje človekovih pravic in demokratičnih načel (Faulenbach et al., 2002: 18-20). Strateški koncept iz leta 1999, ki določa cilje in naloge Zveze, pa znova potrjuje vrednote demokracije, človekovih pravic ter vladavine prava. Hkrati ugotavlja, da se države evro-atlantske regije srečujejo z drugačnimi grožnjami, to so etnični spori, kršitve človekovih pravic, politična nestabilnost, ekonomska šibkost, širjenje jedrskega, biološkega in kemičnega orožja. Uveljavlja se širok varnostni koncept (*comprehensive security*), ki vsebuje politična in vojaška sredstva za zagotavljanje varnosti, sodelovanje, partnerstva in dialog ter nadzor oboroževanja, razoroževanje in neširjenje orožja. Vse pomembnejše postaja preprečevanje sporov in upravljanje kriz (NATO, 2001: 44-46). V okviru Partnerstva za mir (PzM) si Zveza prizadeva za širitev demokratičnih struktur in človekove varnosti v evro-atlantskem območju. Cilji so med drugim: demokratični nadzor nad oboroženimi silami, sodelovanje na področjih kriznega upravljanja, globalne

humanitarne akcije za odstranjevanje min, na področju lahkega in osebne orožja idr. (NATO, 2001: 68-70). V Evro-atlantskem partnerskem svetu (EAPC) so nastale iniciative za razminiranje in preprečevanje tihotapljenja osebne orožja, aktivnosti potekajo tudi na področju neširjenja orožja ter nadzora nad oboroževanjem in razoroževanjem (Axworthy, 1999b).

2.2 KANADSKA ZUNANJA POLITIKA ZA ČLOVEKOVO VARNOST

Kanadski zunanjepolitični cilji, to je pospeševanje nacionalnih interesov in izgradnja boljšega sveta, vključujejo človekovo varnost. Glavna sredstva za doseg te ciljev so pospeševanje novih iniciativ (npr. proti protipehotnim minam, lahkemu in osebne orožju), projektov in ciljev za neposredno korist ljudem, sodelovanje v koalicijah z drugimi državami ter civilno družbo, nove tehnike in bolj odprta diplomacija. Kot skrajno sredstvo pa je dovoljena uporaba sile, kakor kaže primer humanitarne intervencije na Kosovu (Axworthy, 1999c; Hamel, 2001: 15-16).

Kanadska vlada je odmik od tradicionalnega koncepta varnosti nakazala z ustanovitvijo neodvisnih ustanov, najprej za mir in varnost, kasneje za okolje in trajnostni razvoj ter demokratično vladavino in človekove pravice. Z izvolitvijo liberalne vlade leta 1993 se je pospešil premik od stare varnostne paradigme, kar se je potrdilo tudi v zunanjepolitični izjavi leta 1995. Agenda o človekovi varnosti je stopila v ospredje kanadske zunanje politike in postala osrednja med številnimi prioritetami te politike, ko je zunanji minister postal Lloyd Axworthy (Daudelin in Hampson, 1999: 17-19).

»Človekova varnost je k ljudem usmerjen pristop v zunanji politiki, ki priznava, da dolgotrajna stabilnost ni mogoča, dokler ljudje niso zaščiteni pred grožnjami svojim pravicam, varnosti (*safety*) ali življenju«, se glasi definicija kanadske zunanjepolitične usmeritve (DFAIT, 2005). Z zunanjepolitičnega stališča pomeni človekova varnost spremembo perspektive, kjer so referenčni objekti ljudje, ki jih je potrebno zaščititi pred grožnjo s silo. Kanadska zunanja politika želi usmeriti pozornost na zadeve, ki jih lahko mednarodna skupnost prezre. Pristop človekove varnosti dopolnjuje obstoječa prizadevanja Kanade za nacionalno varnost ter njena mednarodna prizadevanja za zaščito človekovih pravic ter pospeševanje človekovega razvoja. Tako želi Kanada

varnostne politike povezati s strategijami za podpiranje človekovih pravic, demokracije in razvoja (Axworthy, 1999e; DFAIT, 2003: 3).

Leta 1999 so bile v kanadski zunanji politiki naslednje prednostne teme na področju človekove varnosti:

- *protipehotne mine* - Kanada je vodila mednarodno akcijo za sprejetje Ottawske konvencije, ki je bila podpisana leta 1997 in velja od 1999. Ustanovila je tudi sklad v vrednosti 100 milijonov USD, s katerim podpira akcijske programe, npr. raziskave o minah, odstranjevanje min in pomoč žrtvam, v več kot 20 prizadetih deželah, vključno z Afganistanom, Bosno in Hercegovino, Kambodžo, Mozambikom in Kosovom;
- *Mednarodno kazensko sodišče* – Kanada, ki je igrala osrednjo vlogo pri ustanovitvi sodišča, poskuša zagotoviti njegovo neodvisnost in učinkovitost;
- *osebno orožje* – v ta sklop spadajo aktivnosti za omejevanje in večjo transparentnost izvoza orožja, ukrepi za zaježitev prepovedane trgovine z osebnim orožjem, izgradnjo miru, izboljšanje vladanja in praktični ukrepi za razoroževanje. Kanada je podprla programe izmenjav orožja za dobrine (t.i. programi »Arms for development«) v Mozambiku, Salvadorju in iniciativo za moratorij na orožje v Zahodni Afriki;
- *v vojni prizadeti otroci* – Kanada podpira pogajanja za sprejetje fakultativnega protokola h Konvenciji o pravicah otrok, si prizadeva za integracijo zaščite otrok v humanitarne in mirovne operacije, podpira Posebnega predstavnika OZN za otroke v oboroženih spopadih in nevladno organizacijo Coalition to Stop the Use of Child Soldiers;
- *boj proti prepovedani trgovini z drogami* – Kanada se bori proti trgovini z drogami in zlorabi drog, ki predstavljata grožnjo ljudem, skupnostim in državam. Droge prispevajo k dodatnim socialnim in zdravstvenim bremenom, spodkopavajo stabilnost držav, dobro vladanje, spoštovanje človekovih pravic in razvoj;
- *čezmejni organiziran kriminal* – Kanada v okviru G8 podpira pogajanja o Konvenciji in protokolih o transnacionanem organiziranem kriminalu;
- *spoštovanje človekovih pravic* (Canada World View, 1999).

2.2.1 Kanadski program za človekovo varnost

V skladu z zavezo kanadske vlade iz leta 1999, je bil pri kanadskem ministrstvu za zunanje zadeve in mednarodno trgovino (*Canada's Department of Foreign Affairs and International Trade*, DFAIT) ustanovljen Program za človekovo varnost (*Canada's Human Security Program*). Program predstavlja proaktivni mehanizem za ukrepe proti človekovi ogroženosti in globalnim grožnjam. Investira v izgradnjo domačih sposobnosti, diplomatsko vodstvo, multilateralne mehanizme in iniciative znotraj posameznih držav za povečanje varnosti ljudi pred nasiljem. Od svoje ustanovitve, junija 2000, je z usmerjenim investiranjem podprl več kot 300 projektov na petih celinah. Program deluje v skladu s petimi kanadskimi zunanjepolitičnimi prioritetami za pospeševanje človekove varnosti. Te so: zaščita civilnega prebivalstva, operacije za podporo miru (*peace support operations*), preprečevanje sporov (*conflict prevention*), vladanje in odgovornost (*governance and accountability*) in javna varnost (*public safety*) (DFAIT, 2005; DFAIT, 2003: 2).

Za zmanjšanje človeških žrtev v oboroženih sporih in zaščito civilnega prebivalstva je pomembno uveljavljanje načela odgovornosti do zaščite (*responsibility to protect*) ter fizična in pravna zaščita. Za to je potrebna krepitev mednarodnih norm, mednarodne sposobnosti ter politične volje. Kanadske aktivnosti na področjih pravne in fizične zaščite civilistov se kažejo v dejavnostih na področju preprečevanja sporov, v vojni prizadetih otrok in žensk, MKS, protipehotnih min in osebne orožja, notranje razseljenega prebivalstva, varnosti begunskih taborišč. Pomemben dosežek je bil sprejem Ottawske konvencije leta 1997. Zaščita civilnega prebivalstva v oboroženih spopadih je bila tudi prednostna tema med kanadskim predsedovanjem VS med leti 1999-2000, sprejeti sta bili tudi dve resoluciji (resoluciji VS 1265 in 1296) na to temo. Tudi na drugih mednarodnih in regionalnih forumih si Kanada prizadeva za razpravo o tem vprašanju in podpira razvoj norm in praktičnih strategij za zaščito civilnega prebivalstva. Program za človekovo varnost je pomagal misiji OZN v Sierr Leone (UNAMSIL), podpira pa tudi raziskave na področju humanitarnega učinka sankcij in delo posebnega predstavnika generalnega sekretarja OZN za notranje razseljeno prebivalstvo (DFAIT, 2005; DFAIT, 2003: 3, 6).

Kanada zahteva tudi prilagoditev mednarodne skupnosti na spremenjene okoliščine, ki zahtevajo operacije za podporo miru (*peace support operations*). Zato je potrebno okrepiti mednarodne sposobnosti in prispevati ustrezne strokovnjake.

Tradicionalne mirovne operacije so se namreč spremenile v širše operacije za podporo miru, ki vključujejo civilne strokovnjake, npr. za nadzor človekovih pravic, za zaščito otrok in beguncev. Na tem področju so aktivni tudi kanadski civilni strokovnjaki v okviru CANADEM-a (*Canadian Resource Bank for Democracy and Human Rights*), to je kanadski register strokovnjakov na različnih področjih. Pomemben pa je tudi center urjenja za mirovne misije, t.i. Lester B. Pearson Canadian Peacekeeping Training Centre (DFAIT, 2005; DFAIT, 2003: 12, 13).

Okrepiti je potrebno tudi sposobnost mednarodne skupnosti, da prepreči in razreši oborožene spore. Kanada ugotavlja, da je nujno preprečevanje sporov (*conflict prevention*) v vseh fazah, zato je potrebno okrepiti sposobnost lokalnih, regionalnih in globalnih akterjev za takšno ukrepanje. V tem okviru se je Kanada usmerila k vprašanju osebne in lahkega orožja, ekonomskih dimenzij sporov, človekovih pravic in zaščite manjšin in uporabe usmerjenih sankcij. Med predsedovanjem VS je pospeševala in podpirala prizadevanja na področju t.i. konfliktnih diamantov (*conflict diamonds*), mednarodne civilne policije, razvojnih vprašanj v okviru spora in korporativnega državljanstva. Program za človekovo varnost je podprl več iniciativ – npr. South Asia Small Arms Initiative, Talking Drum Studios v Liberiji in Sierr Leone. Kanada je sodelovala tudi pri aktivnostih za zbiranje in uničevanje orožja v Albaniji, Moldaviji, Nigru, podpira tudi izvajanje Akcijskega programa ZN za osebno orožje. Za usmerjanje pozornosti k temeljnemu vzroku spora Kanada sodeluje tudi z multilateralnimi in regionalnimi organizacijami (npr. G8, OECD) (DFAIT, 2005; DFAIT, 2003: 8-9).

V okviru vladanja in odgovornosti (*governance and accountability*) želi Kanada povečati odgovornost ustanov javnega in zasebnega sektorja na področju demokracije in človekovih pravic ter mednarodno sposobnost za kaznovanje kršiteljev človekovih pravic. Pravični pravni in vladni sistemi so bistveni zagotavljalci miru in varnosti, zato je potrebna transparentnost in odgovornost javnih ustanov. Kanadska kampanja za MKS (*Canada's ICC Campaign*) je obrodila sadove, leta 1998 je bil podpisan, od julija 2002 pa velja Rimski statut MKS. Kanada vlaga v iniciative za podpiranje odgovornosti in dobrega vladanja, pomembna so tudi multilateralna partnerstva, npr. z OAS. V številnih državah podpira reformo varnostnega sektorja, ukrepe za zmanjšanje korupcije, pospeševanje svobode izražanja in korporativno socialno odgovornost (DFAIT, 2005; DFAIT, 2003: 10-11).

Zaradi globalizacije so se pojavile številne čezmejne grožnje javni varnosti (*public safety*), ki neposredno ogrožajo varnost in preživetje ljudi. Med njih sodi čezmejni kriminal, predvsem prepovedana trgovina z ljudmi in drogami, pa tudi računalniški kriminal, pranje denarja in terorizem. Zato je pomembna izgradnja mednarodne sposobnosti in strokovnega znanja za boj proti tem grožnjam. Kanada sodeluje pri iniciativah za razvoj globalnih sredstev za boj proti mednarodnemu kriminalu in terorizmu. Pomembno vlogo ima pri boju proti trgovini s strelnim orožjem, kjer je sodelovala pri razvoju Protokola OZN o strelnem orožju (*UN Firearms Protocol*). Na področju boja proti drogam deluje Canadian Centre on Substance Abuse. Na multilateralni ravni Kanada podpira tudi dialog na področju pranja denarja, npr. v okviru konference »Pacific Rim International Conference on Money Laundering and Financial Crimes«, ki je potekala leta 2003 v Bangkoku. V okviru skupine G7/G8 podpira tudi skupino strokovnjakov za reševanje čezmejnega organiziranega kriminala (Lyonska skupina). Prizadeva si pritegniti države k podpisu Konvencije ZN proti čezmejnemu organiziranemu kriminalu in njenih treh protokolov ter Konvencije ZN o nadzoru drog. Pomembno vlogo je imela tudi pri razvoju Medameriške konvencije proti terorizmu (DFAIT, 2005; DFAIT, 2003: 4-5).

Kanadski program za človekovo varnost je finančno podprl tudi nacionalno konferenco v Sudanu, ki je obravnavala vlogo žensk pri reševanju sporov in izgradnji miru. Podpira tudi Kimberly proces za sestavo mednarodnega načrta za poostreitev nadzora nad trgovino s surovimi diamanti in preprečitev dostopa »konfliktnih diamantov« na zakonito tržišče. Kanada za boj proti čezmejnemu kriminalu pošilja strokovnjake v države Latinske Amerike in v Azijo (DFAIT, 2005; DFAIT, 2000-2002).

2.2.2 Kanadska diplomatska praksa in sodelovanje za človekovo varnost

Za uveljavljanje kanadske agende za človekovo varnost je pomemben pristop »mehke moči oz. sile« (*soft power*). »Trdo moč« predstavlja vojaška in ekonomska moč, viri ter prebivalstvo. J. Nye je zapisal, »da je v obdobju globalizacije za delovanje v mednarodnih odnosih pomembna moč pritegnitve k lastnim ciljem in agendi ter prepričevanje. Sredstva prisile, vojaška in gospodarska moč nimajo več takega nadrejenega položaja kot so ga imeli nekoč.« Zato je potrebna »mehka moč«, ki jo predstavljajo komunikacije ter pogajanj, mobiliziranje mnenja in delovanje v okviru multilateralnih teles, kot tudi pospeševanje mednarodnih iniciativ. Mehka moč je

uporabna predvsem za odzivanje na probleme, ki niso meddržavne narave. K »mehki moči« prispeva ugled države zaradi demokratičnih ustanov in kakovosti življenja, pravičnost in neoporečnost v mednarodnih odnosih, vloga v mednarodnem sodelovanju (Axworthy v Goldberg, 2000). Kanada si je tak status pridobila s svojim sodelovanjem in prizadevanji v mirovni enotah (Bilgin, 2003: 215). »Mehka moč« se je izkazala za odločilno v primeru kampanje za prepoved protipehotnih min, za ustanovitev MKS in na področju humanitarnega prava. Kanada deluje v skupini »podobno mislečih držav«, gre torej za »diplomacijo mehkih sil« (Axworthy, 1998).

Vprašanje človekove varnosti je Kanada, kot »srednja sila« (*middle power*), v svojo zunanjo politiko vključila kot »nišno« področje. Skupaj z drugimi srednjimi silami (npr. Dansko, Nizozemsko, Norveško) izvaja »nišno diplomacijo« (Evans v Behringer, 2003: 2). Te države si prizadevajo za multilateralne rešitve mednarodnih problemov, kompromise v mednarodnih sporih in izražajo etično odgovornost do revnejših (Pratt, 1990 v Behringer, 2003: 2). Pri »nišni diplomaciji« gre za koncentracijo virov držav na določena področja, ne za kritje celotnega področja. Države so pobudniki diplomatskih iniciativ, gradijo koalicije podpore, ker imajo tehnično in poslovno znanje (Higgot, 1997 v Behringer, 2003: 2). Z »nišno diplomacijo« in multilateralnim sodelovanjem Kanada in druge države promovirajo koncept človekove varnosti. Z bilateralnim sodelovanjem v okviru »Lysøen partnerstva« sta začeli Norveška in Kanada. Kasneje je iz Partnerstva nastalo multilateralno sodelovanje v okviru Mreže za človekovo varnost, v kateri sodelujejo »srednje sile« in nevladne organizacije (Behringer, 2003: 4).

Kanada deluje za krepitev sposobnosti mednarodne skupnosti za ukrepanje za odpravo groženj človekovi varnosti in krepitev miroljubnega vladanja preko Kanadskega programa za človekovo varnost, multilateralnega in bilateralnega partnerstva, pa tudi preko svojih ustanov. Pomemben partner je OZN, zlasti VS. Kanada se zavzema za bolj proaktivni VS, želi razširiti njegovo agendo, da bi odločitve in aktivnosti vključevale tudi človekovo varnost. Leta 1999 je Kanada izkoristila svoje predsedovanje VS, da je usmerila pozornost na vprašanje zaščite civilistov v oboroženih spopadih, predvsem v vojni prizadetih otrok (Axworthy, 1999c).³³

³³ Ob OZN so kanadski partnerji na mednarodni ravni še OAS, skupina G7/G8, OVSE in Regionalni center za človekovo varnost na Bližnjem vzhodu (*Middle East Regional Human Security Centre*). Nacionalni partnerji kanadske vlade za človekovo varnost so: Sklad kanadske mednarodne razvojne agencije za izgradnjo miru (*Canadian International Development Agency Peacebuilding Fund, CIDA*), Kanadski koordinacijski komite za izgradnjo miru (*Canadian Peacebuilding Coordinating Committee*,

2.3 DELOVANJE MREŽE ZA ČLOVEKOVO VARNOST

Četudi v mednarodni skupnosti dejansko ni države, ki se ne bi tako ali drugače ukvarjala s konceptom človekove varnosti, pa se nekatere z diplomatsko iniciativo bolj zavzemajo za uveljavljanje koncepta. Tako je nastala Mreža za človekovo varnost (*Human Security Network*, HSN). To je skupina enako mislečih držav iz vseh regij sveta, ki na ravni zunanjih ministrov vzdržujejo dialog o vprašanjih, povezanih s človekovo varnostjo. Predstavlja neuradni, prilagodljiv mehanizem, ki določa konkretna področja skupnega delovanja, si prizadeva za varnostne politike, ki ščitijo posameznike in družbo s podpiranjem osvobojenosti od strahu in od potreb. Mreža usmerja mednarodno pozornost na pojavljajoča se pereča vprašanja. Z uporabo pristopa človekove varnosti k mednarodnim problemom spodbuja politične procese za preprečevanje in reševanje sporov in podpiranje miru ter razvoja. Članice Mreže so Avstrija, Kanada, Čile, Grčija, Irska, Jordanija, Mali, Nizozemska, Norveška, Švica, Slovenija in Tajska, kot opazovalka pa sodeluje Južnoafriška republika (JAR). Ob teh državah Mrežo sestavljajo tudi nevladne organizacije in strokovnjaki, ki sodelujejo na ministrskih srečanjih in tako tvorijo del procesa odločanja. Vsako leto si države predajajo predsedstvo v Mreži (Derghoukassian, 2001: 7-8).

Mreža ima medregionalno, mnogovrstno agendo in tesne povezave s civilno družbo ter akademskim svetom. Nastala je septembra 1998, na podlagi bilateralnega sodelovanja med kanadsko in norveško vlado («Lysøen partnerstvo») in kampanje za prepoved protipehotnih min (Hamel, 2001: 16-17), uradno pa je bila ustanovljena na ministrskem srečanju leta 1999, v norveškem Bergnu (*Human Security Network*, 1999-2004).³⁴ Na prvem ministrskem srečanju Mreže, maja 1999, je sodelovalo 11 držav in 9 pomembnih nevladnih in mednarodnih organizacij. Na tem srečanju so ugotavljali izzive in določili pristope k pomembnejšim vprašanjem (Canada World View, 1999).

CPCC), Kanadski konzorcij za človekovo varnost (*Canadian Consortium on Human Security*, CCHS), ki izvaja za politike relevantne raziskave in v katerem so združeni člani akademske skupnosti, civilne družbe, uradniki kanadske vlade in mednarodnih organizacij. Med nevladnimi partnerji za človekovo varnost kanadske vlade so še *Coalition to Stop the Use of Child Soldiers* (CSC), *International Action Network on Small Arms* (IANSA), *Peace Implementation Network* (PIN), *War-Torn Societies Project* (WSP). Vlada finančno podpira tudi *Project Ploughshares*, *Canadian Resource Bank for Democracy and Human Rights*, *CUSO's Mozambique Arms for Tools Project*. Na področju človekove varnosti je aktivna tudi kanadska sekcija Zdravnikov brez meja (*Doctors Without Borders*). K delovanju za človekovo varnost želi kanadska vlada privabiti tudi mlade, in sicer s pripravniškim programom (Youth Internship Program) ministrstva za zunanje zadeve in mednarodno trgovino (Canada World View, 1999).

³⁴ Konference na ravni zunanjih ministrov so bile leta 1999, v Bergnu, leta 2000 v Luzernu v Švici, leta 2001 v Petri v Jordaniji, leta 2002 v Santiagu de Chile v Čilu, leta 2003 v avstrijskem Grazu, leta 2004 v Maliju, leta 2005 pa v Ottawi v Kanadi.

Elementi na agendi človekove varnosti in ukrepi za njihovo udejanjanje so združeni v naslednjih deset točk:

- *protipehotne mine* – podpiranje prizadevanj za odstranjevanje min, izvajanje zavez iz Ottawske konvencije idr.;
- *osebno orožje* - podpiranje ukrepov proti kopičenju in širjenju tega orožja na vseh ravneh;
- *otroci v oboroženih spopadih* - pospeševanje in podpora uveljavljanju standardov, ki ščitijo posebne potrebe otrok v oboroženih spopadih;
- *mednarodno humanitarno pravo in pravo človekovih pravic* - zagotavljanje popolnega izvajanja mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic, tudi pospeševanje izobraževanja za človekove pravice;
- *Mednarodno kazensko sodišče (MKS)* – pospeševanje hitre ratifikacije in uveljavljanja Statuta tega sodišča;
- *izkoriščanje otrok* – okrepitev sodelovanja za boj proti spolnemu izkoriščanju otrok, vključno s širjenjem otroške pornografije po internetu;
- *varnost humanitarnega osebja* - ukrepi za povečanje varnosti humanitarnega osebja;
- *preprečevanje sporov* - okrepitev sposobnosti OZN in regionalnih organizacij za razvoj strategij za preprečevanje sporov;
- *čezmejni organizirani kriminal* - učinkoviti mednarodni okvir za boj proti čezmejnemu organiziranemu kriminalu;
- *viri za razvoj* - prizadevati si za cilj, da države darovalke dodelijo 0.7 % BNP za ODA (Official Development Assistance - uradna razvojna pomoč)³⁵ (Human Security Network, 1999).

Drugo ministrsko srečanje Mreže je bilo leta 2000 v Švici. Obsežneje so razpravljali o vlogi nedržavnih akterjev za človekovo varnost ter o vplivu osebnega in lahkega orožja. V prvi diskusiji so se dotaknili vprašanja o vlogi zasebnega sektorja pri zagotavljanju človekove varnosti in korporativnega državljanstva ter poudarili odločilno

³⁵ Uradna razvojna pomoč (v skladu s klasifikacijo OECD) se imenuje del mednarodnih tokov kapitala iz javnih virov, namenjenih DVR. Vključuje koncesijske kredite iz javnih virov (*Official Concessional Loans*), nepovratna sredstva iz teh virov (*Official Grants*) in tehnično pomoč. Izključena so nepovratna sredstva in krediti za vojaške namene. Glavna cilja sta podpora gospodarskemu razvoju in blaginji v državah prejemnicah. Pomoč lahko posredujejo uradne agencije, vključno z državnimi in lokalnimi oblastmi, ali njihove izvedbene agencije (OECD, 2006; MZZ RS, 2005: 7).

vlogo civilne družbe kot partnerja pri pospeševanju in izvajanju človekove varnosti. Druga diskusija je dala vso podporo konferenci OZN o osebnem in lahkem orožju leta 2001. Na srečanju so se člani Mreže ponovno zavezali boju proti revščini in trajnostnemu človekovemu razvoju. Izpostavili so pomen trajnostne rasti dohodkov, vlaganja v zdravje in izobraževanje, spoštovanja človekovih pravic in mednarodnega humanitarnega prava, krepitev vladavine prava in dobrega vladanja. Razpravljali so tudi o zaščiti civilistov, predvsem otrok, v oboroženih spopadih. Mreža je podprla sprejem Milenijskega poročila ter Poročila generalnega sekretarja o zaščiti civilistov v oboroženih spopadih. Teme razprav na srečanju so bile še MKS, aktivnosti proti protipehotnim minam, izobraževanje za človekove pravice in preprečevanje sporov. Na koncu so izrazili še potrebo po gibljivem okviru za sodelovanje (Derghoukassian, 2001: 7-8; Human Security Network, 2000).

Na tretjem ministrskem srečanju, leta 2001, v Petri v Jordaniji, sta bili glavni temi ogroženost otrok v sporih ter vpliv nasilja na otroke in povezava med človekovo varnostjo in človekovim razvojem. Člani Mreže so se strinjali, da za zaščito varnosti otrok ni potrebna le zaščita pred fizičnim nasiljem, temveč (v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah) tudi varnost (*safety*), zagotovitev psiholoških potreb, odnosov v skupnosti in možnosti za osebni razvoj. Med človekovo varnostjo in človekovim razvojem ni enostavne povezave, pogosto je neuspeh človekovega razvoja vir človekove ogroženosti, predvsem za obrobne skupine v družbi. Za njih številne grožnje izhajajo prav zaradi pomanjkanja razvoja. Na srečanju so potrdili pomen mednarodnega sodelovanja in partnerstev med vladami razvitih držav in vladami DVR ter multilateralnimi institucijami in ocenili sredstva za preprečevanje sporov v zgodnjih fazah. Nadalje so govorili še o širjenju virusa HIV/aidsa, izobraževanju za človekove pravice, o pravicah žensk ter o osebnem in lahkem orožju (Human Security Network, 2001).

Na četrtem ministrskem srečanju Mreže, ki je bilo leta 2002 v Čilu, po terorističnih napadih 11. septembra, so izrekli vso podporo boju proti terorizmu, z boljšim razumevanjem vzrokov za mednarodno ogroženost. V ospredju srečanja pa so bile naslednje teme: perspektiva človekove varnosti v javnih varnostnih politikah, izobraževanje za človekove pravice, mednarodno humanitarno pravo in indeks človekove varnosti. Podprli so predlog za letno poročilo o človekovi varnosti, ki bi dopolnjevalo Poročilo o človekovem razvoju. Poudarili so tudi pomen okrepitve

medkulturnega in medverskega dialoga, kot sredstva za boj proti terorizmu (Human Security Network, 2002).

Peto ministrsko srečanje, leta 2003, v Grazu v Avstriji, se je osredotočilo na vprašanje o izobraževanju za človekove pravice in ogroženosti otrok v oboroženih spopadih. Sprejetih je bilo več dokumentov: »*Graz Declaration on Principles of Human Rights Education and Human Security*«, ki poudarja človekove pravice kot osnovo za človekovo varnost; priročnik o izobraževanju za človekove pravice, »*Understanding Human Rights*«, ki pomaga pri izvajanju Deklaracije; »*Child Rights Training Curriculum*«, »*Support Strategy for Children affected by Armed Conflict*«, ki poudarja varovanje pravic otrok v oboroženih sporih in potrebo po premostitvi prepada med standardi človekovih pravic in njihovim izvajanjem; »*HSN Medium-Term Work Plan*«. Izrazili so tudi pomen povezave med temeljnimi vzroki za oborožene spore, revščino in razvoj. Razpravljali so tudi o uveljavljanju Ottavske konvencije, osebne in lahkega orožja, grožnji zaradi drog ter nalezljivih boleznih (npr. virus HIV/aids) ter razvoju mednarodnega prava (Human Security Network, 2003).

Na šestem ministrskem srečanju Mreže, maja 2004 v Maliju, so obravnavali izobraževanje za človekove pravice, napredek na področju nadzora osebne in lahkega orožja ter protipehotnih min, vprašanje prehranjevalne varnosti, vlogo žensk v mirovnih operacijah in možnosti za pospeševanje koncepta človekove varnosti v Afriki. Za doseganje človekove varnosti so poudarili pomen sodelovanja s civilno družbo, Komisijo za človekovo varnost, podpiranja boja proti virusu HIV/aidsu in drugim nalezljivim boleznim ter zmanjševanja revščine in človekovega razvoja. V povezavi s tem so se tudi zavezali k uresničevanju razvojnih ciljev tisočletja (Human Security Network, 2004).

Ob ministrskih srečanjih Mreže pa so bile izvedene tudi razne druge iniciative in srečanja. Leta 2000 je bil v Avstriji seminar o človekovi varnosti in znanosti ter tehnologiji (»*Human Security and Science and Technology*«, Laxenburg, 10 October 2000), leta 2002 v Bangkoku srečanje na temo človekove varnosti in virusa HIV/aidsa (»*Intersessional Meeting on Human Security and HIV/AIDS*, Bangkok, 21-22 January 2002), novembra 2002 delovni seminar o otrocih in oboroženem spopadu (»*Children and Armed Conflict*«) (Human Security Network, 2005). Za pomoč in podporo Mreže je Program Harvardske univerze za humanitarno politiko in raziskovanje sporov (*Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research*, HPCR) med decembrom 2001 in julijem 2003 izdajal bilten *Human Security Network News Bulletin*, s številnimi

prispevki o človekovi varnosti (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2005).

Kanada in Jordanija sta leta 2000 v jordanski prestolnici ustanovili Regionalni center za človekovo varnost (*Regional Human Security Centre*). Center predstavlja središče za regionalno sodelovanje za človekovo varnost. Zagotavlja izobraževanje ter spodbuja raziskave in nadregionalno razpravo na področjih spretnosti pogajanja in posredovanja, mednarodnega humanitarnega prava in človekovih pravic (DFAIT, 2000).

2.4 JAPONSKA PRIZADEVANJA ZA ČLOVEKOVO VARNOST

Japonska je uveljavljala koncept človekove varnosti s pomočjo govorov in nastopov svojih vladnih in drugih predstavnikov na različnih simpozijih in forumih. Že decembra 1998 je japonski predsednik vlade, K. Obuchi, na konferenci »*Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow*«, predstavil japonski pristop k človekovi varnosti (Diplomatic Bluebook, 1999). Sledili so številni govori in simpoziji na temo človekove varnosti. Naslednik K. Obuchija, Y. Mori, se je na Milenijskem vrhu OZN, leta 2000, zavzel za človekovo varnost, ki je postala ključna japonska diplomatska perspektiva (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2005a). Kot odziv na govor Y. Morija na Milenijskem vrhu je bila ustanovljena Komisija za človekovo varnost (*Commission on Human Security*), ki ob Skladu za človekovo varnost (*Trust Fund for Human Security*) predstavlja glavno iniciativo japonske vlade na področju človekove varnosti (Ogata, 2002).

Japonska mednarodno sodeluje za zaščito oseb v konfliktnih situacijah, je podpisnica Ottawske konvencije, podpira cilj »ničtih žrtev« zaradi protipehotnih min in sodeluje pri čiščenju le-teh. Prizadeva si za boljši nadzor nad osebnim orožjem, delovanje mednarodnih kazenskih sodišč in preprečevanje rekrutiranja otrok v oborožene sile (Takasu, 2000b).

S perspektive človekove varnosti za spopad z regionalnimi konflikti poudarja predvsem preprečevanje sporov in pomen obnove po končanem sporu. Za boljše delovanja japonske preventivne diplomacije je bil leta 1999 ustanovljen japonski center za preventivno diplomacijo. Japonska upošteva, da se je za preprečevanje sporov in človekovo varnost potrebno spopasti s problemi revščine in socialnih neenakosti,

predvsem pa je potreben razvoj. Ta ni mogoč brez izkoreninjenja revščine, zagotavljanja osnovne zdravstvene oskrbe in temeljnega izobraževanja. Zdravstvena nega je v neposredni zvezi s preživetjem, revščina pa je temelj in vzrok za številne grožnje življenju, preživetju in dostojanstvu. Temeljno izobraževanje kot osnova usposabljanja prispeva k izboljššanju sposobnosti in potenciala oseb. Zato Japonska z lastnimi strokovnjaki podpira projekte temeljnega izobraževanja in tako omogoča vzpostavitev izobraževalnega sistema številnih držav, npr. Filipinov, Indonezije, Kambodže, Kenije (Takemi, 1999).

Ker temelji japonski koncept razvojne pomoči na konceptu človekove varnosti, je tudi japonska ODA namenjena zagotavljanju pogojev za preprečevanje sporov (izkoreninjenje revščine, zmanjšanje ekonomskih neenakosti), v postkonfliktnih situacijah pa za zagotavljanje dolgoročnega razvoja. ODA je sestavljena iz finančne pomoči in pomoči v obliki dobrin ter osebja. Japonska ODA v letu 1999 je bila med drugim usmerjena v reševanje spora na Kosovu, za programe reševanja problema protipehotnih min, nujno pomoč ob naravnih nesrečah, npr. za žrtve potresa v Turčiji, avgusta 1999. Pomembno vlogo za preprečevanje sporov in za zagotavljanje dolgoročnega razvoja ob ODA igra tudi Sklad za človekovo varnost (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 1999a; Takemi, 1999).

Za zagotavljanje človekove varnosti Japonska upošteva načelo partnerstev. Za zagotavljanje človekove varnosti svojih državljanov pa vlada sodeluje z akademiki, predstavniki skupnosti, sindikati, nevladnimi organizacijami in člani poslovnih združenj. Za partnerstva veljajo načela dobrega vladanja, sodelovanja skupnosti, okrepitve posameznikov, razvoja ter javne osveščenosti (Takasu, 2000b). Vlada podpira tudi civilne iniciative, tako je uvedla partnerski program za sodelovanje z nevladnimi organizacijami, lokalnimi vladami in različnimi ustanovami. Sprejet je bil zakon o neprofitnih organizacijah, podporo ima tudi decentralizacija (Takemi, 1999).

Japonska na področju miru in varnosti bilateralno sodeluje tudi s Kanado, v dialogu o človekovi varnosti in gradnji miru (*peacebuilding*), s skupnimi simpoziji, sodelovanjem v mirovnih operacijah na terenu, na področju razoroževanja in neširjenja orožja ter med obrambnimi ustanovami. Obe državi se zavzemata za krepitev vladavine prava, skupaj podpirata agendo človekove varnosti v okviru OZN (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 1999b).

2.5 KOMISIJA ZA ČLOVEKOVO VARNOST

Komisija za človekovo varnost (*Commission on human security*) je bila ustanovljena leta 2001, po pozivu japonskega predsednika vlade in generalnega sekretarja OZN na Milenijskem vrhu, da je potrebno pospešiti uveljavljanje ciljev »osvobojenosti od strahu« in »osvobojenosti od potreb«. Komisijo je sestavljalo 12 uglednih oseb – komisarjev, iz različnih svetovnih regij. Komisiji sta predsedovala Sadako Ogata in profesor Amartya Sen. Njen namen je bil:

- razvijati koncept človekove varnosti kot sredstvo za oblikovanje in izvajanje politik;
- pospeševati javno razumevanje ter podporo za človekovo varnost;
- predlagati akcijski program za dejansko izvajanje tega koncepta v mednarodni skupnosti.

Komisija je bila neodvisna od katerekoli vlade ali OZN. Sodelovala je z drugimi iniciativami, konferencami, seminarji. Bila so tudi posvetovanja s civilnimi partnerji, vladami, regionalnimi in mednarodnimi organizacijami. Delo komisije je, ob japonski vladi, med drugim podpiral tudi sklad Rockefeller in UNDP. Sedež sekretariata Komisije je bil v Tokiu. Po dveh letih delovanja je Komisija izdala končno poročilo (*Commission on Human Security, 2005a; Diplomatic Bluebook, 2003: 185*).

Delo Komisije je potekalo v obliki srečanj (*meetings*), komisarji so na njih poročali o napredku na področju razvijanja koncepta in o drugih aktivnostih v povezavi z njim. Prvo srečanje komisije je bilo junija 2001 v New Yorku, drugo decembra 2001 v Tokiu, tretje junija 2002 v Stockholmu. Sledili sta še dve srečanji Komisije, decembra 2002 v Bangkoku in februarja 2003 v Tokiu. Na slednjem so komisarji potrdili končno različico poročila o človekovi varnosti. V začetku maja 2003 sta predsednika komisije, Sadako Ogata in A. Sen, končno poročilo Komisije, z naslovom *Human Security Now*, predstavila generalnemu sekretarju OZN, Kofiju Annanu (*Commission on Human Security, 2005b; Ogata, 2001*).

Razen srečanj so bile izvedene tudi številne konference in simpoziji, ki so se ukvarjali z različnimi aspekti človekove varnosti in na katerih so sodelovali in/ali jih organizirali komisarji Komisije ali člani japonske vlade. Trije pomembnejši mednarodni

simpoziji o človekovi varnosti so bili v Tokiu,³⁶ nekateri pa tudi v drugih delih sveta³⁷ (Commission on Human Security, 2005c; Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2005b).

2.6 ČLOVEKOVA VARNOST V OKVIRU OZN

Če upoštevamo predpostavko, da je »zagotavljanje človekove varnosti kardinalna naloga OZN« (Annan, 1998 v Oberleitner, 2002: 25), dejansko ni aktivnosti znotraj sistema OZN, ki ne bi bila tako ali drugače povezana s konceptom. Kot paradigma je človekova varnost temelj za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti. Za uveljavljanje in pospeševanje koncepta pa so v OZN prednostno odgovorna tri telesa: Sklad OZN za človekovo varnost, Posvetovalni odbor za človekovo varnost in Enota za človekovo varnost.

2.6.1 Sklad OZN za človekovo varnost

Med najpomembnejše japonske prispevke za človekovo varnost spada Sklad za človekovo varnost (*United Nations Trust Fund for Human Security*, UNTFHS). Marca 1999 sta ga ustanovila japonska vlada in sekretariat OZN, deluje pa v okviru OZN. Letno Japonska vanj vlaga dodatna denarna sredstva. Sklad je bil sprva odprt za vse agencije OZN, delovati pa je začel pod upravo nadzornika OZN (*UN Controller*). Ker v začetku ni bilo konceptualnega okvirja, je bil večji del Sklada usmerjen k razvojnim iniciativam, s poudarkom na zdravju, izobraževanju, kmetijstvu in razvoju manjše infrastrukture. Ko pa je po izdanem Poročilu Komisije za človekovo varnost le-to nasledil Posvetovalni odbor, je na srečanju leta 2003 dopolnil smernice za Sklad (*Guidelines for the UNTFHS*) (OCHA, 2006b).

³⁶ Naslovi simpozijev so: »*Development: With a Special Focus on Human Security*« (junij 1999), »*Human Security and Terrorism – Diversifying Threats under Globalization*« - *From Afghanistan to the Future of the World* (december 2001), »*Human Security – Its Role in an Era of Various Threats to the International Community*« (marec 2003).

³⁷ »*Symposium on Economic Insecurity in Africa*« (Cotonou, Benin, maj 2002); »*Rethinking Peace, Coexistence and Human Security in the Great Lakes Region*« (Kigali, Ruanda, april 2002); »*Transition in Central Asia and Human Security*« (Ašgabat, Turkmenistan, april 2002); »*Human Security, Human Rights, and Human Development*« (Harvard Kennedy School, ZDA, februar 2002); »*Workshop on Education, Equity and Security*« (Kolkata, Indija, januar 2002); »*Workshop on Relationship Between Human Rights and Human Security*« (San Jose, Kostarika, december 2001); »*Workshop on Measurement of Human Security*« (Harvard Kennedy School, ZDA, november 2001).

Cilj Sklada je pretvorba koncepta človekove varnosti v konkretne aktivnosti. Zato podpira in financira projekte za odpravo groženj človekovi varnosti in pospeševanje napredka koncepta, ki jih izvaja sistem OZN, po potrebi v partnerstvu z entitetami izven OZN. Sklad daje prednost projektom, ki zajemajo več sektorjev in jih izvaja več agencij. Projekti so globalne narave, prednost imajo države in regije, kjer so grožnje ljudem najbolj kritične in razširjene, to so npr. LDC in države, kjer potekajo oboroženi spopadi. Podpira tudi subregionalne projekte, ki vključujejo več kot eno državo (OCHA, 2006b).

Posebna pomoč Sklada je namenjena potrebam in ranljivosti žensk ter otrok. Prednost daje projektom, ki naslavljajo več kot eno izmed naslednjih področij: zaščito ljudi v sporih, pomoč in okrepitev beguncev, notranje razseljenih prebivalcev, ekonomskih migrantov in drugih, ki so preseljeni; zaščito in okrepitev ljudi ob prehodu iz vojnega stanja v mir; uresničevanje minimalnih življenjskih standardov, tudi s podpiranjem aktivnosti za zaščito ljudi na ravni skupnosti; izboljšanje zdravstvene oskrbe in izobraževalnih možnosti, zagotavljanje univerzalnega osnovnošolskega izobraževanja, spoštovanje različnosti; v svetovnem okviru pospeševanje in širitev koncepta človekove varnosti in poglobljanje njegovega razumevanja. Za izbiro projektov upošteva naslednja merila:

- zagotavljanje stvarnih in trajnih koristi za ljudi in skupnosti, katerih preživetje, preživljanje in dostojanstvo so ogroženi;
- uporaba okvirja "zaščite in usposabljanja", torej vključitev ukrepov zaščite (*top-down* pristop) in usposabljanja (*bottom-up* pristop);
- delovanje v partnerstvih s skupinami civilne družbe in lokalnimi izvajalci;
- vključitev več kot ene organizacije v načrtovanje in izvajanje projekta;
- upoštevanje povezanih vprašanj v okviru človekove varnosti (npr. med sporom in revščino, preselitvijo in zdravjem, izobraževanjem in preprečevanjem sporov);
- vključevanje zanemarjenih področij človekove varnosti;
- brez podvajanja z obstoječimi programi in aktivnostmi (OCHA, 2006b).

2.6.2 Posvetovalni odbor za človekovo varnost

Komisija za človekovo varnost je zaključila svoje delo 31. maja 2003. V Poročilu je priporočila tudi ustanovitev Posvetovalnega odbora za človekovo varnost (*Advisory Board on Human Security*), ki naj bi nadaljeval njeno delo in pospeševal širjenje in udejanjanje njenih priporočil. Odbor je neodvisno telo, sestavlja ga 8 uglednih članov, ki se odlikujejo z znanjem in globoko zavezanostjo človekovi varnosti. Prvič se je sestal septembra 2003, razpravljal je o prihodnjih aktivnostih in smernicah Sklada za človekovo varnost. Člani so ugotovili, da je potrebno uveljaviti koncept človekove varnosti v različnih ustanovah in forumih, tudi z izboljšanjem koordinacije in kooperacije med ustreznimi mednarodnimi organizacijami.

Odbor podrobneje obravnava teme znotraj obeh raziskovalnih področij Komisije, to sta oboroženi spor in razvoj. Preselitev prebivalstva, prehod iz vojnega stanja v mir, vprašanje državljanstva so teme znotraj prvega raziskovalnega področja, v okviru drugega pa so le-te zagotovitev socialnega minimuma (osnovni dohodek, zdravstvena nega, izobraževanje, bivališče, fizična varnost, dostop do čistega zraka in vode), univerzalnega dostopa do zdravstvene nege in usposabljanje preko izobraževanja. V skladu s priporočili Komisije uporablja Odbor okvir »zaščite in usposabljanja«. Za uresničevanje svojih nalog sodeluje z ustreznimi telesi oz. skupinami, znotraj OZN je to npr. UNDP (Commission on Human Security, 2005d).

Pomembna je svetovalna funkcija Odbora. Generalnemu sekretarju OZN svetuje glede:

- splošnih smernic za delovanje Sklada OZN za človekovo varnost;
- metod za povečanje učinka projektov in aktivnosti, ki se financirajo iz Sklada;
- načinov za pospeševanje in širjenje koncepta človekove varnosti ter poglobljanje njegovega razumevanja (OCHA, 2006c).

2.6.3 Enota za človekovo varnost

Enota za človekovo varnost (*Human security Unit*, HSU) je bila ustanovljena septembra 2004, znotraj sekretariata OZN, v Uradu za koordinacijo humanitarnih zadev (*Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, OCHA). Njen namen je, uvesti človekovo varnost kot glavno usmeritev v aktivnosti OZN. V Enoti se združujeta upravljanje Sklada OZN za človekovo varnost in dejavnost za uveljavljanje človekove varnosti v okviru Posvetovalnega odbora za človekovo varnost. Enota tako igra osrednjo vlogo pri prenašanju koncepta v dejanske aktivnosti OZN in poudarja dodatno vrednost pristopa človekove varnosti (OCHA, 2006c).

3. VREDNOTENJE KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI

3.1 KRITIKA ŠIRJENJA KONCEPTA VARNOSTI IN ČLOVEKOVE VARNOSTI

Glavna realistična kritika širjenja koncepta varnosti prihaja od osrednjega predstavnika realistične šole. Stephen Walt trdi, »da tudi nevojaške zadeve lahko ogrožajo državo ali posameznike«, zato tudi ta vprašanja potrebujejo pozornost raziskovalcev in ustvarjalcev politik, saj vojaška sila ne zagotavlja blaginje. Vendar to ne pomeni širjenja koncepta varnosti in varnostnih študij, ker uničuje intelektualno jasnost področja varnosti, posledično pa je težko najti rešitev za kateregakoli izmed problemov. Tveganje vojne pa še tudi ostaja (Walt, 1991: 213). Podobno Freedman (Freedman, 1998) oporeka težnji, da se oceni ekonomske, okoljske in socialne faktorje kot večje vire ogroženosti od vojaške grožnje. »Če vse, kar povzroča zaskrbljenost ali ogroža kakovost življenja, v določenem smislu postane varnostni problem, potem lahko področje varnosti izgubi žarišče«.

Kritika širjenja koncepta varnosti je pogosto podobna kritiki človekove varnosti, ponekod pa se vendarle razlikuje. G. MacLean trdi, da se vseh vprašanj glede koristi posameznika (vključno z izobraževanjem, zdravstveno nego in zaščito pred kriminalom) ne sme pojmovati kot vprašanja človekove varnosti (MacLean v McDonald, 2002: 279). Če vse, kar zadeva človeška življenja, sodi v okvir človekove varnosti, napravi to človekovo varnost konceptualno nejasno za raziskovalce in praktično neuporabno za politike (Ogata, 2001).

Yuen Foong Khong opozarja na tri probleme, če postane posameznik referenčni objekt varnosti. Koncept takrat proizvaja napačne prioritete, napačna upanja, postopa po napačnih vzročnih domnevah. Če vsaka grožnja dobrobiti vsakemu posamezniku postane varnostna grožnja, potem so vsi posamezniki prioriteta in na koncu nihče od tega nima koristi. S tem, ko posameznika postavimo kot referenčni objekt varnosti, samodejno še ne povečamo možnosti, da bo odpravljena grožnja njegovi varnosti oz. dobrobiti. Le v določenih primerih »sekuritizacija« posameznika izboljša njegovo varnost, številni primeri pa ostanejo prezrti. Ker koncept ne upošteva razlik med ljudmi, onemogoča postavljanje političnih prioritet (Khong, 2001).

Konceptu človekove varnosti se očita tudi ideološka pristranost, ki izhaja iz zavezanosti zahodnim vrednotam demokracije in svobodne tržne ekonomije (McDonald, 2002: 283). Razširjena varnostna agenda se pojmuje kot posledica globalizacije in »kapitalistične ekspanzije« (Amadco in Banuri v Muni, 2002: 10).

3.2 ARGUMENTI ZA ŠIRJENJE KONCEPTA VARNOSTI TER ZA ČLOVEKOVO VARNOST

Prepričljivi so tudi argumenti v prid širjenju koncepta varnosti. Osrednja kritika koncepta varnosti je, da se je koncept oddaljil od korenin, »zaščite pred organiziranim nasiljem«. Vendar je ta težava manjša, kot se zdi na prvi pogled. Ko faktor v nevojaški sferi povzroči podobno škodo, lahko tudi to pojmujeemo kot varnostno grožnjo oz. tveganje (Rosso, 1995). Če varnost enostavno pomeni »odsotnost groženj temeljnim vrednotam«, ne vključuje le groženj življenju, temveč tudi lastnini in preživljanju ter temeljnim človekovim pravicam (MacFarlane in Weiss, 1994). Hkrati je širjenje koncepta varnosti, natančneje vključitev nevojaških groženj, mogoče, saj je skladno s splošno rabo (Baldwin, 1997: 16). Če se v varnostno področje vključi faktorje, ki so povezani s človekovo dobrobitjo, npr. okoljske spremembe, vojaške grožnje, človekove pravice in razvojne krivičnosti, to pomaga priznati povezanost teh problemov glede na izvor in rešitve (McDonald, 2002: 293).

Priznava se tudi vrednost koncepta človekove varnosti. Emma Rothschild ugotavlja, da je »sekuritizacija« posameznika sodobna politična praksa, četudi koncept ni intelektualno (konceptualno) jasen ali etično idealen (Rothschild v Buzan, Weaver, Wilde, 1997: 39). Dasiravno varnostne študije in mednarodni odnosi ostajajo skeptični glede ideje človekove varnosti, kot preveč nejasnega in širokega koncepta za analitično ali praktično uporabno, pa politiki (*decision-makers*) vse bolj prepoznavajo pomen človekove varnosti za politični okvir (Bajpai, 2000: 2). Celo R. Paris (Paris, 2001: 89) navaja, da se lahko podpirajo politični cilji koalicije za človekovo varnost, čeravno ostaja zmeda okoli ideje človekove varnosti.

A. Suhrke (Suhrke, 1999: 275) ugotavlja, da lahko človekovo varnost uveljavi minimalistični pogled/pristop, kot ga je predstavila Kanada. Pomeni »sprejem ljudi za referenčni objekt« varnosti. Tako pojmovanje človekove varnosti hkrati potrjuje, da je

problem varnosti obširnejši, kot so to pojmovali tradicionalni koncepti (Bajpai, 2000: 519). Človekova varnost se lahko uporablja tudi kot »etiketa« oz. »označba« za široko raziskovalno kategorijo znotraj varnostnih študij, ki se ukvarja predvsem z nevojaškimi grožnjami varnosti družbam, skupinam, posameznikom, v nasprotju z bolj tradicionalnimi pristopi znotraj varnostnih študij, ki se osredotočajo na zaščito države pred zunanjimi grožnjami. To se tudi ujema s širjenjem in poglobljanjem varnostnih študij po koncu hladne vojne (Paris, 2001: 96-97). Posamezniki morajo biti primarni referenčni objekti varnosti, saj z državocentričnimi pristopi enostavno ne moremo preučiti groženj posameznikom in skupnostim, to pa bi ogrozilo varnostno analizo (Booth, 1991 v Bilgin, 2003: 208).

Močan je konstruktivistični argument za človekovo varnost. Človekova varnost je v tem primeru normativno, etično gibanje. Izhaja iz etične odgovornosti po preusmeritvi koncepta varnosti k posamezniku, zaradi sprememb v politični skupnosti po koncu hladne vojne in pojava transnacionalnih norm človekovih pravic. Na drugi strani pa ima tudi empirično podlago, ko govori o pogojih za mir in stabilnosti znotraj in med državami, ki so povezani s človekovo varnostjo. V skladu s tem argumentom se je pojavil koncept človekove varnosti, ker so države ugotovile, da so nekatere oblike ekonomske in politične organizacije primernejše za mir in stabilnost. Prvi dejavnik je upanje za "demokratični mir" in s tem povezano pospeševanje demokracije in dobrega vladanja, ob predpostavljene povezanosti groženj. Četudi sami ne verjamemo v teorijo demokratičnega miru, v to verjamejo številni politiki in v to vlagajo sredstva. Drugi dejavnik je neposredni vpliv socialno-ekonomskih dejavnikov in standardov človekovih pravic na mir in varnost, znotraj in med skupnostmi. Iz tega izhaja pojmovanje o večji primernosti preprečevanja kot pa reševanja sporov in pomen individualne kazenske odgovornosti ter humanitarnega prava za izgradnjo miru in sprave (Newman, 2001: 240-42, 248-249).

ZAKLJUČEK

Človekova varnost se po prenehanju bipolarne konfrontacije pojavlja v različnih vlogah. Predstavlja varnostni koncept, varnostno paradigmo v mednarodnih odnosih, raziskovalno kategorijo v okviru varnostnih študij.

Koncept človekove varnosti obstaja v več različicah. Primerjava različic omogoča, da se določi temeljne, skupne značilnosti koncepta. Na tej podlagi ugotovimo, da je primarni referenčni objekt človekove varnosti posameznik. Zaščititi je potrebno najmanj osebno varnost in svobodo najbolj ogroženih in to pred tradicionalnimi, predvsem pa netradicionalnimi, nevojaškimi grožnjami. Končni cilj je zaščita človekovega dostojanstva, zato je potrebna »osvobojenost od strahu« (zaščita pred nasiljem) in »osvobojenost od potreb« (zaščita pred pomanjkanjem). Manj enostavno pa je določiti za koncept človekove varnosti značilna sredstva, saj so povezana z določitvijo grožnje. In vendar se pristopi strinjajo v trditvi, da je pomembno sredstvo preventivno delovanje za zmanjšanje ranljivosti in za odpravo globljih vzrokov človekove ogroženosti. Iz analize je razvidno, da med preprečevalne ukrepe za zagotavljanje človekove varnosti spadajo tudi različni neprisilni ukrepi, ki so hkrati ukrepi za zagotavljanje trajnostnega človekovega razvoja. Trajnostni človekov razvoj zahteva mir, ekonomski, socialni, politično-pravni in okoljski razvoj. Zanj so potrebni številni pogoji, med najpomembnejše pa spadajo: trajnostna gospodarska rast in zmanjšanje revščine, pravičen dostop do zdravstvene oskrbe, znanja, izobraževanja, zaposlovanja in drugih socialnih storitev, socialna integracija, zaščita in ohranitev okolja, demokratična ureditev, spoštovanje človekovih pravic, vladavina prava, *good governance*. Ob neuspehu preprečevalnih ukrepov so potrebni tudi popravni ukrepi. Med njih sodi tudi kolektivna uporaba sile, kot sekundarno sredstvo za zagotavljanje človekove varnosti. Ob zaščiti ljudi in skupnosti sta predpogoja za trajnostni človekov razvoj in človekovo varnost izobraževanje in usposabljanje ljudi ter skupnosti. Za to nosijo glavno odgovornost države, potrebno pa je tudi sodelovanje z in med različnimi nedržavnimi akterji.

Pristopi k človekovi varnosti se bolj ali manj oddaljujejo od skupnih značilnosti. Na podlagi razlik med pristopi so se le-ti združili v dve skupini. »Ožji« pristopi (npr. pristop Kanade in Mreže za človekovo varnost) se usmerjajo na nasilne grožnje posameznikom, čeprav priznavajo povezanost teh groženj z revščino, šibkimi vladami in z raznimi oblikami socialno-ekonomskih in političnih krivic. Predstavniki »širših«

pristopov (npr. pristop UNDP, Japonske, Tajske) pa zagovarjajo človekovo varnost kot »osvobojenost od nasilja in pomanjkanja«. Za njih varnostna agenda obsega tudi grožnje zaradi lakote in bolezni, ki ubijejo več ljudi kot vojna, genocid in terorizem. Obe skupini poudarjata pomen trajnostnega človekovega razvoja za človekovo varnost. Razlika je v tem, da »ožji« pristopi poudarjajo politično-pravni razvoj, manj pa ekonomsko-socialni razvoj, »širši« pristopi pa v ospredje postavljajo ekonomsko-socialni razvoj. Ogroženost zaradi pomanjkanja razvoja postavlja pred ogroženost zaradi nasilja. Na podlagi zgoraj povedanega lahko potrdim prvi del tretje hipoteze, in sicer, da se med pristopi k človekovi varnosti pojavljajo skupne točke in razlike.

Zagotavljanje trajnostnega človekovega razvoja pomeni »zaščito pred pomanjkanjem«. Pomanjkanje, socialna in ekonomska nerazvitost so med temeljnimi vzroki za nasilje in spore. Trajnostni človekov razvoj je tako del človekove varnosti, zagotavlja »osvobojenost od potreb«, pripomore k preprečevanju nasilja in sporov, zato prispeva tudi k »osvobojenosti od strahu«.

Kot sta se s človekovo varnostjo koncept (in tudi paradigma) varnosti usmerila k ljudem, sta se k ljudem s trajnostnim človekovim razvojem usmerila tudi koncept (paradigma) razvoja. Cilj obeh konceptov je, sedanjim in prihodnjim generacijam zagotoviti pravičen dostop do razvojnih možnosti, razen preživetja in zadovoljitve temeljnih potreb omogočiti, da razvijejo svoje sposobnosti, živijo kakovostno življenje, z dostojanstvom.

Koncept človekove varnosti sicer združuje glavne točke miru, varnosti in razvoja in predstavlja prepletanje koncepta varnosti in razvoja, vendar trajnostni človekov razvoj ni edino sredstvo za zagotavljanje človekove varnosti, pomanjkanje razvoja namreč še zdaleč ni edina grožnja človekovi varnosti. Na razlike med pristopi in na grožnje ter sredstva za zagotavljanje človekove varnosti vplivajo socialni, geografski, zgodovinski idr. konteksti in potek »sekuritizacije«. Za definicijo človekove varnosti tako ni primerno, da vključuje določene grožnje referenčnemu objektu in sredstva za zagotavljanje človekove varnosti. Predlagana definicija je zato zelo splošna, omejuje človekovo varnost na zaščito človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kot osnovo za človekov razvoj. Taka definicija omogoča prilagajanje prvin (groženj, sredstev) človekove varnosti konkretnim političnim prioriteta in realnosti. Razjasni pa tudi povezavo med človekovimi pravicami, človekovo varnostjo ter (trajnostnim) človekovim razvojem. S tako definicijo koncept človekove varnosti ni primeren le za DVR, temveč tudi za države, kjer človekovo varnost primarno ne ogrožata revščina oz.

pomanjkanje razvoja. Obe skupini pristopov k človekovi varnosti, in tudi najbolj splošna definicija človekove varnosti, poudarjajo pomen trajnostnega človekovega razvoja za človekovo varnost in pritrjujejo povezavi med obema pojmomoma. S tem lahko potrdim povezavo med obema konceptoma, kot sem jo zastavila v drugi hipotezi.

Koncept človekove varnosti usmerja pozornost na varnostne potrebe ljudi in se razlikuje od tradicionalnega koncepta nacionalne varnosti, ki je prevladoval med hladno vojno. Realistični koncept nacionalne varnosti je bil utemeljen z obrambo in zaščito ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti države. Varnostna analiza in študije so se osredotočale predvsem na tradicionalne, vojaške ter politične grožnje državi. Namesto s konceptom so se ukvarjale s sredstvi za zagotavljanje varnosti, predvsem z najvažnejšim, to je z vojaško silo oz. vojaškimi (jedrskimi) zmogljivostmi. Tako zastavljen koncept nacionalne varnosti je predstavljal zoženo različico prvotnega, širokega koncepta nacionalne varnosti, ki je vseboval tudi človekovo varnost. Varnost »westfalske« nacionalne države je pomenila zaščito vseh komponent države (državljanov, ozemlja in vlade), torej tudi prebivalcev pred okoljskimi in ekonomskimi grožnjami. Država je predstavljala sredstvo za zagotavljanje varnosti posameznikov. Pri zoženi različici pa se je varnost prebivalcev zdela samoumevna, pojmovana kot del varnosti države. Med hladno vojno zožen koncept državne varnosti se je po koncu hladne vojne zopet razširil na vse komponente države (ozemlje, državljani, vlada). V ozadje je stopila varnost ozemlja in vlade, v ospredje pa varnost državljanov. Varnostne potrebe države še obstajajo, zaščita države pred zunanjo grožnjo je še vedno pomembna, zato tudi tradicionalni koncept varnosti še obstaja. Tradicionalni koncept nacionalne varnosti (varnost države) ostaja nujen pogoj človekove varnosti, a ne zadosten. V idealnih okoliščinah ostajajo države osrednji in najbolj učinkoviti zagotavljalci varnosti in blaginje posameznikov. Odgovorne države si prizadevajo za zaščito vseh komponent države, tudi in predvsem varnosti in blaginje prebivalcev. Vendar države zaradi tokov globalizacije te naloge pogosto ne morejo izvajati. Številne DVR, t.i. propadle in šibke države, ne morejo zagotavljati blagostanja in ščititi državljanov. Po koncu hladne vojne varnost državljanov tako ni samoumeven del varnosti države.

Zgoraj opisan odnos med konceptom človekove varnosti, tradicionalnim (realističnim) konceptom (nacionalne) varnosti in prvotnim (širokim) konceptom nacionalne varnosti pojasnjuje, da koncept človekove varnosti predstavlja del prvotnega koncepta nacionalne varnosti, a se razlikuje od tradicionalnega koncepta varnosti, ki je prevladoval med hladno vojno. V tem smislu predstavlja novost glede na tradicionalni

koncept nacionalne varnosti, kar potrjuje prvo postavljeno hipotezo. Nova je tudi sama besedna zveza ter prednost koncepta na mednarodni in nacionalni ravni. Nove pa niso sestavine človekove varnosti, razprava o varnosti ljudi ter ogroženost posameznika. Koncept človekove varnosti ima številne predhodnike. Že prvotni, etimološki pomen besede varnost se je nanašal na stanje posameznika in je pomenil »osvobojenost od skrbi«. V 18. stoletju sta liberalizem in razsvetljenstvo varnost pojmovala kot cilj in dobrotno posameznikov, ki je pomenila »osvobojenost od strahu in od podpore«. Tudi sam koncept nacionalne varnosti je nastal na ideji o zaščiti varnosti državljanov. T. Hobbes in J. J. Rousseau sta državno varnost videla kot sredstvo za zagotavljanje individualne varnosti. Zaščita varnosti ljudi je tudi primarni cilj konec 19. stoletja nastalega humanitarnega prava. Zagotavljanje varnosti ljudi je bilo tudi del po koncu druge svetovne vojne predvidenega varnostnega sistema OZN za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti. Sistem kolektivne varnosti naj bi zagotavljal politično varnost držav, uresničevanje vseh človekovih pravic (političnih in državljanskih ter socialnih, ekonomskih in kulturnih) pa naj bi omogočalo zagotavljanje varnosti in blaginje ljudi, to je »osvobojenosti od strahu in od potreb«. Po UL OZN pravi mir ni možen brez upoštevanja povezanosti med varnostjo, ekonomskim razvojem in človekovimi pravicami. Tudi med hladno vojno nastale redefinicije in kritike realističnega pojmovanja nacionalne varnosti vsebujejo sestavine koncepta človekove varnosti. Prvine človekove varnosti najdemo (med drugim) v pristopu temeljnih potreb v mirovnih raziskavah, priporočilih Palmejeve, Brandtove in Brundtlandine komisije ter konceptu vsestranske varnosti.

Celotna nova politična realnost po koncu hladne vojne, h kateri sodijo tudi vplivi globalizacije in pojav propadlih držav, je zahtevala k človeku usmerjen koncept in paradigmo varnosti. Pristopi k človekovi varnosti in koncept so zrasli iz etične potrebe po odzivu na to okolje. Grožnje teritorialni celovitosti in politični neodvisnosti države niso več izstopajoče, grožnje varnosti ljudi pa so vse številnejše. Razoroževanje in zmanjšanje vojaške porabe po koncu hladne vojne sledita temu trendu. Države, ki večajo vojaško porabo, niso uspele zagotoviti varnosti svojim državljanom, ko so jih ogrožale vse pogostejše posledice socialno-ekonomskih neenakosti in degradacije okolja. Interese, potrebe in grožnje ljudem so v ospredje potisnile tudi demokratizacija, krepitev norm človekovih pravic in humanitarna intervencija. Na preobrat je pomembno vplival tudi pojav znotrajdržavnih sporov, kjer so glavne žrtve civilisti. Tudi dnevni red OZN in koncept kolektivne varnosti sta se usmerila k nevojaškim grožnjam ljudem,

razširila se je tudi interpretacija grožnje mednarodnemu miru in varnosti. Mednarodna skupnost se je začela zavedati vpliva socialno-ekonomskega razvoja in uveljavljanja človekovih pravic za mir in varnost. V nove mirovne operacije so bile vključene številne ekonomske, politične, razvojne in humanitarne sestavine. Ravnokar opisano okolje po koncu hladne vojne predstavlja osrednji del konteksta, ki je močno vplival na pojav in značilnosti pristopov, koncepta in paradigme človekove varnosti. Kontekst nastanka je vplival tudi na razlike med posameznimi pristopi. V kontekst nastanka državnih pristopov (npr. japonskega in kanadskega) spadajo tudi družbenozgodovinske in druge značilnosti države, ki je pristop razvila. Za razumevanje značilnosti in razlik med pristopi k človekovi varnosti je torej potrebno upoštevati celoten kontekst nastanka pristopa. S tem sem dejansko potrdila drugi del tretje hipoteze, da je na pristope k človekovi varnosti vplival kontekst njihovega nastanka.

Kritiki konceptu človekove varnosti, kot akademski kategoriji, očitajo z njegovo širino povezano konceptualno nejasnost in analitično neprimernost. Vendar je težava manjša kot se zdi, če se upošteva predlagana definicija človekove varnosti in koncept predstavlja etiketo za široko raziskovalno kategorijo znotraj varnostnih študij, ki vsebuje nevojaške grožnje posamezniku in odraža širjenje in poglobljanje varnostnih študij. Človekova varnost v vlogi raziskovalne kategorije prinaša več prednosti. Skozi multidisciplinaren pristop omogoča širitev raziskovalne agende, poveže različna področja (npr. varnost in razvoj) in izpostavi ter poveže mnoge (pogosto prezrte) probleme. Le tradicionalna varnostna analiza ni primerna za varnostno okolje po koncu hladne vojne. Koncept človekove varnosti je potreben, če upoštevamo izhodiščno postavko, da varnost pomeni »odsotnost groženj temeljnim vrednotam«, upoštevanje nevojaških groženj pa je hkrati skladno s splošno rabo.

Človekova varnost pa postaja vse primernejša tudi v vlogi političnega okvirja, nove paradigme v mednarodnih odnosih. Po koncu hladne vojne je »sekuritizacija« posameznika postala politična praksa. Paradigma človekove varnosti izpostavlja zaščito državljanov in skupin pred grožnjami preživetju, pomeni obravnavo ljudi kot referenčnega objekta varnosti. Z njo je varnost prebivalcev države spet postala del državne varnosti. Paradigma človekove varnosti zahteva odgovornost države do državljanov, veže suverenost le-te na zagotavljanje človekovih pravic državljanov. Državna varnost se ne zagotavlja le z vojaškimi sredstvi, temveč tudi npr. z izvajanjem zakonodaje in zagotavljanjem trajnostnega človekovega razvoja. Ne le za uresničevanje državne varnosti, tudi kot merilo za regionalno in globalno varnost, identifikacijo,

prioritizacijo in reševanje transnacionalnih problemov, je, namesto k državi, potrebna k ljudem usmerjena varnostna paradigma.

Uveljavljanje in izvajanje koncepta človekove varnosti je mogoče na različne načine, vsi pa potrjujejo vrednost človekove varnosti kot paradigme. Četudi se vedno ne uporablja izraz, so prizadevanja za zaščito ljudi pred nevojaškimi grožnjami prisotna na dnevnih redih številnih akterjev v mednarodni skupnosti. V nalogi predstavljeni primeri uveljavljanja paradigme so zgolj primeri. Kardinalno vlogo za promoviranje paradigme je nedvomno imela OZN, uspela je začeti uresničevati scenarij, ki ga je predvidela za obdobje po koncu druge svetovne vojne. Politična praksa akterjev v mednarodni skupnosti po koncu hladne vojne, ki odraža spoznanje o širini in povezanosti varnostnih vprašanj ter ogroženosti ljudi, je omogočila uveljavitev človekove varnosti kot paradigme in kot raziskovalne kategorije. S tem pa je prispevala tudi k spremembi pogleda na vprašanja razvoja in človekovih pravic. Namen paradigme človekove varnosti ni nikoli bil pretvoriti vsa vprašanja dobrobiti vsakega posameznika v varnostna vprašanja, kot človekovi varnosti očitajo nekateri kritiki. To tudi ni v skladu z osnovno definicijo človekove varnosti. Z uveljavljanjem paradigme so zagovorniki le želeli preusmeriti pozornost na ogroženost ljudi, predvsem na zadovoljitev temeljnih potreb najbolj ogroženih. Takšen cilj si je OZN ponovno postavila z razvojnimi cilji tisočletja. Človekova varnost izpolnjuje kriterije, da postane dominantna oblika varnostne paradigme v mednarodnih odnosih. To dokazuje predvsem politična praksa številnih akterjev v mednarodni skupnosti. Človekova varnost se torej utrjuje kot varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. S tem se potrди tudi zadnja, najširše zastavljena hipoteza.

Paradigma človekove varnosti se uveljavlja počasi, a vztrajno. Kot *kapljica, ki izdolbe kamen, a ne s silo, temveč s čestim padanjem*.

SEZNAM VIROV

Abad, Jr., MC. (2000) *The Challenge of Balancing State Security with Human Security*. Conference Paper, 9th Harvard Project for Asian and International Affairs Conference, Beijing, 27-30 August 2000.

URL: <http://www.aseansec.org/14259.htm> (12. december 2006)

Acharya, Arabinda in Acharya, Amitav (2001) *Human Security in Asia – Conceptual Ambiguities and Common Understandings*. Conference Paper, Conference »Beyond the Washington Consensus - Governance and the Public Domain in Contrasting Economies: The Cases of India and Canada«, February 12 - 14, 2001, Chandigarh, India.

URL: http://www.robarts.yorku.ca/archives/chandigarh/pdf/acharya_delhi.pdf
(12. december 2006)

Ahsan, Jamil D. (2001) Main challenges facing the promotion of human security in Asia. V UNESCO (2001) *What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*, First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 101-105.

Alkire, Sabina (2002) *Conceptual Framework for Human Security* (Excerpt: Working Definition and Executive Summary), Harvard University, 16 February 2002.

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/frame.pdf>
(12. december 2006)

Annan, Kofi A. (1999) *Report of the Secretary-General on the Protection of civilians in armed conflicts*. UN Document S/1999/957, 8 September 1999.

Annan, Kofi A. (2000): *"We the Peoples" - The Role of the United Nations in the 21st Century: The Millenium Report*. United Nations, New York.

URL: <http://www.unmillenniumproject.org/documents/wethepeople.pdf>
(12. december 2006)

"We the Peoples" - The Role of the United Nations in the 21st Century: The Millenium Report – Executive Summary

URL: <http://www.un.org/millennium/sg/report/summ.htm> (12. december 2006)

Annan, Kofi A. (2001) *Road Map towards the implementation of the United Nations Millenium Declaration*. Report of the Secretary-General, UN Document A/56/326, 6 September 2001.

URL: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56326.pdf> (12. december 2006)

Annan, Kofi A. (2005) *In larger freedom: towards development, security and human rights for all*. Report of the Secretary-General, United Nations, A/59/2005.

URL: <http://www.un.org/largerfreedom/report-largerfreedom.pdf> (12. december 2006)

Auvinen, Juha in Nafziger, Wayne (1999) The sources of humanitarian emergencies. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 43(3), 267-290.

URL:

http://www.irisprojects.umd.edu/PPC_IDEAS/Revolutionizing_Aid/Resources/typology_pdf/humanitarian_emergencies.pdf (12. december 2006)

Axworthy, Lloyd (1998) »*The New Diplomacy: the UN, the International Criminal Court and the Human Security Agenda*«. Notes for an Address, Conference on UN Reform, Kennedy School, Harvard University, April 25, 1998.

URL:

http://w01.international.gc.ca/minpub/Publication.asp?publication_id=375691&Language=E (12. december 2006)

Axworthy, Lloyd (1999a) »*Canada's human security agenda for the Hemisphere*«. Notes for an Address, Instituto Tecnológico Autónomo de México (ITAM), Mexico City, January 11, 1999.

URL:

http://w01.international.gc.ca/MinPub/Publication.asp?publication_id=374915&Language=E (12. december 2006)

Axworthy, Lloyd (1999b) NATO's new security vocation. *NATO Review*, Vol. 47 (4) (Winter 1999).

URL: <http://www.nato.int/docu/review/1999/9904-02.htm> (12. december 2006)

Axworthy, Lloyd (1999c) »*Human Security and Canada's Security Council Agenda*«. Notes for an Address, Société des relations internationales de Québec, Quebec, Canada, February 25, 1999.

URL:

<http://w01.international.gc.ca/MinPub/ListPublications.asp?PubTypeId=262&Year=1999&language=E> (12. december 2006)

Axworthy, Lloyd (1999d) »*Kosovo and the Human Security Agenda*«. Notes for an Address, Woodrow Wilson School of Public and International Relations, Princeton University, New Jersey, April 7, 1999.

URL:

http://w01.international.gc.ca/minpub/Publication.asp?publication_id=374895&Language=E (12. december 2006)

Axworthy, Lloyd (1999e) *Human security: Safety for People in a Changing World*. Department of Foreign Affairs and International Trade, April 29, 1999, Ottawa, Canada.

URL: <http://www.cpdsindia.org/globalhumansecurity/default.htm> (12. december 2006)

Axworthy, Lloyd, Thakur, Ramesh, Weiss, Thomas G. (2001) Human Security and Global Governance: Putting People First. *Global Governance*, 7(1), 19-24.

Bain, William (2001) The Tyranny of Benevolence – National Security, Human Security, and the Practice of Statecraft. *Global Society*, Vol. 15(3), 277 – 295.

Bajpai, Kanti (2000) *Human Security: Concept and Measurement*. Kroc Institute Occasional Paper No. 19; OP:1, 1-64. University of Notre Dame. Notre Dame, Indiana. URL: http://www.nd.edu/~krocinst/ocpapers/op_19_1.PDF (12. december 2006)

Baldwin, David A. (1995) Security studies and the end of the cold war. Review Article, *World Politics*, 48 (October 1995), 117-41.

Baldwin, David A. (1997) The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23, 5-26.

Ball, Nicole (2001) *Linking human security and human development*. Report of a conference organized by the Programme for Strategic and International Studies, Graduate Institute of International Studies, Geneva, Switzerland, 8-9 March 2001. URL: http://www.humansecuritynetwork.org/docs/report_may2001_3-e.php (12. december 2006)

Baylis, John in Smith, Steve (ed.) (2005) *The Globalization of World Politics, An introduction to international relations*. Third edition, New York: Oxford University Press Inc.

Behringer, Ronald M. (2003) *Middle Power Leadership on Human Security*. Paper, Annual meeting of the Canadian Political Science Association, Halifax, Nova Scotia, May 30-June 1, 2003. URL: <http://www.cpsa-acsp.ca/paper-2003/behringer.pdf> (12. december 2006)

Benedek, Wolfgang (2002) *Human Security and Prevention of Terrorism*. ETC Occasional Paper No. 2, 30 October 2002. European Training- and Research Centre for Human Rights and Democracy, Graz, Austria. URL: http://www.etc-graz.at/typo3/fileadmin/user_upload/ETC-Hauptseite/publikationen/Occasional_papers/Seiten_aus_Human_Security_-_Vienna_Lecture_10-2002-3.pdf (12. december 2006)

Benko, Vladimir (2000) *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia, 2. izdaja.

Betts, Richard K. (1997) Should strategic studies survive?. *World Politics*, Vol. 50 (1), October 1997, 7-33.

Bilgin, Pinar (2003) Individual and Societal Dimensions of Security. *International Studies Review*, Vol. 5(2), 203-222.

Boemeke, Manfred F. (ed.) (1999) *The Changing Face of Peace: New Security Challenges and the United Nations*. Work in Progress, A Review of Research Activities of The United Nations University, Vol. 15 (3)/Summer 1999. The United Nations University, Tokyo, Japan. URL: <http://www.unu.edu/hq/ginfo/wip/wip-sum99.html#changing> (12. december 2006)

Boutros-Ghali, Boutros (1992) *An Agenda for Peace - Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*, Report of The Secretary-General, UN Document A/47/277 - S/24111, 17 June 1992.

URL: <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html> (12. december 2006)

Boutros-Ghali, Boutros (1994) *An Agenda for Development*, Report of The Secretary-General, UN Document A/48/935, 6 May 1994.

URL: <http://www.un.org/Docs/SG/agdev.html> (12. december 2006)

Boutros-Ghali, Boutros (1999) *Peace, Development, and Democratization*. Keynote Speech, 40th Anniversary Symposium of the JIIA, »In quest of Human Security«, 12-18. UNU and JIIA, 11-12 December 1999, United Nations University, Tokyo, Japan.

URL: http://www.jiia.or.jp/pdf/40th_e.pdf (12. december 2006)

Bruderlein, Claude (2000) *The role of non-state actors in building human security – the case of armed groups in intra-state wars*. Project Paper, Centre for humanitarian dialogue/centre pour le dialogue humanitaire, Geneva, May 2000.

URL: http://www.humansecuritynetwork.org/docs/report_may2000_2-e.php
(12. december 2006)

Brundtland Report

URL: http://www.ace.mmu.ac.uk/esd/Action/Brundtland_Report.html

(12. december 2006)

Buzan, Barry (1991) New patterns of global security in the twenty-first century. *International Affairs*, Vol. 67(3) (July 1991), 431-451.

Buzan, Barry (1999) 'Change and Insecurity' Reconsidered. *Contemporary Security Policy, Special issue – Critical Reflections on Security and Change*, 1999, 1-17.

Buzan, Barry, Wæver, Ole, Wilde, Jaap de (1998) *Security – A New Framework for Analysis*. London in New York: Lynne Rienner Publishers.

Canada World View (1999) Human Security – putting people first. Special Edition, Fall 1999. Department of Foreign Affairs and International Trade, Canada.

URL: <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canada-magazine/special/se1t1-en.asp>

(12. december 2006)

Cilliers, Jakkie (2001) Security in Africa: State formation and the impact of HIV/AIDS. V UNESCO (2001) »*What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*«, First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 31-36.

Commission on Global Governance (1995) *Our Global Neighbourhood*, The report of the Commission on Global Governance.

URL:

<http://www.sovereignty.net/p/gov/gganalysis.htm> (12. december 2006)

Commission on Human Security (2001a) *The Report of the Commission's First Meeting*, New York, 8-10 June 2001.

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/meetings/first/report.html>

(12. december 2006)

Commission on Human Security (2001b) *The Report of the Commission's Second Meeting*, Tokyo, Japan, 16-17 December 2001.

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/meetings/first/report.html>

(12. december 2006)

Commission on Human Security (2002) *The Report of the Commission's Third Meeting*, Stockholm, Sweden, 9-10 June 2002.

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/meetings/third/index.html>

(12. december 2006)

Commission on Human Security (2003) *Human Security Now*. New York: Communications Development Inc.

Commission on Human Security (2005)

a) *Establishment of the Commission on Human Security*

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/about/Establishment.html>

(12. december 2006)

b) *Meetings of the Commission on Human Security*

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/meetings.html>

(12. december 2006)

c) *Outreach Activities of the Commission on Human Security*

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/index.html>

(12. december 2006)

d) *Advisory Board on Human Security*

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/abhs/index.html>

(12. december 2006)

Corell, Hans (1999) *From Territorial Sovereignty to Human Security*. Conference Address, Canadian Council of International Law Annual Conference, 29 October 1999.

URL: <http://www.un.org/law/counsel/ottawa.htm> (12. december 2006)

Dandeker, Christopher (1993) War and the Nation-State: Retrospect and Prospect. V Clarke, Michael (ed.), *New Perspectives on Security*, 80-91. Brassey's, United Kingdom.

Daudelin, Jean in Hampson, Fen Osler (1999) *Human security and development policy*. Concept paper, Canadian International Development Agency, Policy Branch, Strategic Planning Division, 1-30.

URL: http://www.nsi-ins.ca/english/pdf/human_security.pdf (12. december 2006)

Derghoukassian, Khatchik (2001) *Human Security: A Brief Report of the State of the Art*. Working Paper No. 3, November 2001, Dante B. Fascell North-South Center, University of Miami.

URL: <http://www.miami.edu/nsc/pages/WorkIPCpapers.html> (12. december 2006)

DFAIT (Department of Foreign Affairs and International Trade) *Human Security Program in Brief*.

URL: <http://www.humansecurity.gc.ca/psh-en.asp> (12. december 2006)

DFAIT (Department of Foreign Affairs and International Trade) (2000) *Canada and Jordan establish regional human security centre*.

URL:

http://w01.international.gc.ca/minpub/Publication.asp?publication_id=378026&Language=E (12. december 2006)

DFAIT (Department of Foreign Affairs and International Trade) (2000-2002) *Report on Canada's human security program 2000-01 and 2001-02*.

URL: http://www.humansecurity.gc.ca/report_hsp_00-02-en.asp (12. december 2006)

DFAIT (Department of Foreign Affairs and International Trade) (2003) *Freedom from fear: Canada's foreign policy for human security*. Ottawa, Canada.

URL: http://www.humansecurity.gc.ca/pdf/freedom_from_fear-en.pdf

(12. december 2006)

Diplomatic Bluebook (1999) *Sectoral Analysis of the International Situation and Japan's Foreign Policy*, Section 3. Ministry of Foreign Affairs of Japan, Tokyo.

URL: <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1999/II-3-a.html>

(12. december 2006)

Diplomatic Bluebook (2003) *Japan's Foreign Policy in Major Diplomatic Fields*, Chapter 3, 183-185. Ministry of Foreign Affairs of Japan, Tokyo.

URL: <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2003/chap3-c.pdf>

(12. december 2006)

Dorn, Walter A. (1999/2000) Small Arms, Human Security and Development. *Development Express*, No. 5.

URL: http://www.rmc.ca/academic/gradrech/dorn7_e.html (12. december 2006)

Estanislao, Jesus P. (1999) *Promotion of Sustainable Development*, Presentation, 40th Anniversary Symposium of the JIIA, »In quest of Human Security«, 12-18. UNU and JIIA, 11-12 December 1999, United Nations University, Tokyo, Japan.

URL: http://www.jiia.or.jp/pdf/40th_e.pdf (12. december 2006)

European Security Strategy – A secure Europe in a better world, European Council, Brussels, 12 December 2003.

URL: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

(12. december 2006)

Evans, Gareth (1994) Cooperative security and intrastate conflict. *Foreign Policy*, Fall 1994, 3-20.

Evans, Graham in Newnham, Jeffrey (1998) *The Penguin Dictionary of International Relations*. London: Penguin Group.

Faulenbach, Jürgen et al. (2000) *Informationen zur politischen Bildung*, Internationale Beziehungen I, Der Ost-West Konflikt. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung (BpB).

Faulenbach, Jürgen et al. (2002) *Informationen zur politischen Bildung*, Internationale Beziehungen II, Frieden und Sicherheit zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung (BpB).

Freedman, Lawrence (1998) The Frontiers of Knowledge: International Security: Changing Targets. *Foreign Policy*, Spring 1998, 110, 48-64.

Goldberg, David H. (2000) "Foreign Minister Lloyd Axworthy's Concept of 'Human Security' and Canada's Contribution to Peacemaking in the Middle East." Political Paper, Canada-Israel Committee, 14 August 2000.

URL: <http://web.idirect.com/~cic/canadaIsrael/political/axworthy.html>
(12. december 2006)

Goucha, Moufida (2001) Final Recommendations. V UNESCO (2001) »*What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*«, First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 113-114.

Grizold, Anton (2001) Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. V Luard, Evan (ur.) *Človek, država in vojna*, 83-161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Haftendorn, Helga (1991) The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline Building in International Security. *International Studies Quarterly*, 35(1), 3-17.

Hamel, Louis (2001) Towards human security: a people-centred approach to foreign policy. V UNESCO (2001) »*What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*«, First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 15-17.

Hampson, Fen Osler in Hay, John B. (2002): Human Security – A Review of the Scholarly Literature. *The Human Security Bulletin* Vol. 1(2), 1-36.

URL: http://www.humansecuritybulletin.info/archive/en_v1i2/research_1.htm
(12. december 2006)

Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research (2001) *Comparison of Human Security Definitions/Definitions of Human Security*. Human Security Workshop, Harvard School of Public Health, Harvard University, USA.

URL: <http://www.gdrc.org/sustdev/husec/Comparisons.pdf>
in <http://www.gdrc.org/sustdev/husec/Definitions.pdf> (12. december 2006)

Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research (2005)

URL: <http://www.hsph.harvard.edu/hpccr> (12. december 2006)

Haq, Mahbub ul (1995) *Reflections on Human Development*. New York: Oxford University Press/OUP.

Heinbecker, Paul (1999) Human Security. *Peace Magazine*, Vol. 15(4) (Summer 1999).
URL: <http://www.peacemagazine.org/archive/v15n4p12.htm>
(12. december 2006)

Heinbecker, Paul (2000) Human Security: The Hard Edge. *Canadian Military Journal*,
Spring 2000, 11-16.
URL: http://www.journal.forces.gc.ca/engraph/Vol1/no1/pdf/11-16_e.pdf
(12. december 2006)

Human Security Centre (2006), Canada
URL: <http://www.humansecuritycentre.org/> (12. december 2006)

Human Security Network (1999) *A perspective on human security*. 1. Ministerial
Meeting Summary, Lysøen, Norway, 20 May 1999.
URL: http://www.humansecuritynetwork.org/docs/Chairman_summaryMay99-e.php
(12. december 2006)

Human Security Network (2000) 2. *Ministerial Meeting Summary*, Lucerne,
Switzerland, 11-12 May, 2000.
URL: http://www.humansecuritynetwork.org/docs/Chairman_summary-e.php
(12. december 2006)

Human Security Network (2001) *Third Ministerial Meeting Summary*, Petra, Jordan,
11-12 May, 2001.
URL: http://www.humansecuritynetwork.org/docs/Petrach_summary-e.php
(12. december 2006)

Human Security Network (2002) *IVth Ministerial Meeting Summary*, Santiago de Chile,
Chile, 2-3 July, 2002.
URL: http://www.humansecuritynetwork.org/docs/santiago_chair_summ-e.php
(12. december 2006)

Human Security Network (2003) *5th Ministerial Meeting Summary*, Graz, Austria, 8-10
May, 2003.
URL: <http://www.humansecuritynetwork.org/docs/10may2003-e.php>
(12. december 2006)

Human Security Network (2004) *6th Ministerial Meeting Summary*, Bamako, Mali,
May, 27th-29th, 2004.
URL: http://www.humansecuritynetwork.org/docs/bamako_chair-e.php
(12. december 2005)

Human Security Network (2005) *Initiatives*.
URL: <http://www.humansecuritynetwork.org/events-e.php> (12. december 2006)

Independent Commission on Disarmament and Security Issues (1982) *Common Security
– A programme for disarmament*. London: Pan Books, 1-13, 172-176.

Kaul, Inge (1995) Peace Needs No Weapons. *The Ecumenical Review*, Vol. 47 (3),
313-319.

Khong, Yuen Foong (2001) Human security: A shotgun approach to alleviating human misery?. *Global Governance*, Vol. 7(3) (Jul-Sep 2001), 231-236.
URL: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-78435932.html> (12. december 2006)

King, Gary in Murray, Christopher J. L. (2001/02) Rethinking Human Security. *Political Science Quarterly*, Vol. 116(4), 584-610.

Kirdar, Üner (1998/99) A trilogy of basic human concerns: human rights; sustainable human development; human security. *Perceptions – Journal of International Affairs*, III (4).
URL: <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume3/September-November1998/kirdar.PDF> (12. december 2006)

Krause, Keith in Williams, Michael C. (1996) Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International Studies Review*, 40, 229-254.

Kühne, Winrich (2001) Zukunft der UN-Friedenseinsätze. *Friedens-Forum, elektronische Ausgabe*, Juni 2001.
URL: <http://www.friedenskooperative.de/ff/ff01/3-62.htm> (12. december 2006)

Lodgaard, Sverre (2000) *Human Security: Concept and Operationalization*. Seminar Paper, Expert Seminar on Human Rights and Peace, Palais Wilson, Geneva, 8-9 December 2000, 1-21.
URL: http://www.upeace.org/documents/resources/report_lodgaard.doc (12. december 2006)

MacFarlane, S. Neil in Weiss, Thomas G. (1994) The United Nations, regional organisations and human security: building theory in Central America. *Third World Quarterly*, 15(2), 277-296.

Mathews, Jessica Tuchman (1989) Redefining Security. *Foreign Affairs*, Vol. 68(2) (Spring 1989), 162-177.

Mathews, Jessica T. (1997) Power Shift. *Foreign Affairs*, January/February 1997, Vol. 76(1), 50-66.

Mattox, Henry E. (ed.) (2001): *Humanitarian Intervention*, Special Report on Two Scholarly Conferences, Introduction.
URL: http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2001_07-09/hum_intervention/hum_01_editor.html (12. december 2006)

McDonald, Matt (2002) Human Security and the Construction of Security. *Global Society*, Vol. 16(3), 277-295.

Ministry of Foreign Affairs of Japan (1999a) *Human Security and ODA*. ODA Annual Report. Section 2.
URL: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/summary/1999/ov2_1_04.html#c_1_2 (12. december 2006)

Ministry of Foreign Affairs of Japan (1999b) *Canada-Japan action agenda for peace and security cooperation*. Tokyo, September 17, 1999.

URL: http://www.mofa.go.jp/region/n-america/canada/p_ship21/annex3.html
(12. december 2006)

Ministry of Foreign Affairs of Japan (2005)

a) *Chronology of activities related to Human Security by the Japanese Government*.

URL: http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/chronology.html

(12. december 2006)

b) *Human Security*

URL: http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu.html (12. december 2006)

Møller, Bjørn (2000) *National, Societal and Human Security – A General Discussion with a Case Study from the Balkans*. Paper for the First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 1-38.

URL: <http://www.copri.dk/publications/WP/WP%2000/37-2000.doc>

(12. december 2006)

Moussa, Ghada Ali (2001) Challenges to human security in the Middle East. V

UNESCO (2001) »*What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*«,

First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 87-91.

Muni, S. D. (2002) *Comprehensive Security: The South Asian Case*. Working Paper, No. 21, Institute of Defence and Strategic Studies, Singapore.

URL: <http://idsswk06/publications/WorkingPapers/WP21.PDF> (12. december 2006)

MZZ RS (Ministrstvo za zunanje zadeve RS) (2005) *Mednarodno razvojno sodelovanje Republike Slovenije 2002–2004*. Poročilo, december 2005.

URL:

http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/dokumenti/mednarodno_humanitarno_sodelovanje.pdf (12. december 2006)

NATO (2001) *NATO Handbook*. NATO Office of Information and Press, Brussels, Belgium.

Newman, Edward (2001) Human Security and Constructivism. *International Studies Perspectives*, 2, 239-251.

Nef, Jorge (1999) *Human Security and mutual vulnerability – the Global Political Economy of Development and Underdevelopment*. Electronic version, 2nd edition, International Development Research Centre, Ottawa, Canada.

URL: http://www.idrc.ca/en/ev-9383-201-1-DO_TOPIC.html (12. december 2006)

Nicholson, Michael (1993) Security in the 1990s and Beyond. In Clarke, Michael (ur.) *New perspectives on security*, 104-117. London in New York: Brassey's (UK).

OAS (Organization of American States) (2003) *Declaration on Security in the Americas*, Document OEA/Ser.K/XXXVIIIICES/DEC.1/03rev.1. Special Conference on Security, Mexico City, Mexico, October 27-28, 2003.

URL: http://www.oas.org/documents/eng/DeclaracionSecurity_102803.asp
(12. december 2006)

Oberleitner, Gerd (2002) *Human Security and Human Rights*. ETC Occasional Paper No. 8, June 2002. European Training- and Research Centre for Human Rights and Democracy, Graz, Austria.

URL: <http://www.etc-graz.at/cms/index.php?id=74> (12. december 2006)

Obuchi, Keizo (1998) *An Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow*. Opening Remarks for the Conference The Asian Crisis: Meeting the Challenges to Human Security. December 2, 1998, Tokyo, Japan.

URL: <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/intellectual/index.html> (12. december 2006)

OCHA, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (2006).

a) *Human Security, Background*

URL:

<http://ochaonline.un.org/webpage.asp?ParentID=10139&MenuID=10144&Page=2006>
(12. december 2006)

b) *United Nations Trust Fund for Human Security (UNTFHS)*

URL: <http://ochaonline.un.org/webpage.asp?MenuID=10140&Page=1503>
(12. december 2006)

c) *Advisory Board on Human Security (ABHS)*

URL: <http://ochaonline.un.org/webpage.asp?MenuID=10138&Page=1516>
(12. december 2006)

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), Development Cooperation Directorate (DAC), *DAC's Glossary*.

URL:

http://www.oecd.org/glossary/0,2586,en_2649_33721_1965693_1_1_1_1,00.html
(12. december 2006)

Ogata, Sadako (2001) *Overview for the Commission on Human Security*.

URL: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/meetings/first/overview.html>
(12. december 2006)

Ogata, Sadako (2002) *From State to Human Security*. Brown University Ogden Lecture, 26 May 2002.

URL: http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/ogata_ogden.html
(12. december 2006)

OSCE (Organisation for Security and Cooperation in Europe) (1999a) *Istanbul Summit Declaration*, 6th OSCE Summit of Heads of State or Government, Istanbul, November 1999.

URL: <http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/istadec199e.htm>
(12. december 2006)

OSCE (Organisation for Security and Cooperation in Europe) (1999b) *Charter for European Security*, 6th OSCE Summit of Heads of State or Government, Istanbul, November 1999.

URL: <http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/istachart99e.htm>
(12. december 2006)

Owada, Hisashi (1999) *Measures for Conflict Prevention*. Presentation, 40th Anniversary Symposium of the JIIA, »In quest of Human Security«, 21-29. UNU and JIIA, 11-12 December 1999, United Nations University, Tokyo, Japan.

URL: http://www.jiia.or.jp/pdf/40th_e.pdf (12. december 2006)

Paris, Roland (2001) Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?. *International Security*, Vol. 26(2) (Fall 2001), 87-102.

Ploughshares Monitor (1999) Human Security and Military Procurement, June 1999.

URL: <http://www.ploughshares.ca/content/MONITOR/monj99d.html>
(12. december 2006)

Reid, David (1995) *Sustainable development – An introductory guide*. London: Earthscan Publications.

Renner, Michael (1999) Ending Violent Conflict. V Brown, Lester R. in Flavin Christopher (ed.), *State of the World 1999 - Worldwatch Institute Report on Progress Toward a Sustainable Society*, 151-168. London: Earthscan Publications Ltd.

Roberts, Adam (1996) *The UN in the Post-Cold War International Order*. V *Our Planet and Human Security*, Selected Papers, United Nations University Global Seminar '96 Shonan Session, 1-4 October 1996, Kobe, Japan.

URL: <http://www.unu.edu/unupress/planet.html#UN> (12. december 2006)

Rojas-Aravena, Francisco (2001) Human security: An academic perspective from Latin America. V UNESCO (2001) »*What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*«, First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 69-75.

Rojas-Aravena, Francisco (2002) Human security: emerging concept of security in the twenty-first century. *Disarmament Forum (Human Security in Latin America)*, No. 2, 5-14.

URL: <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art1442.pdf> (12. december 2006)

Roper, John (1999) Strategic Implications of the End of the Cold War. *Contemporary Security Policy, Special issue – Critical Reflections on Security and Change*, 1999, 102-115.

Rosenau, James N. (1995) Security in a Turbulent World. *Current History*, Vol. 94(592) (May 1995), 193-200.

Rosso, Del, Stephen J., Jr. (1995) »The insecure state (What Future for the State?)«. *Daedalus (Journal of the American Academy of Arts/Sciences)*, Vol. 124(2).

URL: <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/rosso.htm> (12. december 2006)

Rotfeld, Adam Daniel (2002) Introduction: Global security after 11 September 2001. *SIPRI YEARBOOK 2002 – Armament, Disarmament and International Security*. SIPRI, Stockholm, Sweden.

URL: <http://editors.sipri.se/pubs/yb02/intro.html> (12. december 2006)

Rothschild, Emma (1995) What is Security?. *Daedalus (Journal of the American Academy of Arts/Sciences)*, 124(3), Summer 1995, 53-90.

Sens, Allen G. (1999/2000) *International Security in the 21st Century: Challenges Confronting the UN*. Background paper, Canada on the Security Council (1999-2000). United Nations Association in Canada.

URL: http://www.unac.org/en/link_learn/canada/security/21_century.asp
(12. december 2006)

Seidensticker, Ellen (2002) *Human Security, Human Rights, and Human Development*. Seminar paper, Kennedy School, Harvard University.

URL:

<http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/0206harvard.pdf>
(12. december 2006)

Shaw, Timothy M. (2001) What perspectives on human security in Asia in the twenty-first century? Some parallels with Africa. V UNESCO (2001) »*What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*«, First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 95-100.

Siakeu, Gabriel (2001) Peace and human security in Africa. V UNESCO (2001) »*What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?*«, First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions, Paris, France, 27-28 November 2000, 25-30.

Small Arms Net (2006) *Definition of small arms and light weapons*.

URL: <http://www.smallarmsnet.org/definition.htm> (12. december 2006)

Smith, Steve (1999) The Increasing Insecurity of Security Studies: Conceptualizing Security in the Last Twenty Years. *Contemporary Security Policy, Special issue - Critical Reflections on Security and Change*, 72-101.

Sørensen, Georg (1996) Individual Security and National Security, The State Remains the Principal Problem. *Security Dialogue*, Vol. 27(4), 371-386.

Stedman, S.J. (1999) *International actors and internal conflicts*. Project on World Security, Rockefeller Brothers Fund.

URL: http://www.rbf.org/pdf/Stedman_Actors.pdf (12. december 2006)

Suhrke, Astri (1999) Human Security and the Interests of States. *Security Dialogue*, Vol. 30(3), 265-276.

Takasu, Yukio (2000a) *Statement at the International Conference on Human Security in a Globalized World*, Ulan-Bator, 8 May 2000.

URL: http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/speech0005.html (12. december 2006)

Takasu, Yukio (2000b) *Toward Effective Cross-sectorial Partnership to Ensure Human Security in a Globalized World*. Statement at the Third Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow, Bangkok, June 19, 2000.

URL: http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/speech0006.html

(12. december 2006)

Takemi, Keizo (1999) »*Capacity Building for Human Dignity: The Essence of the International Order in the 21st Century*«. Address, Asia Society, New York, 1 September 1999.

URL: http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/speech9909.html (12. december 2006)

Tarry, Sarah (1999) 'Deepening' and 'Widening': An Analysis of Security Definitions in the 1990s. *Journal of military and strategic studies* (electronic journal), Fall 1999.

URL: <http://www.jmss.org/1999/article3.html> (12. december 2006)

Thakur, Ramesh (1999) Peace Research. *Work in Progress, A Review of Research Activities of the United Nations University*, Vol. 15 (3)/Summer 1999. The United Nations University, Tokyo, Japan.

URL: <http://www.unu.edu/hq/ginfo/wip/wip-sum99.html#peace> (12. december 2006)

Ullman, Richard H. (1983) Redefining Security. *International Security*, Vol. 8(1). In Lynn-Jones, Sean M. in Miller, Steven E. (ed.) (1995) *Global Dangers – changing dimensions of international security*, 15-39. Cambridge, Mass in London: The MIT Press.

United Nations (1992) *Ustanovna listina Združenih narodov; in Statut meddržavnega sodišča*. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

United Nations (2000) *United Nations Millenium Declaration*, GA Resolution, A/RES/55/2, 18 September 2000.

URL: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> (12. december 2006)

United Nations (2004) *A more secure world: Our Shared Responsibility*. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, December 2004.

URL: <http://www.un.org/secureworld/report.pdf> (12. december 2006)

UNDP (United Nations Development Programme) (1993) *Human Development Report 1993: People's Participation*.

URL: <http://hdr.undp.org/reports/global/1993/en/> (12. december 2006)

UNDP (United Nations Development Programme) (1994) *Human Development Report 1994: New dimensions of human security*.

URL: <http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/> (12. december 2006)

UNDP (United Nations Development Programme) (2002) *Human Development Report 2002: Deepening democracy in a fragmented world*.
URL: <http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en/> (12. december 2006)

UNDP (United Nations Development Programme) (2003) *Human Development Report 2003: Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty*.
URL: <http://hdr.undp.org/reports/global/2003/> (12. december 2006)

UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2005) *What is good governance?*
URL: <http://www.unescap.org/huset/gg/governance.htm> (12. december 2006)

United Nations Statistics Division (2006) *Developed and Developing countries*
URL: http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_dict_xrxx.asp?def_code=491
(12. december 2006)

Večer, 12.7.2005, Le petina Slovencev se boji terorizma, leto LXI, št. 159 (18554), str.3.

Walt, Stephen M. (1991) The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 35, 211-239.

Wæver, Ole (1997) *Concepts of Security*. Ph. D. Dissertation, Institute of Political Science, University of Copenhagen, Denmark.

Wikipedia, the Free Encyclopedia (2006)

- *Human Security*
URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Human_security (12. december 2006)
- *Developed Country*
URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Developed_country (12. december 2006)
- *Developing Countries*
URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Developing_countries (12. december 2006)
- *Least developed Countries*
URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Least_developed_countries
(12. december 2006)
- *Paradigm*
URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Paradigm> (12. december 2006)

World Summit for Social Development (1995), *Report of the World Summit for Social Development*, Copenhagen, Denmark, 6-12 March 1995, UN Document A/CONF.166/9.
URL: <http://www.un.org/esa/socdev/wssd/index.html> (12. december 2006)

World Commission on Environment and Development, *Summary of Brundtland Report*.
URL: http://www.glade.org/learning_materials_sustainability_res1.html
(12. december 2006)

World Summit on Sustainable Development (2002) *Key Outcomes of the Summit*, Johannesburg, South Africa, 26 August-4 September 2002.

URL:

http://www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/2009_keyoutcomes_commitments.pdf (12. december 2006)

World Summit Outcome, Final Document, United Nations, 15 September 2005, A/RES/60/1.

URL: <http://www.un.org/summit2005/documents.html> (12. december 2006)